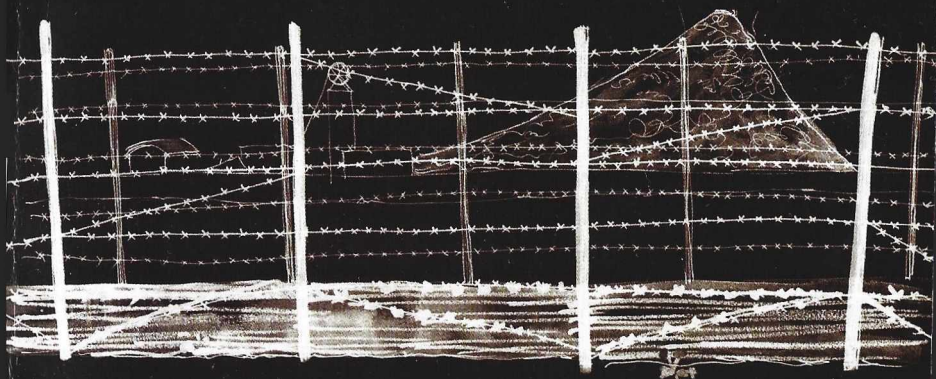

ANII PIERDUȚI

AMINTIRILE UNUI ARHITECT DEPORTAT ÎN URSS

JEAN SCHAFHÜTL

Jean Schafhütl

Anii pierduți

Amintirile unui arhitect
deportat în U.R.S.S.

Ediție și studiu introductiv de Vlad Mitric-Ciupe

Prefață de Sorin Lavric

EDITURA VREMEA

BUCUREȘTI

2015

Coperta: Vlad Mitric-Ciupe
Ilustrația copertei: Jean Schafhütl
Redactor: Doina Jela
Editor: Silvia Colfescu
Tehnoredactor: Dan Amza

Notele din text aparțin editorului
Traducerile textelor din limba germană – Teodor Vasilache

Copyright © IICCMER, 2015
Copyright © Aurora Sima, 2015

ISBN 978-973-645-729-6

Această carte a apărut cu sprijinul
Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului
și Memoria Exilului Românesc.
Conținutul acestui volum nu reprezintă obligatoriu
poziția oficială a Institutului.

Notă asupra ediției

Documentându-mă pentru studiul introductiv al primului meu volum¹, încercând să identific și să intervievez arhitecți trecuți de 85 de ani care mi-ar fi putut oferi informații despre intervenția politicului în școala de arhitectură în primii ani de după război, am ajuns în vara anului 2013 și la familia Adriana și Emil Ciortan². După o discuție mai mult decât interesantă, în toamna aceluiași an i-am căutat pentru a-i invita la o conferință pe care am susținut-o pe subiect, mai apoi pentru lansarea cărții mele, fără însă a reuși să-i mai găsesc. În 2014 am revenit, cu dorința de a le oferi cartea și cu speranța că, puși în fața unui material scris, apelul la amintirile dâșilor va avea un și mai mare succes.

Dar iată că mi-au luat-o înainte. La momentul intervenției telefonice, și-au declarat regretul că la prima noastră întâlnire nu au apucat să-mi povestească pătimirile bunului lor prieten și coleg de generație, arhitectul Jean Schafhütl, deportat în U.R.S.S. între 1945 și 1949. Înarmat cu un reportofon, am ajuns la locuința lor. Aparatul a înregistrat tot, de la detalii legate de admiterea din anul 1944 până la dispariția bruscă de acasă a lui Jenică, tragedia familiei lăsate în urmă, o corespondență sporadică venită din Krasnodon³ și lungi perioade de liniște, revenirea și reluarea studiilor, prietenia ce i-a legat

¹ Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013.

² Emil Ciortan, fiul cunoscutului profesor arhitect Statie Ciortan, a renunțat la studii în 1947, în momentul campaniei de exmatriculări pe motive politice, reușind să revină în școala de arhitectură abia în 1962.

³ Oraș din zona Lugansk-Donbas, în sud-estul Ucrainei de astăzi, important centru minier, loc al deportării și muncii forțate în timpul regimului comunist din U.R.S.S.

o viață. Jean Schafhütl se prăpădise în anul 2006, dar trăiește sora dânsului, doamna Aurora Sima⁴, „te așteaptă, am pre-
venit-o noi”. Chestionându-i vis-à-vis de un posibil material
memorialistic redactat de arhitect, am aflat că se angajase la
un astfel de demers, dar manuscrisul trimis spre publicare în
Germania la mijlocul anilor '90 se rătăcise⁵.

Iată-mă, prin urmare, ajuns la doamna Sima, cu gândul
inițial de a recupera informațiile necesare introducerii cazu-
lui Schafhütl în proiectata ediție a doua a lucrării mele despre
arhitectii care au avut de suferit în timpul regimului comunist.
Surpriza cea mare însă s-a lăsat așteptată până spre final. După
ce înregistrasem amintirile doamnei despre viața frământată a
fratelui, la plecare, în dreptul ușii, mi-am amintit de manus-
cris. Exprimându-mi speranța că, poate, mai știe cui anume i-a
fost trimis în Germania și că voi putea să-l recuperez, reacția
doamnei Sima a fost extraordinară: „*Ce mult s-ar fi bucurat
Jenică să se poată publica amintirile lui. Este iremediabil
pierdut textul trimis în Germania, dar am eu varianta în limba
română, iat-o!*”

Astăzi, cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc și al editurii
Vreamea, povestea „*anilor pierduți*” din viața arhitectului Jean
Schafhütl vede lumina tiparului.

Arh. Vlad Mitric-Ciupe

---

⁴ Născută Schafhütl în 1919, căsătorită Rișavi iar mai apoi Sima, a
fost și dânsa închisă politic între 1952 și 1954, implicată în procesul
petroliștilor din Ploiești.

⁵ Între timp s-a constatat că manuscrisul nu se rătăcise, dar germana
vorbită (și scrisă) de Schafhütl ridica anumite dificultăți editoriale
care nu au putut fi surmontate la acel moment. Ne propunem însă, pe
viitor, tot cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comu-
nismului și Memoria Exilului Românesc, să pregătim și varianta în
limba germană a prezentului volum.

Damnatio memoriae

Cititorul are sub ochi o mărturie cu aer literar al cărei adevăr istoric nu poate fi pus la îndoială. Tenta literară vine din scrierea amintirilor la persoana a treia, autorul privindu-se pe sine din afară, ca și cum ar descrie un personaj livresc. Jean trece prin episoade macabre pe care le povestește cu un ochi exterior, urmarea fiind o distanță care e binevenită în cazul romanului și nepotrivită în speța memoriilor. Amintirile se scriu îndeobște la persoana întâi, când întâmplarea vine peste tine de-a dreptul, înlesnind empatia. Când însă mă descriu pe mine însumi ca pe un altul, schimb unghiul până acolo că-i dau cititorului impresia că asistă la o punere în scenă de factură literară. Așa cum stă în firea jurnalelor să fie scrise de un „eu”, memoriilor le priește persoana întâi. Ele sunt credibile fără să aibă nimic fictiv în ele, și nimănui nu i-ar trece prin cap să le bănuiască de plăsmuire postișă. Firește că putem bănuii ce s-a întâmplat în mintea lui Schafhütl: vrând să lase un testimoniu plauzibil, s-a gândit că persoana a treia dă un ton mai obiectiv, care face relatarea mai verosimilă, în vreme ce patosul inherent eului poate impieta asupra credibilității adevărului. De aici alura bizară a memoriilor de față: suntem martorii unei tragedii în care protagonistul se sfiește să-și aroge orgoliul eului.

Dar inconvenientul persoanei a treia îl uiți după douăzeci de pagini, când suflul dramei te prinde. În 1945, fiind student la Arhitectură în anul al II-lea, Jean Schafhütl intră sub iminența epurării etnice căreia aveau să-i cadă victimă nemții cu vârste cuprinse între șaisprezece și patruzeci și cinci de ani din România. Străbunicul lui Schafhütl provenea din Biberach an der Riß, localitate din Șvabia sudică (astăzi oraș în landul Baden-Württemberg), și în urmă cu o sută de ani luase drumul României, așezându-se în București, în apropierea bisericii Sf. Gheorghe, unde deschisese un cabinet de felcer și un atelier de confecționat bandaje. Familia Schafhütl se va înșuruba până într-atât de adânc în etosul urbei, încât tatăl lui Jean, uitând

de devoțiuni ancestrale, va lupta în armata română, în Primul Război Mondial, împotriva congenerilor arieni. Mai mult, capii familiei se vor feri cu tenacitate de lumea politică, în care vedeau o arenă sordidă menită cu predilecție pungașilor. Având însă nume german, epurarea etnică de la începutul anului 1945, ca măsură drastică de răzbunare postbelică, îi va rupe destinul lui Jean. Alături de sute de tineri nemți de ambe sexe, va fi urcat într-un tren de marfă spre o destinație necunoscută și, după două săptămâni de calvar feroviar, trenul va ajunge în bazinul carbonifer din Ucraina. Vor urma cinci ani de lagăr de muncă lângă Krasnodon, în regiunea Donbas.

De aici încolo asistăm la o dramă cu accente crude. Din student la Arhitectură, tânărul se pomenește salahor într-o mină de cărbuni, schimbarea de statut fiind demnă de rândurile catavasierului, căci pentru Jean începe la propriu coborârea în infern. Meandrele subterane ale minei sunt precum un maț întunecos așteptându-și victimele, mulți tineri lăsându-și oasele în hrubele ei. Pereții cad, vagonetele deraiază, balustradele de protecție se rup, lifturile se strică – în totul o bolgie în care Jean va trece de două ori pe lângă moarte: o dată când tavanul se prăbușește chiar pe locul pe care îl părăsise cu o secundă mai devreme, iar altă dată când alunecă în puțul liftului, prăbușindu-se în gol și apucându-se în ultima clipă de bara cabinei. Acum îi este dat să trăiască epifania memoriei în pragul morții, fenomen de care auzise fără să-i dea crezare, drept care îl considera o fantasmagorie populară: în clipa sfârșitului, muribundului i se perindă prin fața ochilor, în fracțiuni de secundă, toate episoadele vieții. Și Jean chiar asta va trăi, o derulare fulgerătoare redând fidel întâmplările biografiei, și nu oricum, ci în condiții de încordare disperată: în timp ce atenția îi căuta înnebunită un punct de sprijin spre a opri căderea, în același timp ceva secret în spiritul său asista la pelicula interioară, în virtutea unui bilanț echivalând cu o judecată intimă. E bilanțul final ca digerare retrospectivă a evenimentelor trăite, e adevărul unui destin văzut nu doar din perspectiva sfârșitului,

dar și din unghiul drumului care duce la el. E „rezultatul cu drum cu tot”, după expresia lui Noica. Că sfârșitul poate fi o moarte absurdă într-un puț de mină e un detaliu ce ține de curgerea fără clemență a istoriei.

Când Jean își încheie schimbul și iese din mină, infernul nu încetează, ci doar își schimbă înfățișarea, căci în locul accidentelor de muncă apar racilele traiului în lagăr: foamea, frigul sau bolile contagioase. Când nici ele nu te omoară, atunci apare un pericol mai perfid decât toate: monotonia îndobitocitoare a ritmului penitenciar: muncă, cantină, somn, muncă, cantină, somn – luni la rând fără fluctuații în program. Consecința e prăbușirea tonusului prin pierderea speranței. Entuziasmul se stinge și prizonierii se complac în acedie⁶. Jean cade el însuși pradă depresiei, încetând să se mai spele și ferecându-se în tăcere. E salvat de cuvintele unui camarad care îi atrage atenția că a apucat-o pe calea morții lăuntrice, avertismentul trezindu-i neașteptate resorturi de supraviețuire. Nici clima nu se arată mai îngăduitoare, fiecare anotimp sporind iadul cu câte o surpriză. Iarna gerul e concurat de zăpadă, primăvara înmuieră moinele preschimbă pământul într-un nămol spăimos, iar vara aduce un praf des, însoțit de secetă.

Anii de lagăr se scurg într-o zbatere fără orizont spiritual, prizonierii neavând cărți de citit, ritualuri de îndeplinit sau sărbători de respectat. Preoții lipsesc, rugăciuni nu se fac, iar înmormântările au aerul expeditiv al înhumării fără cruce. Când morții sunt îngropați, nici o valkirie nu e de față spre a le însoți sufletul pe țărmul celălalt. Cel mai sinistru e iarna, când pământul înghețat îngreunează adâncirea gropii, drept care cadavrele sunt puse în șanțuri superficiale, acoperite de o mână de pământ, înlesnind căinilor înfometate să le dezgroape.

Salvarea vine din spiritul întreprinzător al nemților, care învață să se organizeze bine chiar în condiții de iad. Cum în

---

⁶ În religia catolică un rău sufletesc care se exprimă prin plictiseală, lene, dezgust față de rugăciune; din cuvântul franțuzesc *acédie*.

lagăr barăcile fetelor nu sunt separate de cele ale băieților, anotimpurile calde trezesc impulsul amoroș. Deși viața e mizeră până la promiscuitate, dragostea își cere drepturile. Perechile se formează, câteva fete chiar nasc. Jean compune poezii de dragoste și intră în flirt inocent cu o nemțoaică din Bavaria. Decepția îi va fi mare când, nepricepându-se să împingă amorul spre deznodământul firesc, fata, sătulă de a-i aștepta inițiativa, îl părăsește în favoarea unui efeb mai decis.

Când sordidul vieții colective e dublat de sleirea entuziasmului, pudoarea își pierde puterea constrângătoare, dând naștere unor forme bizare de indiferență socială. Striviți de lipsuri, tinerii nu se jenează să se spele unii în fața altora, cum nu se jenează să-și facă nevoile în comun, într-o latrină fără despărțăminte după sex. Sunt cazuri de letargie morală, când exigențele dispar și lasă loc nepăsării negre. Dar tonul general e de solidaritate în momente de cumpănă, deținuții învățând să se ajute din mers, în cadrul unei comunități care se diferențiază treptat pe roluri sociale: apare licheaua oportunistă dispusă să-și trădeze colegii de dragul urcării în ierarhie, la fel cum apare învărtitul descărcăreț care știe să facă bani din piață seacă. Dar apare și prietenul de devoțiunea căruia depinde supraviețuirea în situații-limită. Majoritatea deținuților au stofa decentă a omului de bun-simț, de aceea viața în lagăr capătă în ultimii ani o tentă mondenă, cu dansuri de societate uneori sau cu sporirea preocupării pentru vestimentație. Nemții nu se dezic de virtuțile civilizatorii, reușind să dea un aspect omenesc unei incinte înconjurată cu sârmă ghimpată. Când lagărul va fi desființat după cinci ani, relațiile se vor destrăma și fiecare va putea alege unde să plece: în Germania ruinelor sau în România închisorilor. Nici unul nu știe că prima opțiune înseamnă libertate, în timp ce a doua atrage prelungirea captivității. Și mulți nemți aleg să se întoarcă în România, dornici de a-și vedea meleagurile natale: sașii în Transilvania, șvabii în Banat și Jean în București, fără să bănuiască ce-i așteaptă acasă.

Ce surprinde în atmosfera lagărului e carența vieții spirituale, compensată de o cultură laică, transmisă din gură în gură. Prizonierii recită poezii, de la Rilke sau Lenau până la Minulescu sau Coșbuc, își îmbroscănesc cunoștințele filosofice, poartă discuții elevate și dezbate soarta ingrată de care au parte. Uneori, când se molipsesc de speranță, fredonează refrene la modă, cum i se întâmplă lui Jean îngânând o strofă dintr-un cântec al lui Zarah Leander, o divă a muzicii germane din perioada interbelică: „*Ich weiss es wird einmal ein Wunder geschehen und dann werden alle Märchen wahr*”. („Știu că se va întâmpla o minune și atunci toate poveștile se vor adevăra”). Nevoia de minune e reacția chinutului care intuiește că prin puteri proprii nu-și poate schimba marasmul, și atunci credința în prodigiu deschide măcar o perspectivă. Fără perspectivă, sufletul omului moare, numai că minunea nu va veni, condamnându-i pe tineri la munca de lagăr.

Sunt trei trăsături care fac din acest volum o apariție importantă. Mai întâi, volumul rupe conspirația tăcerii din jurul suferinței nemților. Învinși până la a li se lua dreptul de a-și exprima convingerile, siliți să tacă sub avalanșa de acuze postbelice, nemților li s-a interzis mărturisirea chinului colectiv, potrivit clișeului despotice că numai adversarii au avut de îndurat cruzimea ariană. E îndeajuns să ne amintim de bombardarea Dresdei sau de cele două milioane de nemțoaice violate de armata de ocupație rusă după capitularea din mai 1945, ca să ne dăm seama de proporțiile tragediei germane. Un episod din această tragedie privește ridicarea a zeci de mii de nativi nemți din țările din Europa de Est și deportarea lor în Siberia sau în alte regiuni din URSS. Deportarea a fost un act de pedeapsă gratuită, o răzbunare căzută asupra unor inși a căror vină era etnia lor. Nemții trebuia să sufere fiindcă erau nemți, numai că suferința lor trebuia trecută sub tăcere. În Imperiul Roman, atunci când o persoană devenea indezirabilă în ochii puternicilor zilei, asupra ei cădea edictul prohibitiv de *damnatio memoriae*, care însemna ștergerea numelui din catastife,

anale sau alte documente oficiale. Numele nu i se mai putea rosti în public, în virtutea unei conspirații impuse. Urmarea era o execuție dublă: în efigie și deopotrivă onomastică. Persoana cu pricina dispărea treptat din memoria colectivă, pierzându-și urma în neantul uitării. Chinul nemților după a doua conflagrație mondială a fost supus unui edict similar de *damnatio memoriae*. Era nu doar periculos, dar chiar sinucigaș să aduci vorba de epurări cărora nemții le plătiseră un tribut uriaș, până la dislocarea unor comunități întregi din Polonia, Cehia sau România. Penitența de care a avut parte poporul german după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial era o temă ostracizată, care trebuia să-și piardă urma în abisul uitării. Dar iată că un volum ca acesta împiedică uitarea, fiind un antidot la *damnatio memoriae*. Memoria suferinței germane nu s-a șters, atâta doar că dovezile au trebuit să aștepte un timp prielnic.

A doua trăsătură privește morala pe care o desprinzi la capătul volumului. A spune despre Jean și camarazii din lagăr că sunt victime inocente înseamnă să rostești o banalitate comodă. Nu inocența tinerilor ne tulbură, ci senzația dureroasă că experiența lor se înscrie în acel șir de evenimente atroce care te îndreptățesc să afirmi că viața nu are sens. Leitmotivul cărții e nedumerirea lui Jean privitoare la absurditatea a tot ce a trăit în lagăr. Unde-i sensul celor cinci ani de deportare în Donbas? Și de ce a trebuit să treacă prin tot ce a trecut, maturizându-se dureros înainte de vreme?

Din felul cum răspundem la întrebare depinde portretul interior al autorului, și poate cea mai bună perspectivă e cea spirituală. În ordine istorică, absurditatea e evidentă: deportarea a fost un act samavolnic, căruia îi putem deplânge mult și bine cruzimea, degeaba, sufletul victimelor nu mai poate fi consolată. Dar dacă lăsăm istoria și ne ridicăm la un unghi de vedere spiritual, atunci încercarea prin care au trecut tinerii nemți la Donbas e o probă de natură inițiatică. Cu ce avem de fapt de-a face? Cu un grup de tineri care sunt expulzați din țară spre a fi folosiți ca robi. Expulzarea lor e o ostracizare,

adică un act discreționar prin care li se ia noblețea și li se dă în schimb o condiție scelerată. Jean e vinovat fiindcă poartă un stigmat etnic, iar ispășirea stigmatului se face prin eliminare. Excluși din societate, tinerii trec în altă condiție și depășesc un prag, iar cine depășește un prag se cheamă că este eliminat. Latinescul *elimino*, *-are* surprinde tocmai trecerea peste pragul (*limen*) preschimbat în graniță ce desparte două lumi, cu remarca obligatorie că atâta vreme cât ești într-o parte a pragului nu înțelegi nimic din timbrul celeilalte lumi. Saltul peste prag aduce cu o inițiere pe care cei rămași de partea cealaltă nu o intuiesc defel, iar inițiatul este privit ca un eliminat, ca un proscris căruia i se aplică rețeta lui *capitis deminutio*: un intrus căzut din drepturile elementare ale comunității. Jean Schafhütl trăiește cu semnul eliminării pe frunte, de aici destinul lui neverosimil.

Ce face ca un destin să fie neverosimil e gradul de peripeție pe care îl conține, peripeția însemnând o schimbare bruscă care modifică definitiv traseul vieții. Când Aristotel face în *Poetica* teoria peripeției, precizează că omul trecut printr-o răsturnare de destin se definește prin două trăsături: 1) suferința (*pathos*) și 2) dezvăluirea caracterului, pe care abia acum martorul i-l recunoaște (*anagnosis*) cu adevărat. Oricât de versatil ar fi un ins, el își dă arama pe față în clipa în care, îndurând peripeția, începe să sufere. Suferința e indiciul depășirii pragului. Pe scurt, recunoști statura lăuntrică a unui om după felul cum răspunde la situații-limită. Prin eroism și tenacitate, sau prin versatilitate și lașitate. Din acest unghi, aventura lui Jean e un exemplu de inițiere spirituală: caracterul i se dezvăluie pe măsură ce trece printr-un șir de momente cruciale, pentru ca în final, întors acasă, să-și cunoască cu adevărat esența. Peregrinarea și zbuciumul au un scop final, există așadar un sens în aparenta absurditate a deportării în Ucraina, iar sensul stă în cunoașterea de sine a protagonistului. Numai cine e periclitat în esența lui, fiind amenințat cu dispariția ființei, numai acela ajunge să se cunoască. Periclitările la care e supus Jean, cu suita de pericole

mortale ce-i dau târcoale, constituie încercarea obligatorie prin care trebuie să treacă spre a intra în posesia propriului caracter. Ajuns în țară, viața lui va lua o turnură cu neputință de închipuit în lipsa episodului deportării. Sunt traume ce te clădesc și altele care te doboară. În cazul lui Jean, trauma a fost edificatoare sub unghi moral, întărindu-i caracterul și deschizându-i ochii asupra deșertăciunii aparente a lumii.

A treia trăsătură ce dă un profil remarcabil volumului stă în limbă, Schafhütl fiind un intelectual sadea, înalt în viziune și melodios în expresie. Împotriva opiniei curente că literatura carcerală este nereușită sub unghi estetic, limba memoriilor de față e frumoasă. Citești volumul cu plăcere, ca pe o mărturie înzestrată cu ștaif artistic. Autorul nu se lamentează și nici nu osândește, doar se miră asupra sensului implicit pe care o astfel de peripeție îl poate avea. Să-i citim la rândul nostru memoriile, încercând să le intuim sensul.

Sorin Lavric

Studiu introductiv

Născut la 28 iunie 1923 în București, în sânul unei familii de etnici germani cu origini în orașelul Biberach din landul Baden-Württemberg, Jean Schafhütl a urmat cursurile școlii primare și liceale la „Sfântul Andrei”, susținând bacalaureatul în 1942 la liceul „Matei Basarab” din București. A fost, de altfel, primul moment în care originea etnică i-a ridicat anumite probleme, solicitându-i-se pentru prima dată un certificat de naționalitate pentru a fi admis în concurs⁷.

În toamna aceluiași an devine student al Facultății de Arhitectură, reușind al doisprezecelea din peste trei sute de candidați, majoritatea timpului petrecându-l în școală, legând prietenii trainice cu mai mulți colegi⁸. Armata a făcut-o în facultate, o zi pe săptămână, sâmbăta, apoi câte o lună de concentrare la Găiești și la fortificațiile de la Mangalia.

Încă din timpul războiului, odată ce „elibera” un teritoriu, Uniunea Sovietică deporta mare parte din populațiile de origine germană în Donbas și Urali, ca formă de reparații de război prin muncă forțată. Fenomenul s-a petrecut și în România, în primele luni ale anului 1945, punându-se în aplicare Ordinul nr. 7161 emis de către Comitetul de Stat pentru Apărare sovietic.⁹ Victimă acestor deportări le-a căzut și tânărul student bucureștean Jean Schafhütl, momentul fiindu-ne descris

---

⁷ Moment descris pe larg în memoriile arhitectului, nu insistăm aici.

⁸ Adriana și Emil Ciortan, Liviu Ciulei, Dinu Hariton, Cezar Lăzărescu, Victor Crocos, Sanda Netta, Mircea Neculce și alții. De remarcat că atât Sanda Netta (căsătorită Dozzi și, mai apoi, Niculescu) cât și Dinu Hariton au fost condamnați politic de către regimul comunist. Pentru detalii suplimentare v. Vlad Mitric-Ciupe, *op. cit.*

⁹ Lavinia Betea, Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Lungul drum spre nicăieri. Germanii din România deportați în URSS*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p.12. Ordinul prevedea deportarea bărbaților cu vârste cuprinse între 17 și 45 de ani și a femeilor cu vârste între 18 și 30 de ani.

de sora acestuia: „Aici e de vină originea germană a tatălui nostru și spiritul lui, de fapt – a fost prea corect. S-a anunțat la un moment dat ca toți cei de origine germană să se ducă să se înregistreze la poliție, s-a dus și tata. Polițistul a fost cumsecade, a zis că părinții lui sunt născuți la Oradea, că el are origine maghiară. Dar tata a spus că întâmplător a fost născut la Oradea, dar că el este de origine germană. De aici a plecat totul, avusese loc o discuție în familie pe acest subiect, parcă începusem să bănuim că nu este ceva curat cu această solicitare de a se înscrie la poliție. Tata a fost corect și a avut onoare, cu orice risc. Noi eram germani ca origine. Putea foarte simplu să nu se ducă, aveam cetățenie română, eram născuți în România, dar numele ne-ar fi trădat până la urmă. Tata a fost un om vertical și corect. Așa l-au luat pe Jean, într-o dimineață. Vă închipuiți ce-a fost în sufletul tatei, ani de zile, văzând consecințele deciziei lui. Pe mine n-au putut să mă ia, pentru că aveam scarlatină. Între timp, după ce a fost luat Jean, părinții s-au zbatut și mi-au scos exceptare de la deportare. Doar fratele și cu mine eram puși pe listă, părinții erau prea bătrâni. Au venit la 5 dimineață doi ofițeri ruși cu doi ofițeri români și au zis să vină pentru verificarea actelor, pentru 3 zile. Și-a luat cu el o cămașă, 3 zile au fost 5 ani¹⁰.”

Ridicat de acasă în dimineața zilei de 11 ianuarie 1945, Schafhütl a pornit pe „lungul drum spre nicăieri” cu doar o cămașă de schimb, o pâine și jumătate de kilogram de zahăr. După cincisprezece zile a ajuns în orașelul Krasnodon din Donbas, unde a fost deținut și a muncit în condiții teribile, vreme de aproape cinci ani. Arhitectul își amintea la începutul anilor '90: „Circa 70-80% din deportați s-au întors după cinci ani de zile. S-au întors, dar cu reminiscențe pe care le simt și astăzi: reumatisme, degerături, paradontoze și altele. Mulți au murit de atunci încoaie, ca urmare a bolilor și a celor suferite acolo,

¹⁰ Interviu cu Aurora Sima, sora arhitectului Schafhütl, realizat de mine, V.M.-C., București, 3.07.2014.

doar circa 5-6% din cei deportați mai sunt astăzi în viață. Dar 20% au pierit acolo, îngropați în pământul neprimitor al Rusiei, fără o cruce, fără un nume la mormânt, doar cu un par înfipt la căpătâi, de care atârna un număr matricol¹¹.”

Întors acasă în decembrie 1949, a reușit să se reînscris la Facultatea de Arhitectură în ianuarie 1950, susținându-și în timp record toate examenele din urmă. Fiind scutit de frecvență, în paralel se angajează la cooperativa „Zidarul”, unde lucrează ca proiectant și șef de șantier în lucrări pentru I.R.E.B. și fabrica „Cicoarea”, apoi ca tehnician pe un șantier al M.F.A. Demisionează la un moment dat, în septembrie 1951 se angajează la Institutul de Proiectări pentru Industria Ușoară, iar în noiembrie 1951 este arestat și condamnat la trei ani de închisoare, pedeapsă pe care o execută la penitenciarul Văcărești¹².

Dosarul penal al acestui proces nu s-a putut încă identifica în arhivele C.N.S.A.S., sora arhitectului precum și familia Ciortan susținând că a fost vorba de o condamnare politică. Avem motive să nu ne îndoim de aceste aprecieri, reușind să dezgropăm două documente de arhivă care luminează parțial cazul. Iată-le:

„Subsemnata Grigore Maria din colectivul de cadre I.P.I.S.C., m-am deplasat în ziua de 30.07.1958 la Tribunalul Militar București pentru a consulta dosarul procesului locotenentului major Dinu Anghel în care a fost implicat și Schafhütl Jean, fost salariat al nostru. [...] Inculpații în număr de 20 au făcut facturi false luând prețuri suplimentare, au trecut în ele mobilă pentru M.F.A. după trebuința apartamentelor care intră în gestiunea lui Dinu Anghel. Afacerile s-au făcut cu magazinul «Consignația de mobilă» și Cooperativa «Zidarul»,

¹¹ Fragment din textul unei comunicări susținute de arhitect în cadrul unui simpozion organizat de Memorialul de la Sighet în 1995. Textul olograf se află în arhiva doamnei Aurora Sima, în copie în arhiva mea.

¹² A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 3-6. Autobiografie semnată de Schafhütl la 7 iunie 1962.

cu «reparații-construcții», etc. Moise Caracini s-a folosit de Schafhütl Jean ca complice, să treacă în facturi sume mai mari ca cele reale, cumpăra mobilă veche de la «Consignația» cu prețuri mai mici ca cele de la «Comlemn» iar diferența de preț de la «Consignația» la prețul de «Comlemn» o treceau în facturi și-o însușeau ei. [...]»¹³.

În celălalt document, o notă informativă din 1963 referitoare la arhitectul Schafhütl, se precizează:

„[...] La sfârșitul anului (sursa nu-și amintește anul) a fost arestat din cauza unor nereguli financiare care s-au constatat la Cooperativă. În urma procesului, conducătorii unității au fost condamnați la mai mulți ani de închisoare, iar el la 2 ani, pentru neglijență în funcția de șef de șantier la una din lucrările la care s-au constatat nereguli. [...] Faptul că a fost închis se datorește încrederii prea mari pe care a acordat-o persoanelor cu care lucra la o cooperativă. Este de altfel o slăbiciune a sa, aceea de a nu lucra cu interes decât pentru ceea ce simte atracție. Nu-i place partea birocratică a muncii sale, corespondența și scriptologia, pe cât de mult îi place să deseneze, să gândească, să calculeze. [...]»¹⁴.

Despre proces și perioada detenției, deținem și o scurtă declarație a arhitectului:

„[...] Am avut un proces la Tribunalul Militar București în legătură cu Șantierul M.F.A. la care am lucrat și în care am fost condamnat la 3 ani închisoare corecțională pentru complicitate la sustragere, Decizie 317 din 24 Mai 1952. Am executat pedeapsa la penitenciarul Văcărești unde am lucrat la garaj și apoi la biroul tehnic al Direcției Generale a Penitenciarelor.

---

¹³ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 7-8. Referat semnat de Grigore Maria la 30 decembrie 1958.

¹⁴ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 16-19. Notă informativă furnizată la 19 decembrie 1963 de către sursa „Ion Popescu” căpitanului de securitate Bănuleasa M.

Am fost eliberat cu 10 luni înainte de termen, datorită purtării și muncii excepționale depuse¹⁵.”

După eliberarea din 1954, reușește să se reangajeze la același institut de proiectări (pe care nu-l va mai părăsi până la pensionare), aprobându-i-se continuarea studiilor de arhitectură abia în 1957, atunci când a fost reprimis în anul V. Absolvă cu nota 10 în 1959, la 16 ani de la momentul admiterii, susținând diploma cu un proiect de arhitectură industrială – combinat textil în și cânepă, domeniu căruia i se va dedica toată viața. A fost permanent apreciat profesional, 90% din lucrările sale primind calificativul *excepțional*. În 1960 devine candidat al Uniunii Arhitecților iar anul următor membru cu drepturi depline. La acel moment, realizase deja în calitate de autor proiectele executate pentru reprofilarea filaturii „Rășcoala 1907” (1956), cantina-club „Proletarul” din Bacău (1954-1955), dormitoare pentru 200 de copii la preventoriul Drajna (1958), stația de filtrare și pompe I.T.L. Lugoj (1955), magazia de bumbac „Ivănuș Constantin” (1958), dar și lucrări în stadiul de proiect precum: sistematizarea întreprinderii „Vania Vasilescu” din Mediaș (1954), sistematizarea întreprinderii „Teba” din Sebeș (1954), proiecte tip pentru magazine de colectare (1955), dezvoltarea întreprinderii „11 iunie” din Pitești. În timpul candidaturii a realizat proiectele pentru fabrica de confecții din Călărași, dezvoltarea filaturii de mătase naturală din Lugoj, fabrica de făină de pește din Tulcea, secția de accesorii metalice „Bela Breiner” din Timișoara¹⁶. Au urmat, mai apoi, I.I.S. „Flacăra Roșie” București, și „Timpuri Noi” Brașov, Fabrica de confecții din Focșani și multe altele.

Conform regulamentului, Uniunea solicita referințe asupra candidatului de la un alt membru. Deși era vorba de un fost deținut politic, arhitectul T. Georgescu nu s-a ferit să-l elogieze pe Schafhütl:

---

¹⁵ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 3-6. Autobiografie semnată de Schafhütl la 7 iunie 1962.

¹⁶ Informații din dosarul personal din arhiva Uniunii Arhitecților din România.

„În cadrul Institutului, chiar înainte de a fi obținut diploma, i s-au încredințat lucrări importante – de mare complexitate tehnică – pe care le-a coordonat cu competență, reușind să-și impună punctul său de vedere chiar în probleme de altă specialitate, când ele erau strâns legate de organizarea spațiului sau de soluționarea în cadrul construcției a unor funcțiuni ce afectau într-un fel oarecare construcția. Din punct de vedere profesional poate fi considerat la nivelul proiectanților de valoare, cu multă experiență în proiectare și un real simț de orientare în modul de a concepe și a trata problemele de la cele mai simple până la cele mai complexe. A acumulat solide cunoștințe profesionale prin muncă perseverentă și prin grija permanentă de a se ține la curent cu tot ce e nou. Are un dezvoltat simț artistic, îmbinat în măsura potrivită cu simțul tehnicianului constructor care îl situează în rândul arhitecților cu vederi realiste și simț al proporțiilor, urmând realizarea viziunilor sale în spirit realist, totdeauna legate de aspectul practic al lucrurilor. În toate manifestările sale și în modul cum se achită de sarcinile sale profesionale ca și în relațiile sociale face dovada unui temperament perfect echilibrat căruia i se deschid în față frumoase orizonturi. Consider că merită pe deplin să devină membru al Uniunii Arhitecților¹⁷.”

În plan familial însă, lucrurile nu au mai stat atât de bine, probabil și datorită traumelor suferite în U.R.S.S. Nu s-a căsătorit niciodată, nu a avut copii.

Ca fost deportat și deținut politic, a rămas în atenția Securității, sub numele de cod „Stanciu”. Un moment din 1964 este încărcat de o semnificație aparte. Considerăm că documentele din arhiva C.N.S.A.S. vorbesc de la sine, prin urmare le reproducem pe larg:

„[...] Pentru a obține materiale de studiu privind activitatea din trecut și prezent a lui «Valter», biroul a studiat și

---

¹⁷ Ibidem.

verificat pe «Stanciu», care este vărul obiectivului. Pe lângă realizarea acestui scop, intenționăm ca în cursul acestui an să-l marșrutizăm pe «Stanciu» cu sarcini informative în Elveția. [...] Prin atragerea lui «Stanciu» la colaborare cu organele noastre, avem posibilitatea de a cunoaște persoanele pe care «Valter» le folosește la trimiterea de pachete rudelor sale din RPR. [...] Atât prin scrisorile anterioare cât și prin cea expediată la data de 17.02.1964, «Valter» și familia sa îi propune lui «Stanciu» ca să-și rezerve o parte din concediul său de odihnă pe anul 1964 pentru a se duce în vizită la ei în Elveția. Prin aceasta sunt create deja premisele de marșrutizare a lui «Stanciu» în Elveția, de unde poate aduce noi date de studiu despre activitatea politico-profesională a lui «Valter» cât și verificarea profilului activității Biroului Proprietate Intelectuală care aparține de Departamentul de Justiție și Poliție unde este angajat «Valter». [...] Propuneri: a se aproba atragerea la colaborare cu organele noastre a lui «Stanciu». Acțiunea de atragere va fi făcută de către Cpt. Croitoru Ion, la care va asista și Maiorul Chihaia Nicolae¹⁸.”

„Conform legendei stabilite în ziua de 22.04.1964, m-am deplasat la I.P.I.U. și i-am spus portarului că sunt venit de la Timișoara și ași dori să discut unele probleme profesionale cu Schafhütl Jean. În acest sens, portarul l-a chemat pe Schafhütl și am discutat cu el în holul intrării, fără a fi cineva în jurul nostru.

Mi-am cerut scuze de procedeul pe care l-am întrebuițat cu chemarea lui, însă eu sunt Căpitan de Securitate, mă numesc Manoliu și doresc să discut cu el asupra unor lucrări de proiectare pe care le-a executat în perioada anilor 1951-1953 când se afla la penitenciarul Văcărești. În acest sens, i-am solicitat părerea și dacă este dispus să mă ajute în acest sens.

---

¹⁸ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 25-30. Document intitulat „Referat cu propuneri de atragere la colaborare cu organele noastre a lui Schafhütl Jean, conspirativ Stanciu”, întocmit de către maiorul de securitate Chihaia Nicolae la 26 februarie 1964.

«Stanciu», când a auzit să sunt Căpitan de Securitate, zâmbind, a răspuns: «Cred că dumneavoastră cunoașteți toată biografia mea, așa că nu mă surprinde faptul că am ocazia să discut cu cineva din partea M.A.I.-ului. Am executat acea pedeapsă deoarece am fost vinovat. În timp ce eram în penitenciar, am efectuat unele lucrări de proiectare sub conducerea inginerului Ștefănescu. Dacă dumneavoastră aveți nevoie de unele lămuriri suplimentare, vă stau la dispoziție oricând. Acum nu pot însă, deoarece la ora 13:00 avem ședință sindicală de analiză semestrială, iar eu prezint raportul de activitate».

În continuare mi-a spus că: «dacă doriți, după-amiază sau mâine vă stau la dispoziție». [...] În această situație, l-am întrebat cât va dura ședința și la ce oră ne-am putea întâlni să discutăm. Nu a putut preciza ora fixă, însă aprecia că în jurul lui 16:30-17:00 precis că vor fi gata, după aceea vor merge să servească masa, iar la ora 18:00 cu siguranță ne putem întâlni. De comun acord, am fixat locul de întâlnire la Piața Romană, în fața librăriei din aripa blocului nou.

După aceea i-am spus că fiind vorba de o documentare a mea, să nu-și facă iluzii că organele de Securitate intenționează să facă o anchetă asupra lucrărilor pe care le-a efectuat în acea perioadă și prin aceasta să aibă o stare de frământare, să discute cu prietenii sau familia sa această problemă. Zâmbind, a răspuns: «Tovarășe Manoliu, eu sunt om destul de matur și ce rost ar avea să amestecăm cărțile când nu este cazul. Deci fiți liniștit că nu voi discuta această problemă cu nimeni, deoarece, în fond, nu am ce discuta».

[...] La orele 17:55, «Stanciu» a fost prezent la locul întâlnirii. De aici am plecat cu mașina noastră la Direcția control străini și pașapoarte din str. Grădina cu Cai numărul 5, unde am avut o cameră la dispoziție obținută prin intermediul tovarășului Maior Cristescu. [...] Primele discuții au fost asupra faptului cum a decurs ședința, ce lipsuri mai accentuate au fost scoase în evidență, etc. [...] Revenind la problema lucrărilor de proiectare pe care le-a făcut în timp ce era la Penitenciarul

Văcărești și la Direcția Penitenciarelor din București, a dat amănunte în ce au constatat, că le-a executat sub îndrumarea inginerului Ștefănescu, etc. A dat răspunsuri și la unele întrebări suplimentare. I-am mulțumit, afirmând că explicațiile lui m-au documentat în mare măsură asupra unor probleme pe care eu nu le aveam clare. Pe viitor rămâne să mă mai documentez și dacă va fi cazul am să-i mai solicit completări [sic].

O altă problemă despre care ași dori să mă documentez este despre unele aspecte mai mult cu caracter negativ care se petrec la I.P.I.U. și care frânează desfășurarea unei activități normale. «Stanciu» a răspuns că desigur, în cadrul I.P.I.U. sunt multe lipsuri, însă momentan el nu vede care din ele ar frâna bunul mers al muncii. I-am dat ca exemplu că la acest institut s-au efectuat unele proiecte care au costat multe fonduri, iar după ce au fost aplicate în practică de executor, după un timp au suferit deteriorări grave, etc. «Stanciu» m-a întrebat dacă mă refer la hala de la Bacău și la construcția de la Botoșani. Am răspuns că și la acestea cât și la altele pe care desigur și el le cunoaște, ca specialist, mai bine decât mine. [...]

«Stanciu» vorbea cu foarte mare bucurie despre noua sa lucrare care poate fi denumită chiar ca gigantică, cea de la Focșani. Este foarte mulțumit de faptul că i s-a acordat încredere și munca lui este apreciată la justa sa valoare. I-am pus întrebarea că de ce face afirmația că i s-a acordat încredere și i se acordă. A răspuns: «Tovarășe Manoliu, după cele ce am făcut eu în perioada cât am fost angajat la Cooperativa «Zidarul», nu credeam ca eu să mai am posibilitatea să-mi termin studiile și să mi se încredințeze un loc de muncă de unde primesc un salariu lunar de 2300 de lei, plus prime de proiecte care-mi ridică un venit mediu lunar de peste 3000 lei». Am intervenit, spunându-i: «Deci vedeți că regimul nostru nu v-a împiedicat nici să terminați studiile și să aplicați cunoștințele dumneavoastră în practică și nici în viitor nu o să vă oprească nimeni spre a vă continua perfecționarea și calificarea profesională».

A răspuns: «Da, acest lucru este adevărat, nu-l contest și deci sunt obligat să fac tot ce-mi este în putință spre binele patriei noastre. Să nu credeți că dacă pe mine mă cheamă Schafhütl nu sunt român, ci din contra, am fost și voi rămâne patriot, așa cum am fost educat și de tatăl meu care, deși de origine germană, nu a putut să înghită pe nemți datorită caracterului lor prusac. Din această cauză, acasă cu sora mea nici nu vorbesc limba germană. [...]»¹⁹»

L-am întrebat cum se documentează asupra muncii profesionale. Mi-a răspuns că la biblioteca I.P.I.U. există reviste de arhitectură din aproape toate țările, atât socialiste cât și capitaliste. În plus, el a mai primit două reviste de la un neam al său din Elveția.

[...] L-am întrebat dacă nu și-a propus că-i facă și el o vizită. «Am în plan să-i fac o vizită în Elveția însă cred că aceasta o voi realiza peste 3-4 ani». «De ce numai peste 3-4 ani?» «Sunt convins că situația internațională se va destinde și se vor putea obține vize mult mai ușor». [...] Profitând de această discuție, i-am spus că este un lucru îmbucurător faptul că dă dovadă, prin muncă și comportare, de patriotism. Am atins problema conștiințiozității de care trebuie să dea dovadă fiecare om cinstit. El s-a declarat întru totul de acord. [...]

Deoarece pe parcursul discuțiilor mi-am manifestat dorința de a-i solicita sprijinul în domeniul cunoașterii unor lipsuri care frânează activitatea la I.P.I.U. cât și alte probleme cu caracter profesional în scopul documentării mele profesionale, i-am spus că doresc ca să mă mai întâlnesc cu dânsul, spre a discuta mai amănunțit diferite probleme ce se ivesc, în care sens consider că este necesar să fixăm un sistem de legătură între noi organizat.

«Stanciu» a fost de acord, dându-mi în acest sens numărul său de telefon, atât de la serviciu cât și de la domiciliu, iar eu

---

¹⁹ Afirmații făcute de Schafhütl strict în contextul presiunilor la care era supus. Lucrurile stăteau altfel în realitate.

lui pe cel de la serviciu. Am convenit ca prima noastră întâlnire să o efectuăm în ziua de 27 Aprilie a.c., orele 18:00, în oraș. L-am rugat ca până la această dată să se documenteze mai bine asupra unor neajunsuri care se manifestă la I.P.I.U. și să se găndească și la eventualele propuneri pentru îmbunătățirea muncii.

La sfârșitul discuției l-am întrebat dacă a spus cuiva despre faptul că am fost la el și i-am solicitat această discuție. Mi-a răspuns că, cu toate că a afirmat că nu este cazul ca să amestece cărțile, el totuși le-a amestecat, spunând despre acest lucru surorii sale, cum că la ora 18:00 un Căpitan de Securitate i-a solicitat o întâlnire în oraș spre a discuta pe marginea lucrărilor ce le-a efectuat în perioada cât a fost arestat. [...] Concluzii: [...] Pare un om serios și consider că scopul propus de noi va fi realizat în bune condițiuni²⁰.”

„La data de 22.04.1964 a fost recrutat numitul Schafhütl Jean. [...] Cu toate că se cunoștea că «Stanciu» suferise o condamnare de 3 ani închisoare corecțională pentru furt din avutul obștesc și fals în acte publice, s-a trecut la recrutarea lui pe baza sentimentelor patriotice.

Recrutarea a avut ca scop obținerea de date de studiu despre «Valter», element care în acel timp se afla în studiul rezidenței Berna. «Stanciu» fiind văr cu «Valter», se sconta obținerea datelor respective cu ocazia vizitelor pe care acesta le făcea în țara noastră. Venind pentru câteva zile în concediu în R.S. România, «Valter» a luat legătura și cu «Stanciu», locuind la el câteva zile.

Despre rezultatul acestei vizite, «Stanciu», în afara unor aprecieri pozitive pe care, chipurile, le-ar fi făcut «Valter» despre țara noastră, nu ne-a relatat nimic în plus. Faptul că nu așa stau lucrurile s-a dovedit ulterior, când «Valter» a fost scos din preocupările noastre ca provocator.

---

²⁰ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, ff. 31-32. Document intitulat „Raport privind felul cum a decurs recrutarea lui Schafhütl Jean, conspirativ Stanciu”, întocmit de către căpitanul de securitate Croitoru Ion la 25 aprilie 1964.

În fond, însuși «Stanciu» este un element nesincer, deoarece pe parcurs, în mod sistematic a căutat să evite contactele cu ofițerul nostru, venind cu tot felul de justificări. Când totuși se reușea contactarea lui, motiva că nu are timp să se ocupe de sarcinile pe care i le dăm și că ar fi bine să nu-l mai deranjăm deoarece când va avea ceva va telefona el. Poziția sa necinstită a ieșit mai pregnant în evidență cu ocazia unor evenimente deosebite. Astfel, cu ocazia morții tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, fiind convocat la o întâlnire urgentă, impusă și de această situație, a refuzat categoric să vină, afirmând că este foarte ocupat și că, în fond, el nu se ocupă de politică. Ulterior s-a stabilit că întreținerea corespondență cu un element din străinătate, despre care nu ne-a relatat niciodată nimic. [...] Dată fiind poziția sa, nu i s-au mai trasat sarcini și treptat s-a întrerupt contactul cu el. Deoarece Schafhütl Jean este un element necinstit și fără nicio utilitate pentru munca noastră, propunem abandonarea sa și clasarea dosarului la arhivă»²¹.

Ieșit din vizorul Securității, se va dedica exclusiv profesiei. După 1990 mărturisește experiența din deportare, publicând câteva fragmente din manuscrisul redactat în 1984-1985. Tot atunci susține comunicarea menționată anterior, care se încheia astfel: „Acestor dispăruți, acestor eroi necunoscuți și nevinovați le închin aceste vorbe de amintire, căci despre ei nu a pomenit NIMENI NICIODATĂ NIMIC...”

Arhitectul Jean (Jenică) Schafhütl nu mai este astăzi printre noi, dar amintirile lui prind viață și prin intermediul acestui volum. Subliniez și eu îndemnul lui Sorin Lavric: să-i citim la rândul nostru memoriile, încercând să le intuim sensul.

Arh. Vlad Mitric-Ciupe

---

²¹ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, f. 43. Document intitulat „Raport cu propuneri de abandonare a lui Schafhütl Jean, conspirativ Stanciu”, întocmit de către lt.-col. de securitate Socol Petre la 4 decembrie 1965.

ANII PIERDUȚI

În fond, însăși «Sapianu» este un «mes» cu nevrozele de război pe parcursul în mod sistematic îl căuta să evite contactele cu opinia noastră, venind cu tot felul de justificații. Când totuși se renunța la contactarea lui, motivația că nu are timp să se ocupe de sarcinile pe care i le dăm și că ar fi bine să nu-l mai deranjăm deoarece când va avea timp va telefona el. Poziția sa necinstită a lăsat mai pregnant în evidență cu ocazia unor evenimente deosebite. Astfel, cu ocazia morții unaristului Gheorghe Gheorghiu-Dej, fiind convocat la o întâlnire urgentă, impusă și de această situație, a refuzat categoric să vină, afirmând că este foarte ocupat și că, în fond, el nu se ocupă de politică.

În amintirea zecilor de mii care și-au lăsat viețile în lagărele din Rusia, fără ca să pomenească NIMENI NICIODATĂ NIMIC.

Ulterior s-a stabilit că înaintea corespondenței cu un element s-a întrerupt contactul cu el. Deoarece Șafland Jeni este un element necinstit și fără nicio utilitate pentru țara noastră, propunem abandonarea sa și elizarea dosarului la arhivă.²⁵

Ieșit din vizerul Securității, se va dedica exclusiv profesiei. După 1990 mărturisește experiența din deportare, punând câteva fragmente din manuscrisul redactat la 1984-1985. Tot atunci susține comunicarea menționată anterior, care se încheie astfel: „Acestor dispoziții, acestor eroi necunoscuți și nevinovați le închin aceste vorbe de ambuire, celei despre ei nu a pomenit NIMENI NICIODATĂ NIMIC...”

Arhitectul Jeni (Jenică) Șafland nu mai este astăzi printre noi, dar amintirile lui prind viață și prin intermediul acestui volum. Sublimez și eu îndemnați lui Sorin Lavric să-i cînta la rîndul nostru memoriile, încercînd să le intuim sensul.

Arh. Vlad Mîltic-Ciope

²⁵ A.C.N.S.A.S., Fond SIE, Dosar nr. 4014, f. 43. Document înaltului „Raport cu propuneri de abandonare a lui Șafland Jeni, conspirator Stăncu”, întocmit de către b-3 al de securitate Secol Pene la 4 decembrie 1963.

Istoria trebuie scrisă cu o unică și elementară condiție: să fii paznic credincios al adevărului și să faci din el ritualitate. Să nu-l ascunzi. Niciodată. Și mai cu seamă să nu-l falsifici. Niciodată...

L. Kalustian

Din motive lesne de înțeles, numele au fost schimbate, dar personajele au existat aievea. Iar faptele sunt adevărate, întristător de adevărate, căci realitatea întrece uneori cea mai bogată imaginație...

...a văzut șirul lung de... a ieșit dintr-o dată... a sfârșit. Nu mai exista înțelegere...

...înțelegerea înțelegătoare în cămășor deschise, înghețată...
...ceci-patrzeci de ani în câte unu. Așezată pe jos, pe...
...în înghețată, acoperită cu un strat subțire, argintiu de...
...așa cum îi astemuse înghețul nopții. Nu mai simț...
...frigul, nici umezeala, doar o mână cu gheare osoase,

Cartea întâi:
LUNGUL DRUM ÎNSPRE NOAPTE...

...de numărât, ca să se țină mai bine socoteala lor. Nodă...
...câte patru, treizeci și șase de oameni. Oameni? Nici...
...nume, vieți fără identitate. Tineri sau bătrâni, înalți...
...slabi, bogați sau sărmani — cum erau cu...
...toți o apă și un pământ — care se amestecau, se între...
...adunau ca să dea un total de treizeci și șase. Treizeci...
...oameni, de ființe, de inși? De unde! Treizeci și șase...
...un camion..., o încărcătură...

...pe încărcătura ubloanelor, sedea santinelele...
...fiecărui camion. Cu puștile pregătite, cu degetul pe...
...ata să apese dacă cineva s-ar fi mișcat, s-ar fi miș...
...încercări să fugă. Dar cine cotea să se miște, cine...
...cine să fugă din grămadă asta de vietătoare, nu...
...de înghețate, cu chipurile înghețate, dar mai ales cu...
...înghețate.

...doi, în dreapta un frontaș mai tânăr, blond, aproape...
...o urmă de mustață blondă sub nișul lăptos de ger...
...pă de culoare deschisă, așezat în rândurile din spate...
...măi albastre de urmasă și pe care nu curăța să și...
...să-i strângă — „amena cu mână”, făcea comanda...
...am nu putea să se deslușească culoarea. Dar pare...
...o lumina joasă, brună. Părea totuși și o mână...

Din motive lesne de înțeles, este schimbată, dar personajele au rămas aceleași. Este un artistă-
tor de adevărat, căci realitatea este cea mai bogată
imaginație...

Când a văzut șirul lung de vagoane, a înțeles dintr-o dată că totul s-a sfârșit. Nu mai exista întoarcere...

Îi aduseseră încărcăți în camioane deschise, înghesuiți câte treizeci-patruzeci de inși în câte unul. Așezați pe jos, pe dușumeaua înghețată, acoperită cu un strat subțire, argintiu de promoroacă, așa cum îl așternuse înghețul nopții. Nu mai simțeau nici frigul, nici umezeala, doar o mână cu gheare osoase, reci, care le strângea inima și o făcea să bată neliniștită, mai tare. Așezați cu spatele spre cabină, în rânduri de câte patru, fiecare cu spatele rezemat de genunchii celui dinapoi, ca să fie mai ușor de numărat, ca să se țină mai bine socoteala lor. Nouă rânduri a câte patru, treizeci și șase de oameni. Oameni? Niște inși fără nume, vietăți fără identitate. Tineri sau bătrâni, înalți sau scunzi, grași sau slabi, bogați sau sărmani – acum erau cu toții egali, toți o apă și un pământ – care se amestecau, se întregeau, se adunau ca să dea un total de treizeci și șase. Treizeci și șase de oameni, de ființe, de inși? De unde! Treizeci și șase de numere..., un camion..., o încărcătură...

În spate, pe încrengătura obloanelor, ședeau santinelele. Două la fiecare camion. Cu puștile pregătite, cu degetul pe trăgaci, gata să apese dacă cineva s-ar fi mișcat, s-ar fi ridicat, ar fi încercat să fugă. Dar cine cuteza să se miște, cine să se ridice, cine să fugă din grămada asta de viețuitoare, cu mădularele înghețate, cu chipurile înghețate, dar mai ales cu sufletele înghețate?

Erau doi. În dreapta un fruntaș mai tânăr, blonziu, aproape spân, cu o urmă de mustață blondă sub nasul înroșit de ger. Avea ochii de culoare deschisă. Așezat în rândurile din spate, cu ochelarii aburiți de umezeală și pe care nu cuteza să și-i scoată și să-i șteargă – „nimeni nu mișcă”, fusese comanda aspră – Jan nu putea să le deslușească culoarea. Dar parcă zărea în ei o lumină jucăușă, ironică. Părea mai înalt și era mai

bine îmbrăcat decât celălalt, cu o manta mai acătării, bocanci nepeticiți și cu mănuși de piele împlănită – particulare desigur – în mâini. Un șmecher de la oraș, un învățat oarecare, fiu, nepot sau rudă cu cineva cu relații, care reușise să scape de front, să-l treacă la jandarmi. Celălalt era mai în vârstă, mai mărunț, mai îndesat, negricios, cu doi ochi mici și negri ca măslinile, cu o mustață stufoasă, pleoștită, acum albă de aburii răsuflării înghețați pe ea. Părea să fie mai curând de la țară, plugar sau cioban, obișnuit cu greutățile și cu gerul. Mantaua îi era veche și decolorată de atâta purtare, bocancii cu petece la bombeu, cu mănuși de bumbac, odată albe, dar acum de culoarea nedefinită a celebrei cămăși a reginei Isabela. Privirea îi era dură și fixă, dar în dosul pupilelor se simțea că nu se află imaginea turmei din camion, ci o altă imagine, poate a altei turme din trecut, turmă albă de mioare, păscând pe pajiște verde, pe malul unui pârâu. Sau poate imaginea unei case albe, cu rama ferestrelor boită în albastru, așezată în mijlocul unei livezi de pomi înfloriți. Sau poate... cine putea să știe?

Se uitau la mormanul de trupuri din fața lor cu o privire aspră, cu sprâncenele încruntate, deși în mintea lor simplă de cătane se întrebau poate – atât blondul cel spân, cu ochii de culoare deschisă, cât și celălalt, oacheșul cu mustața stufoasă – ce o fi cu oamenii ăștia? Hoți nu păreau, tâlhari nu păreau, criminali nici atât. Prea erau feluriți la chip și înfățișare ca să fie tocmiți toți într-o bandă, prea erau de toate felurile la un loc, tineri și bătrâni, înalți și scunzi, grași și slabi, unii bine îmbrăcați, cu paltoane împlănite și căciuli groase pe cap, alții doar cu o scurtă subțirică și o șapcă trasă adânc peste urechi. Erau printre ei și copilandri cu tuleiele încă nemijite, tineri în toată puterea juneții lor, bărbați în toată firea, cu chipuri serioase și îngândurate. Nu știau cine sunt, ce-au făcut, de unde i-a adunat, unde îi mânia soarta mai departe. Primiseră ordin să-i păzească, să nu-i scape din ochi, cu pușca la îndemână, gata de tras. Restul nu-i privea...

„Mă, dacă vă scapă vreunul, Curtea Marțială e a voastră, ocna vă mănâncă sau mai bine le luați voi locul. Să nu-i scăpați din ochi, unul să nu miște! Altfel e vai de voi. Ați înțeles, mă?”, le spusese plutonierul de jandarmi înainte de plecare. „Ați înțeles?”, repetase întrebarea.

Ostașii luaseră poziție de drepti, cum învățaseră la teorie că se cuvine să faci când răspunzi superiorului și răcniră într-un glas: „’țeles, să trăiți!”

Și acum ședeau chinuiți pe muchia obloanelor, atenți la fiecare hurducătură să nu zboare afară din camion, să nu-și piardă arma, concentrați ca nu cumva să li se descарce în gol, înghețați bocnă și ei, căci vântul îi bătea și-i biciuia mai amar-nic ca pe cei înghesuiți jos, la picioarele lor, apărați de obloane și de cabină, transmițându-și căldura animală de la unul la altul. Le înghețaseră labele picioarelor, înfășurate în obiele umede și încălțate în bocanci ținuiți, cu talpa subțire din carton presat. Pătrundea vântul ca un bici subțire și rece prin mantalele uzate, peticite ca vai de lume. Capelele țuguiate, trase cât mai adânc pe frunte, de nu li se mai vedeau sprâncenele, nu le apărau și urechile, roșii ca niște gogoșari degerați. Efectele erau vechi și uzate – tot ce era mai bun mergea pe front – dar, deși blestemau în gând și gerul, și vântul, și grămada de oameni pe care trebuiau să-i escorteze, undeva în fundul inimii lor erau bucuroși că îngheață aici, în București, că scăpaseră – cum, nu știau nici ei și nici nu-și puneau întrebarea – de iadul de pe front, de unde mulți nu mai aveau scăpare. Erau aici, întregi, simțeau muchia oblonului sub buci, ce conta dacă înghețau un pic. Primiseră ordin să însoțească camionul, să păzească deținuții, restul nu-i interesa. Cine erau ăia? – asta nu-i privea. Ce făcuseră? – nu era treaba lor. Unde-i duceau? – nici atât.

„Să nu-i scăpați din ochi, mă! Unul să nu miște! Ați înțeles, mă?”, asta era problema lor principală. După ce-și vor fi terminat misiunea, se vor întoarce la cazarmă, la o ciorbă de fasole subțire dar fierbinte, se vor încălzi cât de cât sub păturile cazone, în dormitoarele reci, dar se vor bucura că a mai trecut o

zi în care au scăpat cu viață. O să se termine odată și cu războiul acesta blestemat – se auzea că rușii și englezii și americanii și toate celelalte neamuri de care auziseră vag și pe care nici n-ar fi știut și n-ar fi putut să le plaseze undeva precis pe globul acesta în flăcări – se auzea că ăștia toți înaintează și că nemții se retrag pretutindeni și că, în curând, or să lase armele jos și or să ridice mâinile, cerând îndurare. Fiecare zi care trecea era deci o zi câștigată în lupta vicleană pentru supraviețuire. Căci mâine, cine știe? Un ordin urgent, venit de sus, putea dispune de viața a mii de oameni, putea să-i miște ca pe niște pioni pe o tablă de șah. Sau poate colonelului, prost dispus după o discuție cu doamna colonel, o să i se pară că n-ai luat la timp poziția regulamentară, că bocancii nu-s suficient vâxuiți sau că un nas-ture nu e îmbumbat cum trebuie. Câte ordonanțe nu plecaseră să moară pe front, fiindcă doamnei general sau doamnei colonel i se năzărise că nu e bine măturat covorul și parchetul nu lucește destul, sau cafeaua, adusă de Ion sau Vasile sau Grigore, cu tava la pat, era prea rece sau prea caldă. Un plocon nedat la timp plutonierului – curcanul trimis cu mari sacrificii de acasă sau damigeana de molan – putea să-i treacă pe lista cu cei disponibili pentru front, să ajungă așa într-un capăt de țară, să putrezească în tranșeele pline de apă și noroi, să se târșească pe furiș prin nămeții de zăpadă din munți, să simtă pe lângă urechi șuierând gloanțele și șrapnelele inamicului, să piară neștiuți de nimeni, undeva în țară străină, la o margine de pădure sau pe un câmp pustiu și înghețat. Și atunci, adio speranță de întoarcere acasă, să-și revadă nevestele, vitele, copiii, bătătura în care crescuseră și se înălțaseră, casa cu acoperiș de stuf sau de șindrilă, proptită într-o rână, lângă merii și vișinii bătrâni. Dragostea de pământ, de casă, de familie le ostioia sufletele și-i făcea să îndure cu răbdare orice. Bine că erau acum aici, primiseră ordin să escorteze camionul, îi escortau. Să păzească deținuții, îi păzeau cu priviri încruntate și cu pușca la îndemână. Restul? Restul nu-i privea...

Camionul se oprise în piața din fața gării Băneasa. Conform ordinului, fruntașul cel blond sări sprinten, tropăindu-și

bocancii ca să se mai dezghețe un pic, în timp ce mustăciosul își încordase degetul pe trăgaci. Apoi schimbară rolurile. Blondul își îndreptă arma spre camion, în timp ce oacheșul sări la rândul său, tropăind din picioare. Rămaseră timp de câteva secunde așa, nedumeriți dacă să acționeze mai departe sau să aștepte noi ordine, cu puștile mereu ațintite amenințător spre turma periculoasă din camion. Dar masa amorfă părea lipsită de viață, neprimejdioasă, înghețată... Deschiseră oblo-nul din spate și, cu glasurile voit îngroșate, dădură comanda: „Hai, repede, jos, toată lumea repede jos!”

Plutonierul de jandarmi și comisarul de poliție coborâră și ei din cabina încălzită, dezmoșindu-și alene mâinile și picioarele. Numai șoferul rămase nemișcat, impasibil, la volan. Comisarul, cu un teanc de hârtii în mână, se îndreptă spre clădirea gării pentru a face formele de predare a transportului, în timp ce plutonierul se apropia cu pași lenți de cei doi paznici, să vadă cum decurge debarcarea. Ostașii îi auziră pașii scârțâind în zăpada înghețată și simțiră privirea rece ațintită asupra lor. Aceasta le-a mărit zelul, trebuia ca superiorul să vadă că nu stau degeaba, că știu să se descurce și singuri, că au inițiativă.

„Hai odată!”, urlă din toate puterile blondul cu un glas spart, de cocoș tânăr. „Hai odată!”, repetă, și îl apucă de picioare pe cel mai apropiat dintre cei așezați în camion, trăgându-l cu sila până la marginea platformei. „Hai odată!”, strigă a treia oară, „ori ați adormitără cu toții?”

Plutonierul privea zâmbind pe sub mustața subțire care-i umbrea buza de sus, atât vânzoleala din camion cât și zelul subalternului. „Face pe grozavul, tu-i mama lui, vrea să mă deie gata și să uit că a făcut pe prostul când i-am spus că n-am nici un ban de Crăciun. Lasă că-mi pică mie în labă, când i-o fi lumea mai dragă, acuș, acuș...”, și-și bătea ușor și ritmic cu cravașa cizmele lustruite oglindă.

Oamenii începuseră să coboare. Se ridicaseră în picioare și-și așteptau în liniște rândul. Cei tineri săreau dintr-o dată, ceilalți, mai vârstnici sau mai puțin agili, mai încet. Un băiat

grăsuț – să tot fi avut vreo optsprezece-nouăsprezece ani –, cu o față rotundă acoperită de o pereche de ochelari uriași, cu lentile groase ca niște lupe – Jan nu mai văzuse așa ceva – se așezase pe marginea platformei, cu spatele înainte, pipăind cu piciorul în gol, să simtă pământul.

Mustăciosul înțelese că-i venise și lui rândul să nu se lase mai prejos, să se arate plin de zel. „Hai odată!”, strigă și el, și-n aceeași clipă îl trase brusc de picioare. Ca o paiață căreia i s-au rupt dintr-odată sforile, băiatul își pierdu echilibrul și se prăvăli, izbindu-se cu bărbia de platforma camionului. Ochelarii îi săriră cât colo, printre picioarele celor ce așteptau și un fir roșu de sânge se prelinse din buza plesnită. Orb pentru o clipă, pipăi cu mâini neîndemânatică să-și găsească ochelarii. Dar oacheșul n-avea timp de pierdut. Îl îmbrânci în gloata celor ce coborâseră și-i zorea pe ceilalți să coboare. Cineva se aplecă și ridică ochelarii dintre picioarele care tropoteau pe platformă. Îi dădu băiatului, care, speriat și aproape orb, își tampona cu o batistă buza sângerândă. „Mulțumesc, fără ei sunt mort”. Prin lupele străvezii, pupilele mărite de groază păreau de câteva ori mai mari, ca niște ochi de bufniță ziua, clipind mărunț și des.

„Ia rând câte patru!”, preluă fruntașul comanda, sumețin-du-și glasul și mândru de gradul ce-l avea. Oamenii se așezară de bine, de rău, câte patru într-un rând. „Drepti! Alinierea!”, continuă blondul, vizibil încântat că poate comanda unui pluton întreg. Oamenii încercau să se așeze conform comenzii, dar nu erau militari – unii fuseseră demult și mai uitaseră instrucția, alții încă nici nu visau la militarie – erau cu toții niște bieți civili, speriați, neștiind ce se va întâmpla cu ei. Alinierea ieși destul de strâmbă, mai ales că fiecare purta în mână câte o valiză, care o boccea, ba vreo doi aveau ditamai geamantanul. Plutonierul îi privi cu ochi critic, clătină nemulțumit din cap, murmurând încet printre dinți: „Lasă că pun eu șaua pe voi!”, apoi îi trecu în revistă, numărându-i cu vârful cravașei: „Patru, opt, doisprezece, șaisprezece, douăzeci, douăzeci și patru,

douăzeci și opt, treizeci și doi, treizeci și șase”. Corespundeau ca număr, erau toți, putea fi mulțumit.

Se întoarse din nou în fruntea plutonului și preluă comanda: „Înainte, marș!” Coloana se urni încet, ca un cortegiu funerar, o santinelă cu arma în mână pe margini și cealaltă cu arma întinsă, înapoi. În piață, alte și alte camioane își descărcau conținutul. Coloane lungi de ființe acum fără nume, fără identitate, fără viitor... Numai niște numere care trebuiau completate.

Cât era de lung, peronul era înțesat de lume. Un coridor de soldați în ținută de campanie, cu căști metalice pe cap, străjuiau de-a lungul lui, în fața tufelor de tuia și a arborilor desfrunziți. Cu chipurile împietrite din ordin și de ger, cu ochii sticloși privind fix înainte, cu bărbia ridicată și pieptul scos în afară, păreau un șir de statui de piatră dintr-un grotesc Versailles militar. Doar câte o tremurare ușoară a pleoapelor, o încrețire în colțul buzelor, un muc ce spânzura de nările înroșite de frig și pe care-l ștergeau pe furiș cu dosul palmei, mai mărturiseau că sunt totuși ființe vii, din carne și oase, și nu niște imagini moarte, cioplite în marmură. Priveau fără să vadă tălăzuirea mulțimii, cu o expresie împietrită, indiferentă, desprinși de agitația de lângă ei. Erau probabil printre ei țărani și muncitori, adunați de la sate și din orașe, care aveau și ei părinți, frați, surori. Poate câte unul, sub casca rece de oțel, se întreba mirat ce e cu mulțimea asta adusă cu sila, sub amenințarea armelor, și ce se va întâmpla cu ea? Poate recunoșteau în mulțimea chipurilor o trăsătură, o sprânceană, un ochi, o gură care le amintea de tatăl lor, de fratele lor sau de vreun prieten. Poate pâlpâia în adâncul inimii lor o picătură de milă pentru toți acești nenorociți. Sau poate că împietrirea lor nu era prefăcută, poate că nepăsarea lor era reală și singurul gând care-i muncea era să se termine totul cât mai repede, să se adune pe companii și plutoane, să plece de aici, unde vântul tăios le sfichiua obrajii și-i transforma în stane de gheață, să plece undeva departe, la căldură, la cazarmă, să nu mai vadă, să nu mai audă nimic din vânzoleala de aici. Primi-seră ordin să stea nemișcați, în șir întins de-a lungul peronului și

rămâneau așa, nemișcați și înghețați, niște păpuși mecanice care așteptau să li se pună în mișcare resortul, comanda ofițerului, care îi transforma din nou în ființe omenești, care se mișcau, care vorbeau, care puteau chiar să râdă.

De partea cealaltă a peronului era trenul. O locomotivă bătrână, ostenită, pufăind prin toate încheieturile, scoțând norișori albi și umezi, care pluteau ca niște valuri gingașe, până se destrămau în văzduh. Și după ea, un șir lung de vagoane căruia nu i se vedea capătul. Vagoane de marfă, vagoane de vite, cu scânduri vopsite în roșu-ruginiu sau într-un verde coclit ca mătasea broaștei, scorjite pe ici, pe acolo, cu câte un petic de scândură albă, acolo unde fuseseră reparate în grabă, cu nenumărate inscripții pe ele: capacitate, greutate cu și fără încărcătură, sarcina pe fiecare boghiu, stația de origine și multe altele, pe care Jan nu le putea distinge prin mulțimea de trupuri.

Era uimit, ba chiar îngrijorat de acuitatea senzațiilor sale auditive și vizuale. Înregistra fără să vrea, cu o intensitate și o precizie uimitoare, fiecare zgomot, fiecare vorbă, fiecare detaliu. Două coame lipsă la acoperișul de țiglă al gării, o molețieră legată mai sus și alta mai jos la uniforma mustăciosului, ar fi putut să deseneze cu ochii închiși și chipurile ambilor ostași, cu toate detaliile, ca și figura plutonierului, care ședea cu picioarele crăcănate și cravașa proptită în șold. Avusese întotdeauna o bună memorie vizuală – își amintea amuzat de o primă vizită la niște cunoscuți, când la plecare le descrisese în amănunt culorile și desenul covorului din sufragerie, pe care nici gazda nu le știa, de s-au întors cu toții din vestibul, pentru a se convinge că era într-adevăr așa. Dar acum, totul se petrecea cu o intensitate neobișnuită: trei ciori pe un arbore desfrunzit, V.13.07.44 pictat pe peretele vagonului – probabil verificat la 13 iulie anul trecut –, remarcase cu interes un bărbat înalt și slab, cu profil de medalie, care mergea tăcut cu două rânduri înaintea lui, dar și pe băiatul cam de o vârstă cu el, cu o scurtă de stofă cenușie și o șapcă la fel, care pășea alături de el, căutând parcă o cale de scăpare. Totul se imprima în

memoria sa cu claritatea și precizia gravurilor săpate cu dălțița de către Dürer, pietricele mici și colorate dintr-un mozaic pe care-l va reconstitui cu migală abia peste multă vreme.

Privea încă nedumerit, atent să nu se împiedice de picioarele celor din față, înghesuit din spate de cei care-l urmau. Erau nenumărate cete ca a lor, conduse în față de câte un subofițer, mânate de la spate de armele sentinelor. Comisari în uniforme negre alergau de ici-colo, cu vrafuri de hârtii și liste în mână. Ordinele ofițerilor se încrucișau peste capetele lor, era o agitație ca în zi de târg, așa cum mai văzuse la bălciul de Sf. Ilie la Câmpulung. Dar acolo chipurile erau destinate, vesele, flăcăii chiuiau ascuțit aținând calea fetelor ce zâmbeau rușinate, se auzeau fanfara și acordeoanele răsunând zglobiu, scrânciobul și călușeii cu lanțuri se învârtteau deasupra capetelor, negustorii îmbiau cu glume clienții, laudându-și cu har și haz marfa, lumea se înghesuia aferată, bucuroasă – plutea în văzduh o atmosferă de veselie, de sărbătoare. Aici chipurile erau întunecate sau împietrite, ordinele răsunau răstite și răgușite, era mai curând un obor de vite, pentru care comisarii și ofițerii se tocmeau, se certau, discutau agitându-și brațele, care răsând, care răcnind.

Vagoanele aveau oblonul ușii larg deschis, cu câte o cifră mare, însemnată cu cretă pe el. 1, 2, 3, 5 și așa mai departe, cât putea vedea cu ochii. În întunericul dinăuntru se zăreau grămezi de paie zvârlite pe jos și altceva nimic.

Oamenii priveau cu teamă, înaintau împinși de la spate de uriașa tălăzuire, călcându-se pe picioare, izbindu-se cu bagajele, speriați de ordinele răstite și de împunsăturile cu țeava armei: „Am citit undeva, dar unde?”, se întreba Jan, „că tot așa reacționează animalele la abator, când sunt împinse printre stănoage la tăiere și simt pentru prima dată mirosul de sânge al celor căsăpite mai înainte, realizând ce le așteaptă și pe ele. Atunci se pare că încep să mugească, să se proptească în copite, refuzând să înainteze, dar bâtele pe spinare le împing mai departe, înainte, tot înainte. Dar unde am citit asta? Și cine poate știi cu certitudine ce se petrece într-un creier de vită,

într-un suflet de animal, dacă or fi având și animalele ceea ce numim suflet?”, gândi Jan, surprins și intimidat de spectacol, dar cu o amorțeală în suflet care parcă îl desprindea din piesa în care era și el însuși un mărunt, un neînsemnat actor și pe care o privea cu detașarea unui spectator.

Cu plutonierul de jandarmi în frunte, cu fruntașul blond și spân pe de lături și cu ostașul oacheș și mustăcios îmboldindu-i din spate, ceata pășea încet înaintea, spărgând valurile de oameni care le barau drumul, tăcuți, întunecați, îngândurați, ca un bulldozer uman care-și croia pârtie printre soldați, ofițeri, comisari. Cu o hârtie în mână, plutonierul descifra numerele pe ușile vagoanelor. 8, 9, 10, 11. Aici se opri, ridicând mâna ca semn ca și gloata ce-l urma să se oprească, apoi rosti cu o urmă de ușurare: „Ăsta e!”. Jandarmii se opriră și ei, așteptând noi ordine. „Treci unul la ușă! Îmbarcarea!”, comandă plutonierul.

Plutonul se opri în loc, o adâncă nedumerire se citea pe fețele oamenilor. Ce înseamnă asta? Ce aveau de gând? Unde îi duceau mai departe? Fusesse vorba numai de o verificare de acte – o zi, două, așa li se spusese – dar acum îi urcau în vagoane de vite, ca pe niște vite, ca să-i ducă unde? Să le facă ce?

În celelalte vagoane îmbarcarea începuse. „Hai odată, ce vă codiți atât? Sus în vagoane am spus!”, se răsti acum plutonierul.

Din grămadă se desprinsă un tânăr înalt și blond, cu capul descoperit, cu ochi senini și albaștri, cu o figură athletică de sportiv. Își propti un picior pe șina oblonului, se apucă cu mâna dreaptă de canatul ușii și dintr-un salt fu în vagon, echilibrându-se cu mâna stângă, în care ținea o valijoară de carton presat. Cu ceilalți treaba merse mai încet, mai greu. Își așezau cu grijă bagajul pe podeaua vagonului și apoi se chinuiau să se cațere, mai ajutați de tânărul blond care se urcase primul și care le întindea mâna, mai împinși de la spate de cei de jos. Unii icneau, mulți suflau din greu când se vedeau sus după efort, învârtindu-se în loc și neștiind ce să facă mai departe. Plutonierul număra cu atenție: „Doisprezece, treisprezece..., douăzeci...”.

Tânărul cu ochelarii ca niște lupe ajunsese și el la ușă. Își ridicase cu greu o boccea în vagon și făcea eforturi disperate să se cațere, dar nu reușea. Privea îngrozit spre stânga, unde oacheșul cu ochii negri și mici ca măslinile ședea cu un zâmbet abia mijit sub mustața pleoștită gen Stalin, cu vădită teamă să nu se repete povestea de la coborârea din camion. Se agățase cu disperare de bara ușii și rămase așa, cu picioarele bălăbănite în aer, incapabil să se ridice, dar și îngrozit de ideea de a-și da drumul jos și de a încerca din nou. Mustăciosul făcu un pas înainte, cu satisfacția omului obidit și umilit, care are și el ocazia să-și arate puterea și autoritatea față de omul și mai mic și mai obidit decât el. O disperare mută se zugrăvi pe fața băiatului și o lacrimă se ivi în colțul ochilor, strălucind în dosul lentilelor groase. Dar două mâini salvatoare îl traseră brusc în sus și într-o clipă dispăru printre picioarele celor urcați. Se strecură în patru labe, ca un câțel bătut, către colțul cel mai depărtat al vagonului și căzu acolo ca un sac de cartofi, incapabil să se mai miște, temându-se și să mai respire. Numai lacrima animată mai înainte de gene porni să alunece tăcută pe obrajii bucălați.

Jan își puse și el geanta pe dușumea, ridică piciorul stâng până simți sub genunchi scândura rece, apoi se săltă dintr-odată sus. Se ridică în picioare, își luă geanta și se trase deoparte, tot atât de nedumerit ca și ceilalți. Pe cât putea să zărească în penumbra vagonului, în lumina ce pătrundea prin niște ochiuri mici de geam, cu bare de fier pe dinafară și așezate sus, lângă tavan, vagonul era gol, gol, gol. Numai o singură bancă din scânduri de brad în fund, într-o parte, lângă care se ghemuise băiatul cu lupele – așa îl botezase în gând, până avea să-i afe adevăratul nume – și în rest grămezi de paie, așternute pe jos și călcate în picioare de cei care se urcau, altceva nimic.

Ușa desena singura pată de lumină mai puternică pe dușumeaua vagonului. Dar în dreptul ei rămăsese majoritatea oamenilor, înghesuți unii în alții și privind afară, parcă să-și ia la revedere de la ceea ce vedeau, să-și întipărească cât mai adânc pe retină o ultimă imagine a Bucureștiului în care crescuseră, în

care trăiseră, în care munciseră și pe care îl vedeau acum pentru ultima oară poate – Bucureștiul pe care îl iubiseră și care acum îi trăda atât de îngrozitor. Oare cei mulți, care se vor pierde apoi pe drum, odihnind în pământ străin la mii de kilometri de aici, presimțeau ei oare că porțiunea de gară pe care-o vedeau, arborii desfrunziți prin care se zărea în pâclă muzeul Minovici, agitația de pe peron era pentru ei într-adevăr ultima imagine pe care o vor avea despre Bucureștii în care se născuseră, în care poate iubiseră, în care poate suferiseră și pe care acum îl iubeau și-l doreau cu o intensitate pe care n-o simțiseră niciodată.

Jos, plutonierul își continua numărătoarea: „treizeci și patru, treizeci și cinci, treizeci și șase..., gata!”. Părea satisfăcut că socoteala îi ieșise la țanc, că nu pierduse nimic din încărcătură pe drum, în îmbulzeala și înghesuiala de pe peron, așa cum îi fusese la un moment dat teamă. Știa că numărul trebuie să corespundă cu listele, că nu exista scuză sau explicație, că numărul trebuia în orice caz completat și că, la nevoie, el sau oricare altul din militarii aflați pe peron puteau să ia locul celui lipsă, să întregască numărul pe baza unui simplu ordin, fără să se poată apăra, fără să se poată opune. Numărul, nu oamenii contau. Sigur că n-ar fi plecat el, ar fi trimis în loc pe unul dintre soldați – fruntașul ar fi fost tocmai bun – dar era mai bine așa. Își frecă deci mâinile satisfăcut, ca după o afacere încheiată cu bine și șopti câteva cuvinte unui comisar care apăruse alături. Se întoarse apoi către fruntașul care nici nu bănuia prin ce primejdie trecuse și ordonă cu glas sec: „Închideți ușa!”.

Împins de mâini puternice, oblonul începu să alunece scrâșnind pe șine, ca o lespede peste o criptă funerară. „Aida, ultimul act!”, îi fulgeră pentru o clipă în minte lui Jan. „Zidiți de vii în mormânt”.

Dreptunghiul de lumină al ușii se micșora din ce în ce. O clipă Jan putu să mai zărească o fășie alburie de cer, două chipuri de ostași din șirul împietrit pe margine, un pom înălțându-și brațele scheletice către văzduhul înalt și dalele murdare ale peronului. Privirea i se izbi pentru ultima dată de

cizmele lustruite oglindă ale plutonierului, mai zări, pentru o clipă, vârful peticit al bocancilor mustăciosului, apoi, cu un trosnet sec, totul dispăru dintr-odată. Se auzi afară zgomotul metalic al drugului de fier care bloca ușa, lacătul care țăcăni în belciuge. Vagonul păru pentru o clipă scufundat în întuneric deplin. Apoi, după un moment de orbire, în lumina cenușiu-cețoasă care patrundea cu zgârcenie prin ochiulețele murdare de geam, ochii începură să se obișnuiască cu crepusculul, să distingă cele treizeci și șase de ființe înlemnite, mute, necutezând să se miște, necutezând să rostească o vorbă, înspăimântate, îngrozite, chinuindu-se să priceapă și neputând să înțeleagă încă bine ce s-a întâmplat, ce a fost, ce este, ce o să mai urmeze.

Tânărul blond, cu mustăcioară și alură de sportiv, păru să se trezească primul din amorteală. Privi împrejur, atât cât îi permitea întunericul și zise cu o voce plăcută, caldă: „Ei, asta e! Acum să facem cunoștință. Numele meu este Welter Rudolf. Să ne facem comozi...”.

În vagon era întuneric și rece... După îndemnul lui Welter, cei mai mulți își căutaseră un loc să se așeze, care pe o valiză, care pe o boccea, care direct pe jos. Tot la propunerea lui Welter, care parcă își asumase din proprie inițiativă rolul de conducător, de sfătuitor, de confident și aplanator de conflicte, de răspânditor de încurajări și glume firave, banca de scânduri fusese rezervată pentru cei bolnavi sau mai în vârstă. Numai câțiva mai ședeau în picioare, în mijlocul vagonului, așa cum rămăseseră de la urcare.

Cât trecuse de atunci, Jan nu știa exact. Dintr-un ultim imbold, își lăsase pe mäsută ceasul de mână, înainte de a-și părăsi cămăruța lui de la mansardă. Longines-ul lui mic și pătrat, la care visase ani de zile. Îl găsisese cândva mama lui, pierdut pe jos, în nisip, la șosea, după ce se terminase parada de 10 Mai. Îl ridicase, îl pusese la ureche..., mergea! „Acesta e norocul copilului care se va naște, o să-l capete când va împlini 14 ani”, se gândise ea în acea clipă. Era însărcinată în luna a opta, la finele lui iunie se născuse Jan. Ani de zile n-a cunoscut

și i-a fost indiferentă existența ceasului. Dar mai târziu, când intrase în clasa întâi de liceu, pomenise odată în treacăt de un coleg care avea ceas de mână. Simțise probabil în glasul lui o nuanță de dorință sau de invidie, căci maică-sa îi arătase atunci micul Longines, așezat în cutia de atlas roșu, în care își păstra fleacurile și puținele ei bijuterii: un lănișor de aur cu un medalion, o pereche de cercei, două inele și în rest o cruciuliță de la un botez, o floare uscată – amintire cine știe de unde și de când – și încă alte mărunțișuri fără importanță.

„Vezi, Jan, acesta o să fie al tău, când împlinești 14 ani. A fost norocul tău”, și-i povesti toată istoria, cum l-a găsit. Așteptase cu nerăbdare să treacă cei trei ani sorociți și acum, de peste șapte ani, îl purta cu el. Îl însoțise în tot cursul superior al liceului, era convins că-i purtase noroc și la admiterea în Facultatea de Arhitectură, unde reușise al doisprezecelea din peste trei sute de candidați, mult mai bine decât se așteptase. Îl pusese automat la mână și azi dimineață, când auzise bătăile aspre în ușă, apoi, într-un impuls de ultimă clipă, îl scosese și-l lăsase pe măsuta de lângă pat. Pe de o parte îi părea rău, „era norocul meu”, dar pe de altă parte se bucura, căci era sigur că l-ar fi pierdut, l-ar fi prăpădit pe acolo pe unde va ajunge și la ce i-ar mai fi folosit acum să cunoască scurgerea timpului. Nu mai era propriul lui stăpân, nu mai putea hotărî singur: „la trei am cursuri la facultate, la șapte trebuie să fiu acolo sau dincolo”. Alții vor hotărî când și ce trebuie să facă de acum înainte. Nu, mai bine, mult mai bine că-l lăsase acasă, așa cel puțin le va rămâne o amintire de pe urma lui.

Cât timp se scursese de când se urcaseră în vagoane, Jan nu mai știa cu exactitate. Aprecia că sosiseră pe la ora prânzului – când îi imbarcase în camioane, la poliție, zărise în treacăt o pendulă arătând ora unsprezece și un sfert. Ar fi putut să afle de la vecinul de alături, la care zărise un ceas de mână impozant, dar la ce-i folosea? Pe cât putea zări prin ferestrele înguste, afară se întunecase. Dar în ianuarie noaptea pogoară repede, mai ales că ziua fusese toată întunecată, cu un soare

palid, mort, strălucind putred ca o lămâie stoarsă, sub perdeaua cenușie a norilor. Putea fi tot atât de bine patru după-amiaza sau șapte seara, îi era indiferent.

Vagonul era destul de mic. Vreo opt metri pe doi și jumătate, îl apreciasse el cu ochi de viitor arhitect. Viitor arhitect...? Vise pierdute – cine știe ce-i rezerva viitorul, pe unde o să-și sfârșească zilele. În mod sigur nu va mai păși pe treptele de piatră ale facultății, nu-l va mai vedea pe nea Dumitru, portarul, zâmbindu-i și nici pe profesori și nici colegii, nici atelierul unde lucrau. Dar nu mai avea nicio importanță.

Își găsisse un loc acceptabil, rezemat cu spatele de perețele vagonului, nici în fața ușii și nici sub una din ferestre, pe unde pătrundea frigul mai tare. În dreapta se așezase tânărul cu scurta de stofă cenușie, care încercase de câteva ori să intre în vorbă cu el. Se recomandase Peter Varga, dar, văzând că-i răspunde monosilabic, încetase să-i mai vorbească. Acum închisese ochii – poate ațipise, poate se cufundase și el ca și ceilalți în propriile gânduri. În stânga se nimerise domnul cu profil de medalie, om în vârstă, de vreo patruzeci și cinci de ani – la douăzeci și unu de ani, patruzeci și cinci pare o vârstă respectabilă. Era destul de înalt, slab, cu fața osoasă, cu părul ușor încărunțit la tâmplă, atât cât se putea zări pe sub căciula de lutru ce o purta pe cap, îmbrăcat cu un palton negru cu guler de catifea. Jan îl remarcase încă din camion și-l urmărisse apoi și pe peron. Îl frapase figura lui împietrită, imobilă, pe care nu se putea citi niciun sentiment, ca și ochii cenușii sub niște sprâncene stufoase, care priveau înainte fără să vadă nimic, o privire goală, așa cum se citește în ochii orbilor. Nu scosese nici o vorbă tot timpul și nici de când se urcaseră în vagon nu vorbise deloc. Nu se prezentase, nu-și spusese numele. Și acum ședea cu ochii închiși și părea că nici n-aude ce tot îi vorbea vecinul, un tip grăsuț, roșcovan, cu fața pistruiată, care-l cunoștea probabil dinainte, căci tot timpul nu-l slăbise cu vorba, nedescurajat că nu primea niciun răspuns. Pe vecin îl chema König – atât putuse Jan să-și dea seama din vorbăria

grăsunului. „Ce spuneți, domnule König? Nu-i așa, domnule König?” Dar König era prea rege ca să dea atenție flecărelii bufonului, îi răspundea numai cu o mișcare plictisită din mână și de multe ori nici cu atât. Părea că e dus departe de tot, undeva în largul oceanului, poate pe o insulă de corali pierdut undeva în mijlocul Pacificului, poate pe vârful unui munte înalt, înalt, plutind pe deasupra norilor, fără să mai vadă sub el lumea asta mizerabilă. Păstra o muțenie desăvârșită. Poată că dormea – dar atunci n-ar fi dat din mână a lehamite – poate că visa, fără să dea mai multă atenție la vorbăria roșcovanului decât la bâzâitul unei muște. Respira rar deși era mort, mort sufletește, numai cu trupul în vagonul rece, dar desprins din el, desprins din Bucureștiul ale cărui zgomote nu se mai auzeau, desprins de nevastă, de copii, de rude, de tot ce-l legase de lumea asta în care acum dormita ca un mort viu.

Jan încercă să se miște încet, să nu-și trezească vecinii. Opt ori doi cincizeci – douăzeci de metri pătrați pentru treizeci și șase de persoane – cam jumătate de metru pătrat de cap de om. Un metru lungime pe cincizeci de centimetri lățime, dacă ședea cu picioarele întinse și cu spatele rezemat de peretele vagonului. Sau șaptezeci pe șaptezeci centimetri, dacă ședea cu picioarele strânse sub tine. Turcește, sau ca statuile lui Buddha pe care le avea reproduse acasă în *Ostasiatische Kunst* a lui O. Kümmel. Buddha, cu picioarele răsucite sub el, cu chipul meditativ, cu o mână așezată cuminte pe genunchi și cealaltă ridicată grațios, cu degetele răsfirate, ca o floare. Poziția florii de lotus. Și el ținea mâna dreaptă ridicată în sus, rezemată de genunchi, dar proptită strâns cu stânga, sprijinindu-și capul care devenea din ce în ce mai greu. Închidea ochii să ațipească, să doarmă, să uite de tot. Dar bărbia scăpa din reazim, capul îi cădea înainte ca un fruct răscopt și se trezea dintr-odată în întuneric și frig.

Agitația din primele clipe se potolise. La început toți se agitaseră, vorbeau mai mulți deodată, azvârlindu-și unul altuia întrebări fără răspuns – ce o să fie? Unde-i duce? Ce au de gând

cu ei? Fiecare făcea câte o presupunere, fiecare avea părerea lui în această problemă. „Ne țin o zi, două, până se face verificarea actelor, apoi ne dau drumul acasă”, afirmase categoric cineva. „Dar de ce la gară, de ce în vagoane de vite zăvorâte?”, întrebă altul. „Fiindcă suntem mulți și nu aveau unde să ne cazeze pe toți. Unde să adăpostești acum sute sau poate mii de oameni, într-un București bombardat și distrus?”, interveni un al treilea. „Și dacă ne duc cine știe unde?” „Imposibil!”

Cuvântul fusese rostit cu autoritate, răsunase ca o lovitură de pumn dată în tăblia mesei. Era un bărbat voinic, așezat pe banca din fund – „sufăr de rinichi, nu pot sta pe jos”, îi explicase lui Welter. Alături de el se afla un geamantan de piele, uriaș. „Seeberg”, se prezentă singur. „Rudă cu garajele?”, întrebă cineva. „Chiar garajul însuși”.

Jan îi mai auzise numele, ba chiar știa unul dintre garaje, situat pe o străduță laterală ce dădea în Calea Călărași. O clădire înaltă, tristă, cenușie, cu două porți uriașe de hambar boieresc, peste care scria cu litere mari, negre, în relief: „Garajele Seeberg”. Când porțile erau deschise, puteai vedea o mare curte interioară, în jur cu toate atelierele necesare unui mare garaj: mecanică, tinichigerie, vopsitorie, forjă, tâmplărie și altele și mai câte. Se zărea o forfotă neîncetată de lucrători și ucenici, se auzea până în stradă scrâșnetul pilelor opintite, ciocanele bătând toaca în tabla mașinilor. Mașini intrau și ieșeau precum carele la moară, altele își așteptau rândul în curte, să li se asculte inima motorului, să li se îndrepte vreo înfundătură la aripă sau să fie vindecate de cine știe ce alte beteșuguri. Trecuse de multe ori prin fața garajului, dar nu-și imaginase niciodată că l-ar putea cunoaște pe stăpânul tuturor acestor minunății și mai ales în astfel de împrejurări.

Din penumbra în care stătea, domnul Seeberg repetă cu gravitate: „Imposibil! Mi-a spus cu certitudine un mecanic de-al meu” – totul era „al meu”, și garajele, și mașinile și oamenii – „mi-a spus un mecanic cu rude la Timișoara că pe șvabii din Banat i-au adunat acum câteva zile în vagoane și că

apoi i-ar fi trimis plocon la muncă în Rusia. Dar nu știe nimeni nimic precis cum a fost. Și apoi, aici e București. Mai întâi trebuie să se facă o verificare, ce a făcut, dacă a făcut, nu pot să ne trimită așa, de-a valma. Mâine dimineată o să se facă precis o verificare, sunt sigur că o să-mi dea drumul, garajele mele lucrează acum pentru armata sovietică. Îl cunosc pe generalul Iakovlenco... și pe colonelul Etușev..., le-am trimis imediat de știre de confuzia care s-a întâmplat și sunt sigur că amândoi se agită și fac toate intervențiile ca să fiu eliberat. V-am spus, ambele garaje lucrează acum din plin pentru ei, dacă eu plec cine să le mai conducă, cine să mai țină frânele? Nu, nu-mi fac probleme, sunt sigur că mâine dimineată am scăpat de aici!”

Și ridică din umeri, în semn că-i pare rău că nu știe ce se va întâmpla cu ceilalți, că nu poate să-i ajute cu nimic. „Eu, eu, mie, pe mine...”, tipul era sigur de sine și de cele ce i se vor întâmpla. Uitase că ani de zile lucrase mână în mână cu nemții – pe atunci făcea paradă că e neamț, acum se baza pe ajutorul rușilor, uitase tot trecutul, îl ștersese cu buretele din memorie. El era important, restul era gloată, prea puțin interesantă.

Spusele lui Seeberg nu făceau decât să confirme cele auzite de Jan, nu mai demult decât aseară, la aniversarea lui Valy. Tatăl lui Valy i se adresase la un moment dat: „Ai auzit, Jan? Se pare că pe sașii și șvabii din Transilvania și Banat îi încarcă în vagoane și-i trimit la muncă în Siberia. Toți bărbații între șaisprezece și patruzeci și cinci de ani. Dar se pare că au luat și femei. Poate că sunt numai vorbe – am auzit și eu de la alții – dar nu iese fum fără foc. Tu ce faci?”

Jan ridicase din umeri, adică: ce pot să fac? În primul rând vestea i se părea neverosimilă. Cum adică să iei oameni nevinovați, să-i smulgi de la casele lor, de la neveste, de la copii, să-i încarci ca pe o marfă în trenuri și să-i trimiți tot-mai în Siberia? Era imposibil... Și totuși și nemții făcuseră același lucru, luaseră oameni din toate țările ocupate – și ruși, și francezi, și olandezi, și cehi, și polonezi – și-i duseseră să muncească în Germania, pe la ferme, prin fabrici. De ce n-ar

face și rușii același lucru? Cine-i oprea, cine-i putea împiedica? Acum înaintau victorioși, nimeni nu le mai stătea în cale și erau dornici să-și ia revanșa. Dar de ce nu din Germania? De ce de aici, din România, cu care acum erau aliați?

Răspunsese în doi peri: „Nu știu, domnule Komo, să vedem ce-o mai fi”. Deși nu trecuseră nici douăzeci și patru de ore de atunci, zvonurile se confirmaseră din plin, vorbele deveniseră o tristă realitate, pe care o simțea în peretele rece al vagonului, în pazele umede de sub el, în aerul stătut și rânced de răsuflarea celor treizeci și cinci de tovarăși de drum. Revedea totul ca într-un film vechi, decolorat, care se derula sacadat, ca filmele mute din epoca de copilărie a cinematografiei.

10 ianuarie 1945. Ziua de naștere a lui Valy Komo, fost coleg de liceu. Era cel mai mare dintre colegi, împlinea deja douăzeci și doi de ani. Invitație acasă. Revederea cu alți colegi de liceu: Bubi Hrubesch, fost doisprezece ani nedespărțit coleg de bancă, acum student la chimie; Mănel Dalea, la electromecanică; Georgel Molnitsky, poreclit „polonezul” și „Moș Niță” pentru calmul lui, pentru tabieturile lui de om bătrân, acum student tot la chimie. Apoi Rita Komo, sora lui Valy, îndrăgostită până peste urechi de Bubi Brubesch; Pușa Dalea, sora lui Mănel; Irinel Doronian, prietenă și colegă de-a Ritei, ambele în ultima clasă de liceu și viitoare studente arhitecte – sau cel puțin așa visau. Și încă alții și altele...

Au râs, au glumit, au dansat. Discurile erau vechi, melodii încă dinainte de război, dar cine le asculta cu adevărat? Se legănau în ritmul muzicii lente, tineri, desprinși de ororile războiului pe care-l considerau deja trecut, ceva de demult, aproape uitat, fără să dea importanță comunicatelor ce vorbeau de lupte grele în Tatra, de morți și răniți, de cei degerați în zăpezile uriașe din munți. Petrecerea începuse devreme, căci trebuia să se încheie pe la nouă seara, după ora zece circulația pe străzi era interzisă. Ferestrele erau închise și acoperite cu draperii grele, era încă război și camuflajul obligatoriu – deși frontul se îndepărtase considerabil, nu se știe ce se poate întâmpla. Era cald, aerul

era îmbâcsit de fum. Erau acum studenți și-și permiteau să mai aprindă câte o țigară și față de domnul și doamna Komo.

Erau veseli, dar parcă veselie era puțin forțată, artificială. Plutea parcă în aer amenințarea ascunsă ce-i oprea, îi reținea să râdă și să glumească din toată inima, cu toată nepăsarea tinereții. Umbra războiului era totuși prezentă în mijlocul lor.

Jan nu era un dansator pătimaș. Prefera să stea într-un colț și să-i urmărească pe ceilalți. Bubi dansa mereu și flirta cu Irinel, ca s-o necăjească pe Rita, cu care se certase acum câteva zile. Aceasta se trăsese de o parte și refuza să danseze, cu buza ușor răsfrântă în jos, ca un copil gata-gata să plângă. Își făcuse o rochie nouă din catifea verde, la fel ca ochii ei, cu un guleraș din dantelă – doar, doar l-o da gata – și acum îi venea să o rupă, s-o smulgă de pe ea și să fugă în altă cameră, să se zvârle pe pat și să plângă, dar nu putea căci era gazdă. Lasă c-o să aibă ea o vorbă cu Irinel, dacă-i așa. Și-o să-l pună și pe Valy, care-i făcea curte, să-i zică și el vreo două, trei vorbe. O să vadă ea!

Privea la ei, dar în minte îi rămăseseră înfipte ca niște spini cele spuse de domnul Komo. Nu putea fi adevărat, ar mai fi auzit-o și din alte părți. Tata avea atâția prieteni care veneau aproape zilnic pe la el, i-ar fi spus cineva ceva. Sau poate că aflase și nu voise să-l sperie și pe el. Ceva, ceva tot se întâmplase, așa cum zicea și domnul Komo, nu iese fum fără foc. Tresări brusc.

„Jan, ia te rog, servește-te!” Doamna Komo avea probabil o deosebită simpatie pentru el. Îl considera băiat serios, fost premiant al clasei și al școlii, din clasa întâi primară și până la bacalaureat, un băiat cu care Valy – cel mai zvăpăiat, mai superficial – ar face bine să se împrietenească mai strâns. Zâmbea și-i întindea o farfurie pe care îngrămădisise un munte de salată boeuf. „Sărut mâinile, mulțumesc”.

Jan luase farfuria și cu ea în mână începuse să se plimbe prin cameră. Ușile duble către hol erau larg deschise, ca să fie mai mult spațiu, dar lustra era stinsă, pătrundea doar lumina din sufragerie, suficientă ca să distingă mobilele din jur. Acolo era

mai răcoare, din vestibul se strecura un fir subțire de aer rece, ușile nu erau etanșe. Privea la muntele de salată, un mic vulcan pe ale cărui pante se scurgea o lavă de maioneză. Nimic nu-i plăcea mai mult ca salata de boeuf. Nu mânca nici acasă, nicăieri, dar nu putuse să refuze amabila invitație a gazdei, să n-o jignească. Rătăcea acum cu farfuria în mână, prefăcându-se că gustă, ori de câte ori simțea privirea doamnei Komo ațintită asupra sa. În hol era un bufet lung și jos, cu o vază mare de flori și câteva bibelouri de porțelan: o balerină, un câțel, o pasăre pe un ram. În colț, așezate pe diagonală, câteva cărți legate în verde, colecția de Karl May a lui Valy. Jan profitase de o clipă când se simți neobservat și plasă farfuria plină în dosul cărților. Răsuflase ușurat că scăpase de ea și se apropie de ceilalți. Ce o fi spus doamna Komo azi-dimineață, când găsisse farfuria pitită în dosul cărților? Acum nu mai avea nicio importanță...

Se făcuse din nou liniște. Fusesse puțină gălăgie atunci când fiecare căutase să pună mână pe o porție cât mai zdravănă de paie, ca să stea cât mai comod, dar Welter, judecătorul de pace, reușise în cele din urmă să-i împace, de bine, de rău, pe toți. Acum dormitau, fiecare pe jumătatea sa de metru pătrat, cât mai înghesuiți ca să nu ocupe loc, cât mai vârați unii în alții, ca să-și țină de cald. Se întunecase de-a binelea. Dacă te-ai fi ridicat pe vârfuri, prin ferestruicile pitice n-ai fi văzut decât un cer întunecat, nicio urmă de stea pe boltă. Nu se mai vedeau nici arborii uscați, nici tufele de tuia, nimic, nimic...

Peronul nu se vedea, era prea aproape. Zarva de afară se potolise de mult, se auzeau numai pașii sentinelor care patru-lau prin fața vagonului, bocănit de tălpi țintuite, izbindu-se ritmat de cimentul peronului. Un pas..., doi..., trei..., cinci..., zece... Apoi un scrâșnet – face stânga-împrejur, gândi Jan – și din nou aceeași cadență: unu..., doi..., trei..., cinci..., zece..., alt scrâșnet – acum pornește înapoi – și totul reîncepea cu o precizie de ceasornic. Pașii răsunau rar, ostașul era obosit sau plictisit sau pătruns de lapovița care începuse să cadă, picături reci de apă amestecate cu fulgi minusculi de nea. Poate

că-i invidia pe cei dinăuntru, care ședeau la adăpost, poate că-i blestema că din cauza lor îngheța afară, în noapte și frig. Aștepta desigur cu nerăbdare să-i vină schimbul. Și din nou: unu..., doi..., trei..., cinci..., zece, scrâșșșș, scrâșșșș. Câte o santinelă de fiecare vagon.

Se trezi întepenit și înfrigurat. Îi amortiseră picioarele, simțea de-a lungul spatelui un fior rece, ca și cum un țurture de gheață i-ar fi alunecat pe șira spinării. Își ridică gulerul paltonului, își îndesă căciula mai adânc pe frunte, apoi precaut, ca să nu-i deranjeze pe ceilalți, întinse încet-încet piciorul stâng. Renunța la figura Buddha-Lotus în favoarea picioarelor întinse. Stângul păru că răsuflă ușurat când se simți în noua poziție. Dreptul păși ușurel după el, dar se propti curând în ceva moale. Îi răspunse un mormăit înfundat. Jan rămase întepenit, cu piciorul jumătate îndoit, jumătate întins, necutezând să se mai miște. Simțea o plăcută, binefăcătoare furnicătură în picioare, sângele se pusese din nou în mișcare.

Avea cu el o geantă de piele cu închizătoare sus, așa cum purtau pe vremuri medicii când se duceau în vizită la bolnavi, cărând stetoscopul, seringile, sterilizatorul, feși, medicamente și picături și multe, multe altele ce le aveau necesare. „Geanta de moașă”, râdea întotdeauna Jan de ea. Acum avea în ea un rând de schimburi, două perechi de ciorapi de lână, jumătate de pâine, puțin zahăr, o conservă, un pahar și alte fleacuri, tot ce îndesase maică-sa în grabă în ea.

„Domnule Carol, să-și ia băiatul ceva cu el, pentru două-trei zile cel mult, cât durează verificarea actelor”, îi spusese tatălui lui Jan comisarul Zamfirescu, care-i cunoștea de ani de zile, când venise să-l ridice. „Nu e nevoie de mult bagaj” și repetă: „Maximum două-trei zile”.

Mama îi adunase în grabă o cămașă groasă de finet, o pereche de indispensabili lungi, un maiou, ciorapi, batiste și alte mărunțișuri. Zahăr nu mai avea în bucătărie, intră în camera Anei, care zăcea bolnavă de scarlatină, și umplu o pungă din rezerva ce o avea în dulap. Ezitase o clipă de teamă să nu fie și

el contaminat, dar îl dădu totuși, să-l aibă la un ceai. Îi pusese în buzunarul dinăuntru și o sută de lei – la ce bun...?

Luă geanta și o îndesă la spate, ca un spătar, nu era comod dar îl izola de răceala peretelui. În vagon era întuneric și liniște. Se auzea numai respirația celor adormiți, chirciți în cele mai năstrușnice poziții, ghemuiți ca niște arici, cu capul rezemat de genunchi, proptiți spate în spate ca să-și țină de cald. Unii răsufiau adânc și rar, alții respirau repede și sacadat, cineva sforăind în fundul vagonului. Odată gros și lung: hââârrr..., apoi, de două ori, strident și înalt: fiuuu...

Peter Varga dormea și el. Îi auzea respirația regulată, îi simțea atingerea capului, care lunecase pe umărul lui. Vecinul din stânga nu se auzea, Jan nu putea să-l vadă prin bezna de păcură, îl simțea alături, dar nu-i auzea răsufierea. Era convins – nu știa de ce – că domnul König nu doarme, că nu dormise deloc, că se istovea singur cu gândurile lui, poate plecat din nou departe, într-o insulă din Pacific sau pe vârfurile înzăpezite ale Himalaiei. Jan avea o imaginație bogată, care-l ducea uneori prea departe. Domnul König se gândea desigur la ceea ce lăsase în urmă, casă, soție, poate copii...

Afară pașii se auzeau mai repezi, mai deși. Se făcuse probabil schimbul, noua sentinelă era mai tânără sau se mișca mai repede ca să nu înghețe: unu, doi, trei, cinci, zece – poc – unu, doi, trei, cinci, zece – poc. Încercă să adoarmă din nou, dar nu putea. Îl frământa mereu același gând, ca un sfredel care i se înșuruba din ce în ce mai adânc în creier. De ce? De ce îl luaseră de acasă și-l închiseseră ca pe un răufăcător într-un vagon înghețat de vite? De ce?

Nu făcuse niciodată niciun fel de politică, era și prea tânăr pentru așa ceva, prea ocupat cu școala, cu bacalaureatul, cu facultatea. Nu fusese niciodată pe front – nici pe cel răsăritean, nici pe cel care se deschisese după 23 august. Își făcuse armata ca soldat român în cadrul facultății, ca toți ceilalți colegi – o zi pe săptămână, sâmbăta, apoi câte o lună de concentrare la cazarmă, vara, primul an la Găiești, al doilea la fortificații la

Mangalia. Nu făcuse parte din nici un fel de organizație politică sau militară, română sau germană, ca să poată fi învinuit pentru asta. Nici măcar din grupul etnic german, în care se înscriseseră cei mai mulți, nu făcuse parte.

Atunci de ce? Acum doi ani, când își dăduse bacalaureatul, pățise altă ispravă. Terminase probele scrise și așteptau cu toții să intre la oral, când fusese chemat la secretariat. Secretarul se uitase lung la el: „Tu ești Jan Schäffer?” Nu-l cunoștea, căci dăduse bacalaureatul la „Matei Basarab”, liceul lui avea prea puțini absolvenți ca să aibă dreptul la o comisie proprie. „Da”. „Ești evrei?” „Nu”. „Sigur?” „Cât se poate de sigur. De altfel, știți și dumneavoastră că evreii au fost exmatriculați din școlile de stat și că deci n-aș fi putut să-mi termin liceul și să mă prezint la bacalaureat”. „Dar ce ești atunci? Ce-i numele acesta?” „Sunt român, de origine germană. Străbunicul meu a venit acum mai bine de o sută de ani din Germania, din Biberach și de mai bine de trei generații suntem aici, în București. Bunicul e născut aici, tata e născut aici și eu la fel”. „Ai vreo dovadă în acest sens?” „Nu, n-am așa ceva...”

Secretarul școlii privi din nou lung la el – cu îndoială? Cu nedumerire? – apoi rosti cu o voce ceva mai blândă: „Îmi pare rău, dar până nu aduci o dovadă de origine etnică germană, nu poți intra la oral. Direcțiunea a decis așa”, adăugă în chip de scuză. „Măine, joi, începe oralul, sâmbătă dimineață se termină. Vezi ce poți face în aceste două zile, ca să te mai prezinți la timp. Îmi pare rău, dar asta e. Acum du-te...”

Ieșise din cancelarie cu capul vâjâind și fără să mai spună nimănui nimic, fugise direct la tatăl lui, la atelier. Năvălise înăuntru ca o furtună și cu glasul întretăiat de goană, de furie și de indignare, îi povestise toate cele întâmplate. „Nu-i nimic”, îl liniștise tatăl său, „acum e după-amiază și e prea târziu. Măine dimineață la prima oră mă duc la Legația Germaniei și scot o adeverință, așa cum vor”. Se foise toată noapte de supărare și de nervi. Tatăl său plecase de dimineață, el îl așteptase cu nerăbdare, îl urmărise cu gândul la Legația Germaniei din

Calea Victoriei, apoi gândul îi fugea la colegii care acum intraseră la oral – liceul lor era programat printre primele. Poate terminaseră deja, veseli că au scăpat cu bine, alții triști și lăcrimând că pierduseră examenul, dar toți întrebându-se probabil ce s-a întâmplat cu el de nu s-a prezentat la oral. Ce știau ei de toate frământările lui?

Când îl văzuse pe taică-su, știuse imediat că s-a întâmplat ceva rău. „Să-i ia dracul pe toți”, izbucnise acesta, așa cum nu-l mai văzuse niciodată. „Nu vor să dea nicio adeverință, m-au dat pur și simplu afară”. „Cum așa?” „Primul lucru, când am reușit cu greu să pătrund la secretarul de Legație, prima întrebare a fost: «Sunteți înscris în grupul etnic german?» «Nu», i-am răspuns eu. «Și de ce?» «Fiindcă, chiar dacă străbunii au venit din Germania și port un nume nemțesc, sunt născut în România, am făcut Primul Război Mondial ca soldat român și mă consider ca atare.» «Ai luptat în Primul Război împotriva Germaniei și acum vrei dovadă că ești de origine germană? Afară! Du-te la românii dumitale să-ți dea adeverință, nu la noi. Afară!»”. Jan rămăsese împietrit. „Și acum?”, mai reușise să rostească, cu jumătate de glas.

„O să merg la Catedrală, la Bărăție, o să scoatem toate actele de botez și căsătorie pe care le găsim. O să vedem ce facem, poate reușim așa.”

Părintele Horvath, parohul bisericii Bărăția, era vechi prieten cu tatăl lui Jan, de multe ori venea și pe la ei acasă. El îi căsătorise, el le botezase copiii, pe Ana și pe Jan. Se apucase să răscolească în toate registrele vechi de evidență, ceasloave cu file îngălbenite și scoarțele scorojite de vreme și până a doua zi întocmise un dosar cu copii autentificate de parohie după toate actele ce le găsisese, cu grijă înregistrate în vechile foi: de botez al lui Jan, de căsătorie al părinților, de botez al părinților, de căsătorie al bunicilor, ba chiar și cele de naștere ale acestora, acte vechi de peste o sută de ani – toate strânse frumos la un loc, sigilate și parafate cu ștampila parohiei catolice.

Sâmbătă dimineață, cu inima strânsă, Jan se prezentase cu ele la secretariat. Secretarul le frunzărise, ridicase din sprâncene, încrețise ușor din nas, se uitase la Jan, mai răsfoise o dată actele, apoi spusese: „Nu-i ceea ce ți-am cerut, dar în fine... Vezi că la ora unsprezece intră ultima serie. Te trec și pe tine pe listă...”

Jan mulțumise frumos, ca și cum i se făcuse o mare favoare, și ieșise ușurat afară. Două zile întregi, în care ar mai fi putut frunzări materia, se duseseră pe apa sâmbetei, ba mai mult, din cauza supărării și a nervilor, mai uitase și ceea ce știa. Îi venea să renunțe să se mai prezinte, dar atunci lupta și zbaterea de două zile ar fi fost zadarnice, cum le-ar fi putut explica părinților că îi era lehamite de tot, de toate, că această primă lovitură lașă a vieții îl dezgustase profund. Acum, dacă-l primiseră, trebuia să se prezinte, să nu se dea bătut, învins la prima lovitură. Ultimul din ultima serie! Fie!

Oralul n-a fost greu. A trecut cu bine la română, la istorie și geografie, la matematică și la franceză. Numai la ultima probă, la fizico-chimice, rezolvase și o problemă de fizică, când examinatorul îi pusese ultima întrebare, ceva în legătură cu refracția luminii printr-un sistem de lentile. Nu făcuseră așa ceva în liceu și încerca să explice. „Știți, noi n-am făcut probleme de optică de acest gen în școală”. Plictisit de trei zile de examen, ascultând pe „ultimul din ultima serie”, cu gândul pe jumătate aiurea, profesorul a replicat sec: „Asta nu mă interesează. N-aveai decât să te pregătești să te prezinți la toamnă. Mulțumesc.”

Aflase ulterior că provocase mari discuții în cancelarie, că era un „caz”. Profesorul de fizico-chimice, Pîrgaru, voise să-i dea nota trei, ca să piardă bacalaureatul, „să-l învețe minte”. Se opunea restul comisiei, căci notele de la celelalte materii erau mult prea mari, ca să rateze examenul din cauza unei singure materii. „De altfel, v-a răspuns la trei din cele patru întrebări. Măcar și așa și ați fi obligat să-i dați notă de trecere”, îi luase apărarea profesorul de franceză. „Dar a fost insolent...”, susținuse Pîrgaru. Cu chiu și vai, după discuții îndelungate, președintele comisiei, un venerabil profesor universitar de latină,

găsise soluția de împăcare, ca anticul Solomon. Îi dăduseră nota patru la fizico-chimice, ca să-l satisfacă pe Pîrgaru, dar îi salvaseră cel puțin bacalaureatul. Cu media mult micșorată, nedemnă de un premiant, dar totuși îl luase.

Și acum, după doi ani, nu-i mai ceruse nimeni adeverință că e neamț. Îl ridicaseră fără adeverință...

De ce? Gândul continua să-l obsedeze, îi ardea creierul ca un burghiu înroșit în foc. E adevărat, purta un nume nemțesc, dar era asta o vină? Și Beethoven fusese german, și Kant, și Goethe. Oare dacă ar fi trăit o sută cincizeci de ani mai târziu, ar fi fost și ei deportați, ca niște simple animale fără grai? Câte opere de artă nemuritoare nu s-ar fi pierdut atunci, câte poate nu se pierdeau necunoscute chiar în clipele astea? Străbunicul venise acum peste o sută de ani în țară, meseriaș călător, căutând un loc mai bun unde să se stabilească, unde să muncească. Era un fel de felcer, factotum în medicină, făcea injecții, punea lipitori, lua sânge, scotea dinți și măsele, făcea feșe pentru prapuri rupte și izbucniți afară – termenul de hernie nu era cunoscut atunci. Se stabilise în București, în apropierea bisericii Sf. Gheorghe Nou, și în curând era cunoscut de toată mahalaua de negustori, meseriași și calici. Aici se născuse bunicul lui Jan, Julius, care preluase parțial meseria tatălui și-și deschisese un atelier de bandaje pe calea Târgului din Afară, actuala Cale a Moșilor. Tatăl lui Jan moștenise și meseria și atelierul. Trudea de dimineța și până seara, aplecat de spate, meșterind tot felul de bandaje, suspensoare și centuri pentru sarcină. Îl vedea încovoiat asupra mesei de lucru, îmbrăcând arcurile de fier cu piele, împungând cu sula și trecând apoi firul de ață groasă prin gaură, cu degetele rănite, cu capul plecat, cu ochelarii de sârmă lunecați pe șaua nasului. Pe domnul Carol îl cunoștea tot cartierul ca pe un om așezat, cinstit, bun meseriaș și bun vecin, veneau cu toții să-i ceară părerea și sfatul, încrezători în experiența și înțelepciunea lui. Nu făcuse niciodată politică, nici măcar de formă nu se ducea să voteze când erau alegeri.

„Să te ferești de politică ca de foc”, îi spusese adeseori lui Jan. „Politica e meserie de pungași, pentru puturoși, pentru cei ce vor să se învârtască fără să muncească. Munca cinstită e singura mea politică!” Se ferise toată viața de politică și – ironia ironiilor – Jan suferea acum urmările unei politici la care nu luase parte nimeni din familia lui. De ce? De ce? De ce?

Plecaser de la aniversarea lui Valy mai devreme, pe la opt și jumătate, pretextând că merge pe jos și-i este frică să nu-l apuce ora stingerii pe drum. Plecaser într-adevăr pe jos, prin ninsoarea care torcea fuioare albe, să-și răcorească tâmpilele, să-și limpezească creierul, să judece în liniște la cele ce-i spusese domnul Komo și care-i rămăseseră înfipite în gând, oricât ar fi încercat să le izgonească, să le uite.

Acasă îi găsise pe toți încă treji. Le spuse ceea ce auzise. Maică-sa începu să lăcrimeze, taică-su spuse numai: „Prostii!”, dar parcă o umbră fugară de îngrijorare îi trecuse pe față. Ana, sora lui Jan, era izolată în camera din față. Mai mare ca Jan, căsătorită dar despărțită de soțul cu care nu se înțelegea, se simțise prost înainte de Crăciun, făcuse febră mare. Doctorul, chemat în grabă, constatare cu uimire: „Scarlatină! La vârsta dumitale, scarlatină! Trebuie că ai luat-o de undeva, din tramvai, din autobuz. La vârsta asta nu e periculoasă, e o formă ușoară, fără urmări. Dar trebuie izolată imediat!”

Fiindcă spitalele erau pline, izolarea se făcuse acasă. Era în pat, în camera din față, în care avea voie să intre numai mama lui Jan, cu mască de tifon pe față, dezinfectându-se cu alcool de câte ori ieșea de acolo, cu vase spălate și fierte separat, cu clante înfășurate în tifoane cu creolină. Jan nu avusese scarlatină și se temeau pentru el. Ana voia și ea să afle ce s-a întâmplat – Jan îi povesti totul prin ușa ușor crăpată.

„Vorbe”, îi spuse ea, „nu poate să se întâmple așa ceva!” De ce? De ce se putuse întâmpla așa ceva? Cu ce era vinovat? Cu ce era mai vinovat decât Beethoven, decât Kant, decât Goethe? Doar fiindcă trăia vremuri mai barbare într-o lume care se sălbăticea în loc să se civilizeze? Oricât își scurma trecutul,

oricât își frământa creierul, oricât și oricum își sucea gândurile, totul revenea la o singură întrebare, înscrisă cu litere de foc sub tâmpelile sale: De ce? De ce? De ce?

Încercă să adoarmă din nou, dar nu putea. Nu știa cât putea să fie ceasul, poate două, poate trei noaptea, poate patru dimineața. De afară se auzea tropăitul regulat de ceasornic al bocancilor cu potcoave de fier: un, doi, trei, cinci, zece..., scrâșșș...

* * *

Cineva bătea cu pumnii în ușă... Jan tresări din somn, pipăi cu mâna pe măsuta de la capul patului să găsească butonul lămpii și aprinse lumina. Nu, nu i se păruse, bătaile continuau. Se ridică și se îndreptă cu pași împleticiți spre ușa camăruței. La întrebarea sa îi răspunse vocea înlăcrimată a mamei: „Eu sunt, deschide, au venit să te ia...”

Încă pe jumătate adormit, descuie ușa. Mama năvăli înăuntru și se repezi să-l ia în brațe, plângând. În ușă se afla comisarul Zamfirescu și în spatele lui un jandarm cu arma la umăr. „Vă rog să vă îmbrăcați și să ne urmați. E vorba de o verificare a actelor”. Jan se trezi brusc din somnolență, ca și cum cineva l-ar fi izbit cu pumnul în față; în aceeași clipă își aminti toată discuția avută cu puține ore în urmă cu domnul Komo: „... ai auzit Jan? Se pare că pe sașii și șvabii din Transilvania și Banat îi încarcă în vagoane și-i trimit la muncă în Siberia..., poate că sunt numai vorbe..., nu iese fum fără foc”.

Iată că vorbele nu erau numai vorbe, iată că vorbele se transformaseră în fapte, într-o îngrozitoare și imprevizibilă realitate. Se gândi cum să se îmbrace mai bine – chiar dacă nu era Siberia, afară era iarnă. Își puse pantalonii groși, ciorapi de lână, puloverul maro de patinaj – de când nu mai patinase oare? – apoi se încălță cu bocancii cazoni italienesti pe care-i primise cadou de la cumnatul său. Nu-i plăceau în mod deosebit – aveau botul mare, rotund, parcă aplicat pe deasupra, bocanci cu cioc de rață, cum le spunea el – dar erau înalți, rezistenți și aveau o

talpă groasă de cauciuc, care-l izola bine de frig. Maică-sa nu mai spunea nimic, ședea numai într-un colț și privea la el, plângând fără zgomot, cu lacrimile șiroind pe obraji palizi.

Jan își puse ceasul la mână și automat privi la cadran. Era abia cinci dimineața, afară era încă întuneric, ezită o clipă, apoi descheie cureaua micului Longines de argint și-l puse înapoi pe măsută. N-avea rost să-l ia cu el. Privi împrejur și căută plicul cu scrisoarea testament pe care o scrisese azi-noapte. Îl rezemă de lampă, alături de ceas, apoi spuse cu vocea uscată: „Sunt gata, să mergem”.

Aseară, când urcase în cămăruța de la mansardă, nu putuse să adoarmă cu niciun chip. Gândurile îl frământau prea mult; și dacă era adevărat? Dintr-un spirit de frondă față de destin, începuse mai mult în glumă să-și scrie testamentul. Îl terminase în lacrimi. Le scrisese tuturor, tuturor prietenilor din facultate, cu care împărțise toate clipele frumoase din ultimii doi ani, prieteni cu care își împărțise gândurile și visele, de care se simțea atât de legat sufletește. Într-un ultim elan, își împărțise puținele lucruri ce le avea: lui Nelu, care picta cu talent și căruia îi prevedea un mare viitor, cutia cu culorile sale de ulei; lui Zuzu, tratatul lor de veșnică alianță, scris pe un pergament cu marginile sfâșiate și înnegrit cu fum de la o lumânare; Artemizei iepurașul de porțelan cu mutra lui hâtră – ea îl botezase pe Jan „iepurașul” – și pe care îl primise tot de la ea acum un an, de Crăciun, și care acum păzea cărțile pe rafturile bibliotecii. Lui Sissy, flirtul lui din facultate, pentru care îl pizmuiau toți colegii mai mici și mai mari, fotografia de la Polyfoto, în care arăta ca un june-prim, un Robert Taylor de pe malurile Dâmboviței; lui Gâgă, prietenul lui drag, câteva cărți de artă și jurnalul lor zilnic, iar lui Ghiță-Piță Purceluș, pe care-l numea și executor testamentar, tot restul cărților sale. Își mai amintea fragmente din scrisoare:

„... se pare că n-am să vă mai văd multă vreme de aici încolo. Poate că numai câteva zile, poate câțiva ani, poate niciodată... E posibil să plec pe un drum lung, de unde nu se

știe dacă mai există întoarcere. Plec însă cu bucuria de a vă fi cunoscut, de a fi aflat în voi cei mai dragi prieteni ai scurtei mele vieți...”

Rândurile se pătaseră de lacrimile care-i curgeau pe obraji:
„...primiți și ultima mea îmbrățișare, dragii mei și de va fi să nu ne mai vedem, să știți că eu vă sărut cu toată dragostea de care e capabilă inima mea tânără. Și o ultimă rugămintă: aveți grijă de părinți, de mama în special, și treceți s-o mai vedeți din când în când, să-i mângâiați tristezele zile. A fost ce am avut mai scump pe lume și acum, în ultimele clipe, îmi reproșez că nu i-am arătat-o îndeajuns. Să găsească în căldura voastră, în vorbele voastre, pe cel pe care l-a iubit atât de mult... Întrerup, căci nu mai pot scrie din cauza plânsului. Adio și să nu mă uitați...”

Vecinii de la mansardă, atrași de zgomot, ieșiseră pe palier. Vera, cu mâna la gură, clătina neîncetat din cap, mormăind numai: „Oh, Doamne! Oh, Doamne”. Ana, cu un capot subțire pe ea, cu ochii îngroziți, tremura la pieptul lui Costică, care o strângea protector de umeri. Nimeni n-avea curajul să întrebe nimic, asistau muți și înfricoșați, fără să înțeleagă ce se întâmplă. Coborâra de sus la etajul doi, la apartamentul părinților, mama în față, Jan la mijloc, comisarul și jandarmul încheind plutonul. Tatăl lui Jan îi aștepta jos în hol, cu un al doilea jandarm postat în fața ușii Anei, ca nu cumva bolnava s-o zbughească pe ușă, să scape, așa bolnavă cum era și în cămașă de noapte. Se îndreptă spre tatăl său să-și ia la revedere. Bătrânul – căci avea aproape șaptezeci de ani, Jan fusese un copil târziu – se ofilise și se gârbovise parcă dintr-odată. Omul cu ținuta dreaptă și țepănă, pe care-l știa de o viață, se cocoșase, ochii căzuți adânc în fundul găvanelor înotau în lacrimi care nu izvorau, privea la tot ce se întâmpla și parcă nu vedea nimic.

În toamnă apăruse în ziar o scurtă notiță, prin care toți cetățenii români de origine germană erau obligați să se înscrie pe listele ce se întocmeau la fiecare circumscripție de poliție. Avuseseră discuții aprinse pe chestia asta. Jan, Ana

și mama lor, susțineau că după cele petrecute la bacalaureat, nu avea niciun rost să se înscrie pe liste, că sunt români de atâtea generații, că vorbesc și simt românește, că n-au avut și n-au nimic de-a face cu nemții, etc., etc. Tatăl, corect ca întotdeauna, recunoștea că e de acord cu toate argumentele, dar că originea nu se poate nega, că numele îi dă de gol și că înscrierea în liste n-are nici o influență, e o simplă evidență statistică, așa cum îl asigurase comisarul, când îl întrebase. Discuția rămăsese în coadă de pește. Dar a doua zi, fără să spună nimănui nimic, se dusesse la poliție și-i trecuse pe toți patru pe liste. Realiza acum că ceea ce se întâmpla era urmarea celor de atunci, că el singur era responsabil pentru soarta copiilor săi, de viața lui Jan, mândria și speranța lui, singurul său fiu – o realiza acum cu întârziere, dar nu îndrăznea să o spună cu voce tare. Povara acestui secret, această greșeală făcută fără voie îl zdrobise cu totul, făcuse din el, brusc, un moșneag neajutorat; ar fi vrut să facă ceva, să se arunce în genunchi în fața comisarului, să-l roage, să-l implore să-l ia pe el în schimbul băiatului, dar nu era cu putință, era prea bătrân, era exceptat de pe listele de deportare.

Cu mâinile tremurânde, cu ochii îndurerați și împăienjeniți de lacrimi, îl trase pe Jan spre el și-l strânse la piept cu putere. „E pentru prima dată când mă îmbrățișează”, gândi Jan, „și poate pentru ultima oară”. Îl privi încă o dată, lung, apoi murmură încet, cu glas șoptit: „Noroc, băiatule, și... iartă-mă!”

Jan se strecură pe lângă jandarm și crăpă ușor ușa camerei Anei, să-și ia la revedere și de la ea. „Vezi, spuneai aseară că-s numai vorbe..., uite că s-au adevărit”. „Am avut un vis azi-noapte”, îl întrerupse ea. „N-am timp acum de vise...” „Ba da, stai, trebuie să-l ascuți. Se făcea că mergeam amândoi pe malul unei ape mari, care curgea tulbure și mocirloasă pe lângă noi. La un moment dat, tu ai alunecat și ai căzut în apă. Am început să țip și să alerg pe mal după tine, strigând după ajutor, dar nu era nimeni în apropiere. Curentul te trăgea cu putere, vârtejurile acum te trăgeau sub apă, acum apăreai cu

capul deasupra, luptând din toate puterile. Dispăruseși aproape cu totul, credeam că e totul pierdut, când cu o ultimă efortare te-ai agățat de o rădăcină și ai reușit să te tragi afară, la mal. E semn bun, sunt sigură că ai să te întorci”, adaugă ea.

„Să sperăm... Te sărut și... la revedere, atunci, nu adio”. „La revedere”, răspunse Ana plângând.

Jandarmul își reluă locul în fața ușii. Aveau să stea acolo, cu schimbul, mai bine de o săptămână, zi și noapte, unii tăcând ca mușii, alții cerându-și iertare că nu sunt ei de vină, așa e ordinul, până când ieșise în sfârșit ordinul de exceptare pentru Ana și Jan. Ana era acasă, în pat, scăpase de boala nedreptății omenești datorită altei boli, Jan însă era prea departe ca să se mai poată întoarce.

Venise clipa despărțirii celei mai dureroase. Mama ședea în picioare, plângând fără suspine, cu ochii măriți de groază și de durere. Numai în picturile lui Grünewald, în crucificarea de la Isenheim, mai văzuse o expresie de atâta durere deznădăjduită. Jan se apropie și o mângâie ușor pe păr – „ce slabă și fragilă e... și cât a încărunit, a rămas mai mică decât mine acum” – încercă să-i șteargă cu dosul palmei lacrimile. O sărută încet pe amândoi obraji și-i șopti cu voce blândă, ca pe un secret al lor, numai al lor: „Nu mai plânge, o să fie bine, am să mă întorc. Îți promit că am să mă întorc...” Mama întoarse capul și izbucni în hohote. Apoi, într-un avânt disperat, se repezi și-l strânse cu deznădejde la piept, îl sărută pe obraji, pe ochi, pe frunte...

Comisarul și cei doi jandarmi priveau stânjeniți toată scena, poate că realizau și ei tragedia acestei despărțiri, poate aveau și ei pe undeva o mamă sau un copil, poate își dădeau și ei seama, în sinea lor, de nedreptatea pe care erau obligați s-o facă.

Jan se smulse din îmbrățișare, simțea că dacă n-o face acum, nu va mai putea s-o facă niciodată. Mai privi o dată scurt în jur, parcă să-și imprime pe retină fiecare amănunt din cameră, pendula care nu mai mergea de mult, tabloul cu ghiveciul de

mușcate al lui Bulgăraș, fotoliul verde cu măsuța de lângă el, apoi apucă hotărât geanta și începu să coboare treptele. Comisarul și unul dintre jandarmi îl urmau. Prin ușa rămasă deschisă se auzeau hohotele de plâns ale mamei, cu capul plecat pe umărul soțului ei – mai slab, din ce în ce mai slab pe măsură ce cobora etajele. Apoi ieși în stradă, ușa de la intrare se închise ca un pocnet de armă care îi pătrunse direct în inimă și totul amuți. Îl aștepta o mașină mică, neagră. Se urcară în ea și porniră...

* * *

Cineva continua să bată cu pumnii în capota mașinii..., bum..., bum..., bum..., cu un zgomot de tablă înfundată. Jan deschise ochii cu totul. Revăzuse în vis toată scena despărțirii, dar zgomotul era aievea. În lumina difuză din vagon – afară începea să se lumineze – văzu o umbră care bătea cu disperare în oblonul ușii. „Astea au fost probabil bubuiturile pe care le-am crezut în ușa camerei și care au declanșat tot visul. Cât de scurt, cât de repede s-a petrecut totul.”

Omul bătea în continuare și țipa: „Dați-mi drumul acasă..., n-am făcut nimic..., bestiilor..., criminalilor..., dați-mi drumul, dați-mi drumul...” Urla cu glas ascuțit de fiară, bubuind cu pumnii în tabla groasă, înnebunit, disperat, fără să mai știe ce face. Recunoscă lângă el și silueta zvultă a lui Welter, care încerca să-l liniștească, îi șoptea cu glas încet ceva. Jan nu putea să-i înțeleagă – încerca să-l ia cu blândețe de acolo. Dar omul se agățase disperat cu stânga de mânerul oblonului și dreapta continua să bată în neștire, cu pumnul zdrelit și înșângerat, în tabla rece a ușii. Din ce în ce mai rar, mai slab, mai vlăguit. Urletul de adineauri se transformase într-un geamăt: „... acasă, ... nimic, ...drumul, ... criminalilor...”

Se prăbuși istovit și Welter reuși în sfârșit să-l desprindă de ușă și să-l ducă spre fundul vagonului, să-l așeze pe bancă, vorbindu-i tot timpul încet, cu blândețe, ca unui bolnav. Când trecură pe sub fereastră, o rază de lumină sclipi o frântură de

secundă în sticlele unor ochelari. Jan îi recunoscuse imediat, erau ochelarii cu lentile groase ca niște lupe, băiatul din camion, cel cu buza zdrelită. Nimeni nu rosti nici un cuvânt, toți priveau în tăcere, vorbele erau de prisos.

Afară se luminase de-a binelea. Răsăriseră din nou, din întunecime, arborii uscați, colțul gării, vila Minovici plutind ireal în depărtarea lăptoasă, ca o corabie fantomă – totul era ca ieri și totuși altfel. Trecuse peste ei o noapte de nesiguranță, de teamă, de deznădejde. Se auzeau glasuri, tropăituri de încălțări cazone alergând încoace și încolo, comenzi nedeslușite se încrucișau. Unii încercau să privească prin ferestruici, dar nu se vedea nimic, peronul era prea aproape, se zărea doar câte o capelă militară trecând, dar asta era totul...

Deodată vagonul se zdruncină brusc, cu zgomot metalic de tampoane izbite unele de altele. Se hâțână înainte și înapoi, se auzi locomotiva fluierând de două ori, niște ultime comenzi, apoi roțile scrâșnind – vagonul începu să alunece încet pe șine. „Nu se poate, trebuie să vină comisia! Nu se poate să ne ia pur și simplu așa!”, strigă disperat Seeborg din colțul lui.

Ba se putea...

Trenul luneca din ce în ce mai repede, vârfurile pomilor defilau acum grăbite prin fața ferestruicilor, fluturând din crengile lor uscate un ultim „drum bun”. Călătoria cea fără de întoarcere a celor mai mulți începuse...

* * *

Trenul părea că nu știe unde trebuie să meargă, că nu știe ce vrea. Alerga nebun o bucată de vreme, apoi brusc se oprea scrâșnind din roți, pornea din nou și din nou se oprea. În vagon se așternuse o liniște deplină, pe chipurile tuturor se putea citi o deznădejde fără de seamăn; unii priveau cu ochii mari, deschiși, dar fără să vadă nimic înaintea lor, alții își frământau gândurile sumbre cu obloanele pleoapelor lăsate. Numai într-un colț, băiatul cu ochelarii ca lupele gemea încet, înfundat, ca

un bocet de jale fără sfârșit la căpătâiul unui mort, sau ca un animal sălbatic care își tânguie singurătatea în pustiu, în pre-simțirea unui sfârșit apropiat. Era îngrozitor, obsedant, demoralizant acest vaiet continuu, încât cineva strigă furios: „Dar termină o dată, că simt că înnebunesc...” Băiatul încercă să-și înghită geamătul, se auzea numai sughițul lui înfundat.

Merseră așa o bună bucată de vreme, dar nimeni nu putea spune cu certitudine unde se aflau, dacă înaintaseră sau nu, dacă erau acum departe de București sau se învârtteau numai în jurul orașului. Vagonul era când împins înainte, când dat înapoi. Auzeau uneori alte trenuri care treceau pe alături. Prin feres-truici nu se vedeau decât acoperișurile vagoanelor – cărau oare alte mărfuri sau erau și ele pline de aceeași „marfă” ca trenul lor? Apoi un orizont alb, îndepărtat, acoperit cu mantia înghe-țată a iernii, câte un pom scheletic izolat, pierdut în nesfârșirea câmpiei troienite, niciun om, nicio casă, niciun sat...

Cu zgomot ascuțit de frâne, patinând pe șine, cu vagoa-nele izbindu-se în tampoane unele de altele, trenul se opri din nou – a câta oară? Se auzeau pe afară voci, umblet de pași vătuiți de zăpadă, apoi răsucirea unei chei în lacăt, scârțâitul drugului care se ridica și oblonul începu să alunece cu un țipăt ascuțit, de metal frecat de metal. Lumina de afară năvăli brusc în vagon – puternică, albă, strălucitoare, orbitoare – încât pen-tru o clipă toți trebuiră să închidă ochii obișnuiți cu penumbra. În fața ușii se afla un subofițer cu doi soldați. „Cine are nevoie poate să coboare. Nu mai departe de zece metri de vagon. Sentinelele au ordin să tragă fără somație în cei care nu res-pectă instrucțiunile. Aveți timp un sfert de ceas”. Apoi trecut la vagonul următor.

Mai mulți se repeziră la ușa vagonului, dar niciunul nu îndrăznea să coboare, dacă era o cursă? Cât puteai cuprinde cu ochiul nu se zărea decât câmpul alb, întins, ce se pierdea departe, departe, la orizont. Zăpada era neatinsă, un covor nesfârșit, imaculat, fără nicio cută. Rar câte o moviliță risipită ici-acolo, troiene de zăpadă proptite de viscol în câte un ciot

sau vreun tufiș. Peter își luă avânt și sări primul. Se înfundă în zăpadă până peste glezne. Chiui odată cu veselie de parcă se afla la horă, apoi începu să zvârle cu zăpadă în sus, să-i ningă pe creștetul dezgolit, s-o simtă cum îi pătrunde rece și înghețată pe ceafă, pe gât, alergând și bucurându-se ca un cățel scăpat din lanț. Parcă contactul cu pământul îi dăduse forțe noi de viață, ca lui Anteu. Ceilalți îl urmară...

Jan ezită câteva clipe, apoi se ridică și coborî și el. De-a lungul trenului mișunau sute de oameni, pete întunecate pe albul strălucitor al zăpezii. Cei mai mulți se strânseseră pe lângă vagoane și, ușor rușinați, își potoleau micile nevoi, stropind roțile și terasamentul. Alături erau alte vagoane de bărbați, dar din al treilea vagon spre locomotivă Jan desluși cu uimire coborând încet, cu grijă, femeii. Înfofolite în șaluri, neștiind ce să facă, ce hotărâre să ia, întrebându-se din priviri cum și-ar putea rezolva și ele micile lor probleme. Una din ele, cu o broboadă roșie înfășurată pe cap și peste umeri, strălucind aprins ca un mac rătăcit stingher în omăt, păși cu hotărâre prin nămeții de zăpadă, care creșteau pe măsură ce te îndepărtai de vagon. Când crezu că a ajuns la limita distanței permise, cu o mișcare bruscă de mână, năvălă, își dădu capul pe spate, privi sfidător în jur și se lăsă pe vine.

De la vagonul alăturat al bărbaților izbucniră râsete, ba și câteva chiote deochete. Dar în aceeași clipă, câțiva bărbați, căroră li se alăturară imediat și alții, făcură fără vorbă un cordon, aproape umăr la umăr, cu spatele la femeii, ca un zid care le despărțea de bărbați, lăsându-le izolarea și siguranța de care aveau atâta nevoie. Râsetele încetară brusc, mai mulți plecară capul rușinați. Macul strigă numai de departe: „Mulțumesc!” „Bravo lor!”, rosti cu satisfacție Welter. „Ăștia bărbați. Nu e nimic de râs în asta, dimpotrivă...”

Totul se desfășurase în tăcere, natural, fără nici un sentiment penibil de jenă, ca în zilele primare ale paradisului, când fiara din om încă nu se trezise și nu știa ce înseamnă rușinea, gândurile murdare și poftele animalice nestăvilite.

Uşurat, Jan făcu câţiva paşi să se dezmoştească. Acum putea zări în depărtare, în dreapta locomotivei, câţiva arbori şi câteva case aproape îngropate în omăt, cu câte un fuior subţirel de fum înălţându-se uşor şi drept către cerul albastru şi îngheţat – un sat, mai probabil un cătun. Un cârd de ciori trecu cârâind furios pe deasupra trenului înţepenit, pe deasupra turmei uriaşe de oameni care le uzurpaseră domeniul, altfel de turme decât cele cu care erau ele obişnuite.

„Ciorile zboară ca în fiecare zi, poate doar ceva mai supărate azi, în case arde focul, oamenii îşi văd de treburile lor zilnice – bărbaţii spintecă lemne sau grijesc de vite, femeile mestecă la mămăliga zilnică şi văd de plozi – viaţa curge deci înainte, obişnuit, nealterat, fără să-i pese de convoiul nostru, de soarta noastră. În mod cert, oamenii din cătun nu ştiu ce-i cu noi, astfel de veşti nu se comunică la radio, nu se publică în ziare – şi cine poate să aibă radio, cine citeşte ziarele într-un cătun pierdut de câmpie? Se întreabă poate de ce s-o fi oprit trenul în câmp, dar probabil nici nu se uită pe fereastră, prea ocupaţi cu treburile lor. Poate doar un copil, stând la fereastră, să strige: „Uite mamă, trenul s-a oprit în câmp!”, iar femeia oboşită, ştergându-şi de sudoare, cu dosul palmei, fruntea îmbrobodită, să-şi îndrepte o clipă spinarea îndoită peste copaia cu rufe şi să-i răspundă: „Lasă-l dracului de tren, vezi-ţi de ale tale, numai de tren îmi arde mie acum”. Ce le pasă lor de un tren oprit în câmpie, ce îi pasă ţării, ce îi pasă omenirii întregi de câteva sute, de câteva mii chiar de victime în plus, după masacrele înfiorătoare ale războiului, în care pieriseră atâtea şi atâtea milioane de nevinovaţi? Numai mamele şi taţii, fraţii, copiii mărunţi rămaşi acasă fără părinţi, în grija bunicilor sau a vecinilor, numai ei se mai gândesc la noi, stau şi ne plâng. Pentru restul lumii nu însemnăm nici cât un fulg uşor, pe care-l zboară vântul cum are poftă. Oare ce-o fi făcând în clipa asta mama? Desigur stă şi plânge... Dar tata? Se frământă în zadar, îşi face vini pe care nu le are, asta mi-a fost soarta. Ei doi, Ana şi poate câţiva prieteni – numai ei îşi mai amintesc de mine,

îi doare soarta mea. Restul omenirii? Suntem doar o picătură de apă în plus, care se pierde în oceanul uriaș al morților fără vină”, gândi Jan și cu privirile înnoirate se întoarse în vagon.

Peter, care coborâse primul, se urcă ultimul. Se trânti satisfăcut lângă Jan și cu obrajii slabi acum îmbujorați de ger, cu o licărire de satisfacție în ochi, spuse doar atât: „A fost grozav!” Dar, simțind privirile muștrătoare ale celorlalți, plecă ochii în jos.

Militarii se iviră iar, oblonul lunecă scârțâind și lumina puternică, albă, orbitoare, dispăru încetul cu încetul și în vagon se instală din nou penumbra. Baia de aer și lumină luase sfârșit.

Gândurile lui Jan rățăceau haotic. Zburau în toate părțile, ca să se reîntoarcă mereu acasă, ca rotirile unui vultur deasupra unui hoit. Oare ce făceau părinții? Oare Ana scăpase? – avea s-o afle abia multe, multe luni mai târziu, când primi prima veste de acasă. Dar prietenii? Îi telefonaseră desigur lui Ghiță. Îl vedea cum venise într-un suflet, cum căutase să-i liniștească, să le dea încredere că totul se va sfârși cu bine. Citise probabil testamentul, îi înștiințase și pe ceilalți prieteni de cele întâmplare, toți se întrebau desigur: de ce? Știa doar că Jan nu făcuse nimic, că era total apolitic. Dar câți nu erau ca el și se aflau acum în același tren sau în alte trenuri asemănătoare, în drum spre Siberia? Poate că aflase și domnul Komo acum. Dacă mai întârzia la Valy, așa cum îi propuseseră, n-ar mai fi putut merge acasă după ora zece. Ar fi stat acolo până la șase dimineața, când era voie să se circule. Nu l-ar fi găsit acasă, poate ar fi aflat că l-au căutat, poate s-ar fi ascuns câteva zile la Ghiță sau la alți prieteni, poate ar fi scăpat. Dar dacă în locul lui îl luau pe tatăl lui? Era bătrân, nu puteau să-l ia. N-ar fi rezistat nici o lună, nici o săptămână. El era cel puțin tânăr, o să muncească, o să lupte, o să supraviețuiască... Zuzu e desigur cea mai întristată dintre colege – lasă că o s-o consoleze Nelu, care îi face curte, o să se căsătorească desigur. Dar Sissy? Îl învățase cu puține zile înainte de Crăciun cuvintele cântecului lui Zarah Leander, atunci la modă: „*Ich weiss es wird einmal ein*

Wunder geschehen und dann werden alle Marehen wahr..." Oare o să se întâmple vreodată minunea, o să-și mai revadă vreodată părinții, sora, prietenii? „*Du bist fern und doch nicht fern, denn unsere Seelen sind eins...*”, acesta era adevărul, își simțea sufletul contopit cu fiecare ființă, cu fiecare lucru pe care-l lăsase acasă, în urmă...

Acasă..., ce înseamnă acasă? I se păruse normal să trăiască alături de familia lui, să aibă cămăruța lui, cărțile lui, să se ducă la facultate, să râdă și să se plimbe cu prietenii lui, să muncească până târziu seara alături de ei ca să-și predea proiectele, apoi eliberați, să se ducă să bea o bere la Anghelescu. Să se întoarcă acasă, unde-l aștepta masa gata, să le povestească alor lui ce făcuse, ce lucrase, ce se mai întâmplatase. Astea toate la un loc și multe altele – mobila pe care și-o meșterise singur, caietele de versuri, în care-și notase neîndemânatecele sale încercări, focul în soba de teracotă, mersul la cinema în grup, excursiile în Bucegi – toate astea la un loc însemnau acasă. Și acum: un mănunchi de paie pe care ședeau, un vagon cu pereți de promoroacă în care înghețau treizeci și șase de inși înghesuiți, claie peste grămadă, geanta de moașă – astea erau acum „casa” lui.

Trenul se oprise din nou, lumina albă, strălucitoare, puternică, inundă din nou vagonul prin oblonul deschis. Subofiterul se ivi din nou și întrebă: „Cine are castroane?” Nu răspunse nimeni. „Câți sunteți?” „Treizeci și șase”, răspunse Welter, care se apropiase de ușă. „Mitrane, vino aici și numără opșpe gamele, câte una la doi oameni!”

Soldatul nici nu apucase să le numere bine, înșiruindu-le pe podeaua vagonului, când Peter fu lângă ușă. Înghăț o gamelă, indiferent la protestele soldatului și se întoarse cu fața strălucind de satisfacție la locul lui. „Am pus mâna pe cea mai mișto, am ochit-o într-o clipă. Uită-te la ea, n-are aproape nici o zgârietură. Ălelalte sunt ruginite toate...” Într-adevăr, gamela era destul de nouă, un singur loc cu smălțul sărit, cât o monedă de doi lei, încolo era întreagă, avea chiar și mâner. „O să mâncăm

împreună!”, hotărî Peter Varga. „Cum spunea că te cheamă?” Dominat de atâta autoritate, Jan își spuse numele. „Jan, atât mi-ajunge. Mie să-mi spui Peter, nu Varga. Numele nu mi-a plăcut niciodată, de fapt nici nu-i numele meu adevărat. Mi-aduce aminte de varga cu care mă bătea la palmă învățătorul când nu știam lecția – și bietul de el a făcut-o de multe ori, căci se întâmpla destul de des”, făcu Peter confidente, adăugând și un zâmbet șters amintirilor sale. „Dacă ne-au dat gamele, înseamnă că o să ne dea și mâncare – Slavă Domnului, căci mor de foame!”

Într-adevăr, în fața vagonului se opriseră doi soldați, cărând pe o bară proptită pe umeri o ditamai marmita din care ieșeau aburi. Soldatul bucătar, cu un polonic uriaș în mână, începu să împartă. Într-o clipă, Peter fu iar lângă ușă. Se întoarse peste câteva clipe, triumfător: „Hai, că l-am dus... I-am spus că sunt bolnav și că n-am mâncat de două zile și mi-a mai turnat o jumătate de polonic. Ciorbă de cartofi – mi-a dat mai groasă, de la fund – uite, uite, are și-un ochi de grăsimi. Hai mănâncă, ai o lingură? Eu n-am...”

Lingură avea Jan, dar nu și poftă de mâncare. Deși nu mânca de mai bine de douăzeci și patru de ore, deși aburii calzi îi gâdilau ademenitor nările, în stomac parcă avea o piatră, un plumb, nu-i era foame, nu simțea nevoia să mănânce deloc. Impresionat de modul în care Peter reușea să se descurce – el n-ar fi fost în stare niciodată de așa ceva – îi întinse lingura și-i spuse: „Mănâncă tu mai întâi, mie nu mi-e foame”. Își dădu seama în aceeași clipă că-l tutuise, dar se părea că Peter nu dă importanță la astfel de fleacuri. Cu gura plină, în timp ce înghițea cu poftă evidentă ciorba subțire, îl muștră:

„Să știi că așa nu faci nimic! Ce înseamnă că nu ți-e foame? N-ai mâncat nimic de atâta timp! Dacă vrei să rezisti trebuie să mănânci, chiar cu de-a sila. Eu vreau să trăiesc, n-am de gând să-mi las pielea pe acolo unde ne vor duce dumnealor. Păcat că nu ne-a dat și pâine..., a zis că mâine ne dă”. Jan își aminti de geanta de moașă și de pâinea dinăuntru. I-o întinse lui Peter, care rupse o bucată zdravănă din ea. „Ei, așa mai

merge”, spuse el și continuă să înfulece cu poftă. Jan privea la el cu invidie și admirație. Ce i-ar fi plăcut să fie și el așa – știa să se descurce fără efort în orice situație, nu ca el, timid, neajutorat, fricos. Părea că s-a adaptat și situației prezente, nu-și făcea probleme inutile.

„Chiar nu vrei deloc? Hai, mănâncă!”, și-i întinse gamela cu ceea ce mai rămăsese pe fund, o zeamă tulbure și câteva bucățele de cartofi. Jan luă lingura pe care Peter o ștersese cu grijă de pantaloni și începu să înghită în silă. Mâncarea caldă îi făcea însă bine, simțea cum îl pătrunde o căldură binefăcătoare, care se răspândea încetul cu încetul în tot corpul, întâi în jurul stomacului, apoi în tot trunchiul, în brațe și în picioare, până în vârful degetelor. Rupse și o coajă de pâine și, fără să-și dea seama cum, în câteva clipe goli toată gamela.

„Așa, vezi!”, rosti cu satisfacție Peter și, luându-i lingura și gamela din mână, într-o clipă fu jos, se îndepărtă doi-trei pași de vagon, frecă lingura și gamela cu zăpadă și o umplu cu vârf, bine îndesată, de părea un castron cu frișcă proaspăt bătută. Până să se dumirească soldații că cineva contravenea ordinului de a nu coborî, Peter era din nou în vagon. „Și cu asta ce faci?” întrebă nedumerit Jan. „Prostule! Apă de băut! Când s-o topi, avem ce bea. Ce, vrei să mori de sete?” Jan nu se simți deloc jignit de epitetul primit, ba îl privi cu admirație crescândă. Nu s-ar fi gândit niciodată la așa ceva. Hotărât, Peter știa să se descurce, avea dreptate când zicea că nu vrea să-și lase pielea pe „acolo”. Și avusese noroc că-l adoptase și pe el, probabil își dăduse seama cât e de neajutorat.

Stomacul plin îi făcuse lui Peter chef de vorbă. „Câți ani ai?” „Douăzeci și unu și jumătate”. „Uite drăcie, ca și mine. Când ești născut?” „La 28 iunie”. „Eu în 14 martie. Sunt deci mai bătrân ca tine cu trei luni. Ar trebui să-mi spui nene”, glumi Peter cu un aer de superioritate. „Nea Peter”. „Bine, nea Peter”. „Hai sictir! Lasă-te de astea că te pocnesc, nu vezi că am glumit? Cu ce te ocupi?” „Sunt student”. „Am văzut eu că ai o moacă mai subțire și mâinile fără bățături. Și ce înveți?”. „Sunt

la Arhitectură”. „Aha! Faci case. Adică ai fi făcut...”, și se întrepruse brusc, ca și cum ar fi scăpat pe jos un vas prețios de cristal. Jan nu auzi „poc”-ul imaginar, dar optativul viitor îl realizează în aceeași clipă – „ai fi făcut”..., n-ai să mai faci niciodată.

„Iartă-mă, mi-a scapat. Lasă că ai să mai faci, ascultă-l pe nenea. Numai să te ții de mine, că eu nu-mi vând pielea așa ușor. Te văd mai potolit, mai nevolnic. Să știi că eu sunt hârșăit cu multe”. Începu să povestească cu grabă, parcă voia să șteargă amintirea gafei pe care o făcuse fără să vrea, din sinceritatea cu care-și exprima gândurile.

„Știi, eu m-am lăsat de școală, șapte clase mi-au fost des-tul. Tot nu se prindea de mine învățătura, gândul mi-era la alte drăcii. Mama a rămas văduvă de tânără, când eram încă mic, de vreo trei ani – pe tata nici nu mi-l mai amintesc. Ți-am spus că numele meu adevărat nici nu e Varga, pe tata l-a chemat Crețu. Mama s-a remăritat când aveam vreo cinci ani, îi era greu singură cu slujba și un copil mic. A luat pe unul Varga Iosif, de la el port numele acum. Era tâmplar la o fabrică de mobilă pe Mihai Bravu. Cumsecade om, nu pot să zic, a avut grijă de mine ca și cum aș fi fost copilul lui, m-a dat mai târziu la școală, ba cred că m-a și iubit un pic. M-a și adoptat, ca să am același nume cu frații mei care au venit apoi, pe rând, trei, doi băieți și o fată, că zicea: «Acum sunteți toți copiii mei, frații trebuie să poarte același nume». Era muncitor și gospodar, avea grijă de noi și de mama. Mai târziu a căpătat o hibă: cum lua banii de chenzină, se ducea să se cinstească cu prietenii și tovarășii de lucru. Venea noaptea târziu, pe două cărări, cu banii pe jumătate băuți. Atunci trebuia să te ferești din calea lui. Îi sărea țandăra dintr-un fleac, nimic nu-i mai era pe plac, totu-i putea, își blestema soarta de om nevoiaș, cu o droaie de guri de hrănit. Poate avea dreptate, dar ce eram de vină noi, el îi făcuse și știa la ce se înhămasse. Țipa, blestema și spărgea tot. La început mama a încercat să-l potolească, să-l ia cu vorba bună, dar după primele bătăi a renunțat. Îi pregătea patul, îl dezbrăca, îl descălța și-l vâra cu binișorul în așternut.

Adormea bombănind și a doua zi era același om potolit, cu inima grea își cerea iertare pentru tot ce făcuse și se jura că n-o să mai facă, că n-o să se mai îmbete niciodată. Atunci am mâncat și eu prima chelfâneală zdravănă, eram deja elev în clasele primare, ceilalți erau mici, mititei, nu-i ședeau în cale, dormeau duși când venea el, numai mama și cu mine îl așteptam tremurând. Mama plângea și-l ruga să nu mai bea – el jura că nu mai pune gura pe băutură, dar la prima chenzină o lua de la capăt.

Poate că erau într-adevăr supărările pe care încerca să le îneece în rachiul, poate că avea prieteni răi, care-l îndemnau la asta, nu știu. Ce să-ți mai spun, sâmbetele când își lua leafa deveniseră un iad. Terminasem cu chiu cu vai clasa a șaptea, aveam peste paisprezece ani, crescusem mare și voinic, eram ditamai găliganul, cât el de înalt. Viața liberă pe maidane, bățiile cu alți hojmalăi de vârsta mea sau chiar mai mari mă căliseră, mă făcuseră puternic, aveam mușchi zdraveni, păream mai mare decât vârsta mea. Într-o seară – era spre toamnă – când a venit iarăși «făcut» zdravăn și s-a repezit să dea în mama, n-am mai răbdut. Am văzut roșu-negru în fața ochilor, i-am sărit în față și l-am îmbrâncit cu putere, să-l dau la o parte. S-a împiedicat de ceva sau era cu picioarele împleticite de băutură, nu știu nici acum. A căzut, s-a lovit cu capul de colțul patului și a rămas acolo întins, cu sângele curgându-i pe frunte. Mama s-a repezit țipând și cerându-i să se ridice. Eram sigur că l-am omorât și atunci, ca să nu mă prindă, am fugit de acasă cu ce aveam pe mine. Cap de copil, eram minor, eram în legitimă apărare, nu puteau să-mi facă nimic, dar cine judecă la paisprezece ani? Orice ar fi fost, tot n-aș mai fi putut sta în casa aia. Am aflat mai târziu că n-a avut nici pe dracu, se julse numai la frunte, dar băutura nu-l mai lăsase să se ridice de jos. M-a iertat și m-a căutat să mă cheme acasă – se lăsase de băutură și redevenise cel de dinainte. Am mai fost de atunci de câteva ori pe la ei – s-o mai văd pe mama, pe ăi mici – dar acasă nu m-am mai întors. Îmi luasem soarta în mâinile proprii și dus am fost.”

Confesiunea se desfășura domol, cu scurte pauze în care Peter surâdea aducerilor aminte. Privi la Jan și, văzând că-l ascultă cu luare-aminte, continuă:

„O săptămână întreagă am rătăcit pe ici-acolo, căutând ceva de lucru. Dormeam pe unde puteam, mâncam ce găseam. Dar toamna înainta, se făcuse prea frig pentru dormit în parcuri, începuse să plouă, trebuia să-mi găsesc neapărat un adăpost. La un băcan, undeva prin Vitan, am văzut în galantar un afiș: «Caut băiat de prăvălie». Era ce-mi trebuia, am intrat. Omul ședea în spatele tejghelei, nu era o băcănie mare, una de mahala, care vindea de toate și în care jupânul însuși servea clienții, în majoritate vecini și cunoscuți. Era gras, roșcovan, părea cumsecade. M-am apropiat și i-am spus că am venit pentru slujbă. M-a privit lung, lung de tot. «Câți ani ai?» «Șaisprezece», am mințit eu, ți-am spus că eram destul de înalt și voinic pentru vârsta mea. «Și de unde ești?» «De la țară», am mințit din nou. «Bine, vino cu părinții» «Sunt orfan», am mințit a treia oară. «Dar acte ai?» Am tăcut, privind încurcat în pământ. Omul a simțit că ceva nu e în regulă cu mine, că aveam neapărată nevoie de slujba lui. Asta îi convenea, n-aveam de ales, putea să mă muncească cum îi plăcea, n-avea să dea socoteală nimănui. Mă încercă mai departe: «Să știi că-i muncă multă, de cum se luminează și până seara târziu. Și nu numai la băcănie, ai treabă și în casă, să mături, să ajuți la bucătărie, să spinteci lemne, să faci focul, de toate. Ai să poți?» Am dat numai din cap. «Cum te cheamă?» «Petre Crețu», i-am spus, cu numele tatălui meu adevărat. «Mă băiatule, dacă ai să fii supus și ascultător, ai s-o duci bine la mine. Dacă nu, p-aici ți-e drumul. Îți dau casă și masă, ba și niște țeale vechi, că te văd cam subțirel îmbrăcat. Leafă nu, abia peste un an-doi, când ai să înveți meseria. Dar o să-ți mai pice câte un leu-doi, bacșiș, când te duci cu mărfurile la clienți acasă. Asta e. Vrei așa, bine. Nu, du-te cu Dumnezeu».

Eram bucuros că lăsase baltă chestia cu actele, în altă parte nu aș fi scăpat așa ușor, așa că dădui din nou din cap. «E

bine, jupâne». «Ei, dacă-i bine, hai să cunoști și pe cucoana și pe fiul meu». O luă înainte, pe o ușă din spatele teighelei. L-am urmat. Dădea pe o prispă, în curtea din spate, de-a lungul căreia se înșirau odăile. Curtea dădea într-o stradă laterală, tot aici era și gura beciului pe unde se descărca marfa”.

Cucoana ședea pe un scaun și împletea, băiatul construia pe masă ceva din niște piese metalice cu șuruburi. Era cam de vârsta mea, dar mai mărunț, slab și palid. În odăie era cald și bine, mirosea frumos a mere și gutui, într-asa casă mi-ar fi plăcut să trăiesc și eu. «Acesta e noul băiat de prăvălie, Petre. Dânsa e cucoana, iar el e băiatul meu, Puiu. Să-i respecti și să-i ascuți și pe ei, să faci ce-ți spun, să nu le ieși din vorbă, că pe urmă ai încurcat-o. Ai înțeles?» Cucoana mă privi și zise numai: «Pare cam slăbuț». Băiatul îmi aruncă o privire cu coada ochiului, apoi își văzu de treabă, ca și cum n-aș fi existat. Dar în ochi îi lucise parcă o flacăra care m-a pus pe gânduri. Am spus numai: «Sărut mâna», și am ieșit după jupân.

Și așa mi-am început ucenicia la băcan. Munceam într-adevăr ca un rob, de dimineața până seara, dar n-aveam de ales, venea iarna și-mi trebuia un adăpost. Jupânul îmi dădu o pereche de pantaloni vechi, pe care bucătăreasa – o femeie tare cumsecade, care m-a îndrăgit din prima clipă – i-a cârpit cum a putut, o scurtă veche de postav și o șapcă. Ghetele le-aveam pe ale mele.

Ziua munceam în prăvălie, căram sacii și lăzile din beci, descărcam marfa din căruțe, măturam, duceam pachetele acasă la clienții mai simandicoși. Dimineața și seara, după ce închidea jupânul și puneam obloanele, făceam treabă în casă, măturam și pe acolo, frecam dușumelele, spăgeam lemne și aprindeam dimineața focul, până se sculau jupânii, făceam de toate. Eu dormeam în bucătărie, pe jos, pe o saltea de paie – bucătăreasa venea numai dimineața și seara pleca la casa ei. Mă sculam cu noaptea în cap, măturam și spălam pe jos în prăvălie, apoi fugeam să cumpăr lapte și chifle proaspete, lustruiam ghetele jupânului și pantofii cucoanei și ai domnișorului. Ședeam pe

prispă și dădeam lustru cu peria pantofilor noi ai băiatului, priveam la bocancii mei scâlțiați și mă gândeam de ce n-am avut și eu noroc să mă nasc boier, să mă slugărescă și alții pe mine. Jupânul era cumsecade, nu pot să zic, pe cucoana nici n-o prea vedeam, ședea toată ziua în casă și lucra, o singură dată, la început, a țipat la mine să mă descalt când intru în casă, să nu vin cu noroi și cu zăpadă să-i murdăresc covoarele, apoi când a văzut c-o ascult, m-a lăsat în pace. Dar băiatul era un diavol. Era singurul copil și-l iubeau amândoi și-i făceau toate mendrele. El ceruse săi spun «domnișorule» și așa promisem poruncă de la jupân, dar el nu mă scotea din «mă», «boule» și «dobitocule».

Mă luase ca servitorul lui personal. La șapte mă duceam să-l trezesc cu binișorul, să se pregătească de școală. Mormăia «du-te dracului» și se întorcea pe partea cealaltă. Aveam ordin să nu-l las și-l trezeam din nou, scuturându-l ușor. Zvârlea după mine cu ce se nimerea, apoi se scula. Trebuia să-l ajut să se îmbrace, îi încălțam, îi legam șireturile, în timp ce mă pocnea cu celălalt picior pe unde se nimerea. Apoi îi aduceam tava cu cafeaua cu lapte fierbinte, cu chifle proaspete, cu unt și marmeladă și ședeam aproape să-l servesc – îmi chiorăiau mâțele de foame, căci băusem cu ceai gol, cu o felie de pâine neagră. Când era gata, îi luam ghiozdanul și plecam la școală – cucoanei îi era teamă să-l lase singur, să nu i se întâmple vreo nenorocire, să nu-l calce vreo mașină.

«Să ai grijă de el, Petre, că tu ești mare și el e mic și firav, să nu pățească ceva», îmi repeta în fiecare dimineață. Trebuia să merg la doi pași în urmă, așa îmi poruncise «domnișorul Puiu», să nu creadă cumva cineva că suntem colegi sau prieteni. El cu uniformă nouă, cu palton nou, cu șapcă nouă pusă pe-o ureche – eu cu pantalonii cârpiți, cu-o scurtă de bogdaproste, cu șapca prea mare atârând peste ochi. «Sluga merge în urma stăpânului», îmi repetase de câteva ori, «așa că vezi cum te porți – dacă nu, te spun lui tata».

L-aș fi pocnit de multe ori, să-i stâlcesc puțin mutra îngâmfată, dar trebuia să rabd. Venise iarna cu lapoviță și

zloată – aici aveam măcar unde dormi, aveam de bine, de rău, mâncare, noroc că bucătăreasa mai îmi dădea pe furiș câte ceva în plus, altfel era de rău. Mă primise fără să mă întrebe prea mult cine sunt și de unde vin, nu știam dacă a doua oară o să mai nimeresc la fel. Asta era viața – dacă fugisem de acasă și voiam să trăiesc din propriile mele puteri, trebuia să rabd. De multe ori mă trăgea ața să mă întorc acasă, să-i cer iertare tatălui meu vitreg, dar, ambițios cum eram, voiam să le dovedesc că mă descurc și singur. Strângeam din dinți și răbdam.

De când venisem la băcănie, domnișorul Puiu parcă se înviorase – avea o jucărie nouă, vie, care juca cum îi cânta el, fără să poată protesta. Îi plăcea grozav să-mi poruncească, să mă chinuiască, să mă umilească, știind că rabd toate, fără să zic nimic. Își strica singur jucăriile, apoi se ducea la taică-su să se plângă: «Uite, tată, dobitocul de Petre mi-a stricat mașina dinadins». Bătrânul nu voia să știe nimic: mă apuca de-o ureche și mi-o răsucea, de credeam că mi-o smulge cu totul. «De câte ori ți-am spus, păcătosule, să fii supus și ascultător, să nu-l mai superi pe domnișorul Puiu. Nu vrei deloc să ascuți, ești rău și obraznic – am să te dau afară!» Dar n-o făcea, căci cine i-ar mai fi slugărit pe gratis ca mine? Iar domnișorul Puiu se strâmba pe furiș la mine și râdea.

«Mă, tu de mine s-ascuți întâi și întâi», îmi spunea adevseori, «nu de mama și de tata, că ei fac cum spun eu. Eu sunt adevăratul tău stăpân! Dacă-ți zic că ești câine, să te pui în patru labe și să latri. Dacă-ți zic că ești cocoș, te sui pe magazie, dai din aripi și cânti cucuriguuu. Ai înțeles, mă? Știi că de milă te ținem aici și dacă vreau eu, chiar mâine zbori!» Avea dreptate, ce puteam să fac? Era în ochii și în glasul lui bucuria și satisfacția celui mic, slăbănog și fără putere, care știa că poate obidi fără frică pe unul mai mare și mai puternic ca el, se răzbuna astfel pe mine, fiindcă se simțea mai slab și mai neputincios. Mergeam cu el la cinema și așteptam afară câte două ore, în frig și ploaie, până mă pătrundea apa la piele, căci trebuia să-l aduc acasă. Râdea când ieșea afară și mă vedea

dârdâind, se oprea la cofetărie și mă lăsa iar afară. «Mă, dobitoacele n-au voie în prăvălie și tu ești un animal», se așeza la masă, la fereastră, să-l văd și să mă vadă și se distra când îmi curgeau balele și-mi luceau ochii de poftă, văzând ce bunătăți înfulecă, de care eu nu avusesem niciodată parte. Mai rău era când îi veneau prietenii. Mă puneau bâza și băteau la mine până mi se umflau palmele, bătându-și joc de mine și zicând că nu ghicesc niciodată. Sau aruncau de pe prispă cu pietre în curte și-mi strigau: «Aport!» Trebuia să alerg în patru labe prin noroi, să ridic piatra cu gura și s-o aduc s-o depun la picioarele lor. Mă răsplăteau cu cojile de la salamul pe care-l mâncau, dar de cele mai multe ori îmi dădeau un picior în fund, zicând: «Marș de-aici potaie, că ne umpli de purici». Și râdeau..., râdeau... Când i-am spus odată jupânului ce se întâmplă, a râs și el și mi-a zis: «Ei, ce să-i faci..., copiii..., se distrează și ei. Tu ești mai mare și trebuie să-i înțelegi...» Nu eram mai mare, eram tot copil și eu, eram doar mai nenorocit.

Ai să crezi că poate sunt născociri, și să mă întrebi de ce răbdam atâtea. Ți-am spus că era iarnă și n-aveam unde să mă duc, mi-era frică așa cum eram, fără acte. Să-ți mai povestesc altă întâmplare.

Ninsese zdravăn, cum nu mai ninsese de mulți ani. Eram în curte și dădeam zăpada, să fac pârtie pentru căruțe, până la beci și afară în stradă, când apăru «domnișorul» Puiu pe prispă. Privi câteva clipe la mine, apoi îi veni o idee. «Tată, îl iau puțin pe Petre, să ne plimbăm cu sania». «Bine, Puiule, dar să nu stați prea mult, să nu răcești». Când apăru îmbrăcat cu un pulover gros, nou, roșu, cu căciuliță și mănuși la fel, scosesem sania din magazie, îl așteptam la scară. M-a înhamat cu niște sfori la ea, făcuse rost și de un bici. Mi-a agățat de gât un clopot – sanie fără zurgălăi nu se poate, mi-a explicat – apoi m-a pocnit cu biciul peste spinare, de l-am simțit prin scurtă ca un bici de foc și mi-a strigat: «Hai, diii, diii!»

L-am cărat așa pe toate străzile din jur, opintindu-mă prin nămeții cei mai mari, în care mă conducea cu de-a sila, gâfâind

de oboseală, roșu la față de ger, cu mâinile înghețate – n-aveam mănuși, era un lux prea mare pentru mine – cu genunchii tremurând de efort, cu picioarele sloi de zăpada ce-mi pătrundea prin bocancii găuriți, fierbând de rușine și de umilință, în timp ce el mă croia într-una cu biciul și striga: «Diii, gloabă, mai repede... Diii, diii!»

Se uitau trecătorii și se cruceau, ieșiseră copiii pe la porți și râdeau de talanga care mi se bălângănea de piept, «zdrang, zdrang», la fiecare pas, se luaseră câinii după noi lătrând, era circ mare. M-a chinuit așa mai bine de două ceasuri, trecând pe la toți prietenii să-i vadă sania «înhamată cu un măgar», ba a trebuit să-i trag și pe ei, câte doi-trei. Chiuia și râdea bucuros, pe măsură ce vedea că trag din ce în ce mai greu, că mă împiedic din ce în ce mai des. Atunci mă croia mai avan cu biciul: «Hai, gloabă, ce, ai și obosit? Mai repede, mai repede, diii...», și mă ardea din nou, peste spate, peste cap.

Ne-am întors acasă abia târându-mă, roșu ca focul de rușine și ger. A intrat în casă vesel și îmbujorat la față și cu un gest autoritar mi-a întins picioarele să-l descalf. «Vezi, bărbate, ce înseamnă să aibă un băiat de vârsta lui cu care să se joace?», a spus cucoana, îmbrățișându-l fericită. Și, ca răsplată, mi-a dat un covrig uscat, pe care l-am ronțait la bucătărie, lângă foc, încercând să mă dezgheț, să mă usuc cât de cât. Pe el îl aștepta în casă ceaiul fierbinte și cozonac proaspăt.

Trecuseră așa vreo șase-șapte luni, venise binișor primăvara, așteptam să se încălzească bine ca s-o șterg, când s-a întâmplat pocinogul. Începusem să trag din țigară – fumam pe ascuns, prin closet, prin beci, să nu mă vadă jupânul, alungând fumul cu palma, să nu-l simtă. Nu știu cum s-a făcut, unde mi-au fost gândurile, că de obicei eram atent, dar într-o zi m-a prins «domnișorul». Coborâse pe furiș în pivniță, unde rânduiam butoaiile, sacii și lăzile – uitasem că nu s-a dus la școală, parcă îmi luase Dumnezeu mințile. Degeaba am încercat să ascund chiștocul, era prea târziu – mă văzuse. A fugit la

taică-su într-un suflet: «Petre stă în beci și fumează – dobitocul o să dea foc la toată casa, tată!»

Trăgea și «domnișorul» câte un fum, îl văzusem de câteva ori, dar mi-am zis că e mai bine să tac din gură, tot eu aș fi picat prost. Când îl luam la prânz de la școală, se oprise de mai multe ori cu prietenii pe o bancă în părculeț și trăgeau câte un fum cu schimbul, în timp ce eu ședeam de-o parte, la doi pași, așa cum îmi poruncise, cu mâinile încărcate de ghiozdanele lui și ale prietenilor. «Dați-le bivolului să le care, nu vedeți ce solid e? Că d-aia mi l-a dat tata, să care, nu să se plimbe ca un boier. Așa-i, mă dobitocule?»

Dădeam numai din cap, fără să zic nimic și luam toate patru ghiozdanele, burdușite de cărți, grele ale dracului și le căram pe toate, roșu la față și blestemând în gând și școala și cărțile și prietenii, dar mai ales pe «domnișorul» Puiu. Nu era mulțumit: «Răspunde, mă boule, când te întreb ceva!» «Da, domnișorule, așa-i», răspundeam cu prefăcută umilință.

De data aceasta jupânul nu s-a declarat mulțumit cu o simplă urecheală. «E-adevărat c-ai fumat, mă?» Am tăcut, ce puteam să zic? Și-a scos tacticos cureaua de la pantaloni și m-a bătut măr – mă durea fiecare oscior, fiecare bucățică de piele. «Na, na mă, să mai fumezi, na, ca să dai foc la casă, na, ca recunoștință pentru tot ce-am făcut pentru tine». Răbdam și-mi mușcam buzele până la sânge, fără să țip, fără să gem, să nu-i dau satisfacție «domnișorului» Puiu, care privea zâmbind. M-a lăsat jos, numai când l-au lăsat și pe jupân puterile. N-am spus nimic, n-am plâns, n-am gemut – ți-am spus că sunt un ambițios.

Când m-am târât în bucătărie, Lina, bucătăreasa, s-a îngrozit. Nu era centimetru de piele să nu fie învinețit, spatelile mi-era brăzdat de sânge, când mi-a scos cămașa am crezut că-mi ia și pielea cu ea. Mă spăla cu apă calduță să curețe sângele și nu înceta să blesteme: «Trăsni-i-ar Dumnezeu pe oameni, să-și pună mintea cu un copil, să-l bată să-l omoare! Răsplăți-ți-l-ar Dumnezeu cum merită!»

A doua zi de dimineață am intrat în cameră la domnișorul Puiu ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Mă sforțam să pășesc drept, să nu-mi tremure mâna cu tava cu cafea, deși mă dureau toate cărnurile. L-am ajutat să se îmbrace, m-am plecat în genunchi să-l încălț și să-i leg șireturile, ca în fiecare zi, deși fiecare mișcare îmi producea o mie de chinuri. «Ei, cum e, mă, ai tras deja azi dimineață din țigară?» «Nu, domnișorule. Dar cred că nici mata n-ai să mai fumezi mult de aici încolo». «Ce, îndrăznești să mă ameninți? Ai să mă spui tatii? Încearcă numai, o să vezi ce-o să pățești!» N-am spus nimic, aveam alte planuri.

I-am dus servieta la școală și-n ușă mi-a spus: «La douăsprezece și jumătate fix să fii aici. Mă aștepti până oi ieși – vezi, nu cumva să întârzii». «Nu, domnișorule, fiți fără grijă, la douăsprezece și jumătate fix sunt aici, la poartă!» «Bine, acum du-te!»

«Sărut mâna, domnișorule», am zis și am plecat. A rămas privind în urmă, mirat, neobișnuit cu atâta umilință din partea mea. Credea probabil că bătaia de aseară mă făcuse așa și se bucura că de-acum înainte o să mă stăpânească și mai și. Nu bănuia ce-l așteaptă...

La douăsprezece și jumătate fix eram în fața școlii. Purtam într-o bocceluță făcută dintr-o față de pernă veche, toate lucrurile mele, toată averea mea: o cămașă de schimb primită de la Lina, niște sandale vechi, un briceag, un pulover împletit de mama din unul vechi al ei și alte câteva fleacuri. A ieșit din școală, însoțit de un coleg, care locuia pe aproape de noi. Mi-a aruncat în brațe amândouă ghiozdanele, când a zărit bocceaua. «Da asta ce-i?» «Mi-a dat-o jupânul s-o duc cuiva, dar nu l-am găsit acasă, așa că acum o duc înapoi».

N-a dat prea multă atenție la cele ce i-am spus. Au pornit-o râzând înainte – «măgarul» cu bocceaua și două serviete pline, la doi pași în urmă. Era prima zi de primăvară adevărată, însoțită și caldă. S-au oprit amândoi pe o bancă mai ferită în părculeț și, privindu-mă cu dispreț, «domnișorul» își aprinde ostentativ o țigară. Trăgea fumul cu desfătare afectată, îi dădea

și celuilalt țigara și mă privea cu coada ochiului, să vadă ce fac. Ședeam la doi pași de ei, conform ordinului, și simțeam cum clocotește sângele în tot trupul meu învinet, cum mi se urcă la cap. Vorbeau și râdeau. Când termină de fumat, aruncă chiștocul, cu un bobârnac, la picioarele mele. «Na, mă, ia și tu și fumează, dacă ai poftă!»

Se ridicară amândoi să plece. Atunci am lăsat tacticos servietele și bocceaua jos, la fel de tacticos cum își scoseseră jupânul cureaua aseară și m-am proptit în fața lui. Eram cu jumătate de cap mai înalt ca el, era mărunțel și fără vlagă, numai răutatea era mare în el. L-am privit lung în ochi, se mira desigur de atâta îndrăzneală din partea mea, se întreba ce s-a întâmplat cu mine. «Ce e, ce vrei?» «Să facem socoteala, domnișorule, socoteala...» A văzut probabil în ochii mei o expresie atât de rea, atât de cruntă, încât a pălit și s-a dat un pas înapoi. «Ce vrei să faci, Petre?», a țipat – era prima dată când îmi spunea pe nume.

N-am spus nimic, dar am întins brusc pumnul înainte și l-am pocnit cu toată puterea de care eram capabil, așa cum învățasem în bătăile de pe maidan, dar înzecită de ura și mânia care se adunaseră, în luni de chin și umilință, în mine. I-am simțit dinții trosnind sub pumn, mă dureau falangele de la izbitoră și i-am simțit sângele cald mănjindu-mi degetele. Buza de jos era crăpată, cred că-i spărsesem cel puțin trei-patru dinți din față. Căzu pe bancă, ferindu-și capul cu brațele, să nu mai dau. Prietenul, îngrozit, se repezi să-l ridice. «De-acum fumează sănătos!», i-am mai spus cu amară satisfacție, mi-am luat bocceaua și am fugit repede, să nu se trezească din buimăceală și să strige după ajutor. N-aveau cum să mă prindă, de unde să mă ia, băcanul mă angajase nelegal, nu putea să mă reclame.”

Cât timp povestise, chipul lui Peter se schimbaseră. Trăsăturile i se aspriseră, privirea i se întunecase, căpătase o expresie îndârjită, rostea „domnișorul Puiu” cu o ură greu stăpânită, chiar acum, după atâția ani. Făcu o pauză mai lungă, trăsăturile începuseră să i se destindă, încetul cu încetul redevenea același Peter

vesel și nepăsător pe care-l știa – de când, Doamne? – lui Jan i se părea că e un veac și nu erau nici douăzeci și patru de ore.

Zâmbi și spuse: „Ce-aș mai trage acum o țigară!” și adăugă imediat. „Te plictisesc?” „Nu, deloc. Te rog, continuă...” Jan era uimit și îngrozit de tot ce auzise. Parcă era una din poveștile triste și înduioșătoare ale lui Dickens, parcă recitise *David Copperfield* sau *Oliver Twist*. Faptele trebuie că se întâmplaseră întocmai, Peter nu avea suficientă imaginație ca să le inventeze pe de-a-ntregul. Poate că o mai înflorise pe ici, pe colo, ca să-și dea importanță, dar fondul era real, tragic de real. Îi era recunoscător lui Peter că o bună bucată de timp îl făcuse să uite gândurile care-l frământau, care-l chinuiau. Se gândea ce copilărie liniștită și caldă avusese el și cât avusese de pățimit bietul Peter, chinuit ca un câine de capriciile unui copil rău și răsfățat. Aștepta cu nerăbdare continuarea povestirii, cine știe prin ce grozăvii mai trecuse Peter.

„Ei, așa s-a terminat istoria mea cu «domnișorul Puiu». Am mai dat de stăpâni răi și-ai dracului, dar parcă niciunul n-a fost așa de sadic, nu m-a umilit și nu m-a chinuit ca el. Am plecat cât mai repede, să nu mă găsească totuși. Am intrat ucenic la un croitor la Ploiești, unde plecasem clandestin cu trenul, de teamă să nu mă prindă. Nu mi-a plăcut. E drept că erai la căldură, dar ședeai toată ziua cocoșat și împungeai cu acul, de mă durea buricul degetelor – eu n-am răbdare să stau mult timp pe loc. Am trecut apoi pe un șantier. Am făcut de toate acolo, și salahorie, și zidărie, am tencuit, am zugrăvit. Câștigam binișor, eram destul de mulțumit, doar iarna era mai greu, că te pătrundea vântul și gerul, până îți înghețau chiar și oasele. Eu sunt pasăre călătoare, ți-am spus. După vreo doi ani, m-am întors în București, eram flăcău în toată firea, cum mă vezi acum. M-am făcut vânzător de ziare. Mă sculam dis-de-dimineată, mă repezeam în Sărindar, unde erau mai toate ziarele, îmi umpleam bine tașca – «măgarul» se învățase să care – și băteam străzile, țipând cât mă ținea gura: «Ia *Dimineța*, ia *Universul*, ia *Realitatea ilustrată*, Ultimele știri...» Umblam mai mult prin

Cotroceni, cartier de oameni înstăriți, cât mai departe de Vitan, ca să nu dau ochii cu băcanul sau ai lui. Pe urmă mi-am dat seama că mă schimbasem atâta – mă împlinisem, îmi lăsasem și mustață – că trecuse atâta timp, încât cu greu m-ar fi recunoscut. Meseria îmi plăcea, câștigam destul ca să mă descurc, mai ciupeam câte un bacșiș sau ceva de mâncare pe la casele unde duceam zilnic ziare, nu era rău. Ședeam cu încă doi băieți, tot vânzători de ziare, la o babă, undeva pe Sebastian. Ajungeam seara, mort de oboseală, de cădeam frânt pe pat și nu-mi ardea nici de mâncare, dar eram mulțumit.

Ei, și pe urmă a început războiul, au venit nemții cu duiumul la noi în țară. Am cunoscut întâmplător un plutonier de la aprovizionare, băiat bun de altfel, dar mare bețiv și afemeiat. M-a oprit într-o seară să mă întrebe unde mai poate găsi ceva de băut și l-am dus la o cârciumă pe care o cunoșteam. M-a ținut cu el, îi era urât să bea de unul singur și noaptea m-a dus până acasă, că nu era voie să circuli. Așa ne-am împrietenit, îmi făcea rost de tot felul de mărfuri care nu se găseau pe piață – conserve, pânzeturi, pături, îmbrăcăminte, ce se nimerea. Le vindeam mai departe – bursa neagră era în toi – și făceam câștigul pe din două, jumătate el, jumătate eu, că mărfurile tot nu-l costau nimic. Într-un an de zile nu mă mai cunoșteai, eram înțolit ca un ginere, haine noi peste haine noi, pantofi după ultima modă, cămăși de nylon, cravată de mătase – eram cineva. Zvârleam cu banii în dreapta și-n stânga, chefuri, beții, femei...

Atunci am încărcat, într-o zi, o mașină plină ochi cu alimente – carne, conserve, făină, zahăr, ciocolată – haine și jucării pentru cei mici, pânzeturi și lenjerie pentru masă, băutură pentru cel bătrân. Am zis să fac și eu o dată pe Moș Crăciun și m-am dus acasă, să-mi văd familia. Când mama a văzut pe cineva coborând din mașina mică, nu m-a recunoscut. Iar când am început să car cu șoferul lucrurile în casă, de se umplea camera și se revărsau pe masă, pe scaune, pe pat, a dus numai mâna la gură și apoi s-a închinat. M-a strâns la piept, cu ochii în lacrimi – nu mă mai văzuse de cinci-șase ani și mi-a spus

numai: «Vezi să nu dai de bucluc, dragul mamei!» Ai mici crescuseră, doi erau deja la școală, nu m-au mai recunoscut. Săreau și țopăiau de bucurie, nu mai văzuseră în viața lor atâta bogăție, nu știau pe ce să pună mâna mai întâi. Bătrânul era la lucru, nu l-am văzut. Am stat puțin, pierdusem legătura cu ei, trăiam altă viață acum. I-am sărutat mâna mamei, i-am cerut iertare pentru toate necazurile pe care i le făcusem, i-am lăsat o sumă de bani cât nu câștiga bărbat-său în șase luni și am plecat. A fost, poate, singura faptă bună pe care am făcut-o în viața mea, de atunci nici nu i-am mai văzut.

Mă mutasem singur la cameră mobilată, la văduva unui avocat, pe o străduță lângă Gara de Nord. Avea vreo șaizeci de ani, dar se purta cu părul vopsit blond, cu ochii dați cu negru, cu buzele făcute strident, se îmbrăca ca o tinerică și-mi făcea mii de grații, să mă cucerească. Îi aduceam și ei, din când în când, câte o sticlută de parfum, cafea sau șampanie franțuzească, în schimb mă ținea în puf, îmi gătea, îmi spăla, nu mai voia să-mi ia nici chirie. Într-o noapte m-am pomenit cu ea în cameră, parfumată de-ți muta nasul din loc, numai în capot și-n papuci, în mână cu o tavă cu un ibric și două ceșcuțe.

«Nu pot să dorm deloc, e prea zăpușeală – și dac-am văzut că ești acasă, că ieșea lumină pe sub ușă, mi-am zis: hai la domnul Petrică, să mai schimbăm o vorbă, să bem o cafe-luță – că tot nu te vede omul cu zilele, că nu știu pe unde-mi umbli, craiule», și-mi făcu șmecherește cu ochiul, – «și-acum, iată-mă...» Mi-a turnat cafea, am aprins câte o țigară, am trăn-cănit de toate, apoi a început să se apropie cu încetul de mine, să-mi facă apropouri. Întâi cu binișorul, apoi direct: «Apăi, nu știu ce fel de om ai fi, că nu te pricep, zău. Cum poți să stai lemn Tănase într-o noapte ca asta, singur în cameră cu o femeie și să bei cafea și să fumezi. Ori n-ai sânge în dumneata – Doamne ferește – n-oi fi bărbat?»

Eram bărbat. Am trântit-o pe pat și am avut-o chiar în noaptea aceea. Gemea de plăcere, se zvârcolea, se freca de mine, cine știe de când era stătută. A fost o greșeală, de atunci

n-am mai scăpat de ea. Se ținea de mine ca un scai, de lipseam cu zilele de acasă numai ca să n-o văd. Îmi făcea scene de gelozie, că vreau să scap de ea, că umblu cu alte femei, acum că o batjocorisem – făcea de parcă fusese fecioară. Ne împăcam în pat și câteva zile aveam iarăși liniște.

Tot atunci mi-a venit o idee trăsnită. M-am înțolit cu ce aveam mai bun, mi-am tras o pălărie de fetru pe ochi și i-am spus prietenului meu neamț, care venise să mă ia cu mașina: «Karl, hai cu mine la o plimbare». Ne-am oprit în Vitan. Băcănia era tot acolo, doar că mi se părea mai mică, mai dărăpănată. Am intrat înăuntru. Jupânul era în dosul tejghelei, cum îl știam, doar oleacă mai îmbătrânit, cu părul mai rar, dar tot roșu la față. Treburile mergeau mai rău din cauza războiului, n-avea băiat de prăvălie, îl ajuta acum «domnișorul Puiu». Nu putuse să termine liceul sau poate învăța meserie pe lângă tat-su, ca să preia prăvălia, nu știu. Se lungise și slăbise, mărul lui Adam îi ieșea din gulerul cămășii, lunecând în sus și în jos când respira. Am dat ocol prăvăliei, privind cu ochi cercetători în jur. Toate erau cum le știam, rafturile cu hârtie albă festonată, cu sticle și câteva conserve vechi, lăzile și sacii într-un colț. Înghețaseră amândoi. Un civil însoțit de un ofițer neamț, care nu rosteau niciun cuvânt ci numai priveau iscoditor, nu era ceva de glumă, cine știe ce aveau de gând, ce-i mai aștepta. Nu mă recunoscuse niciunul, cum să-și închipuie că domnul elegant, sigur de el, care venise cu o mașină militară a Marelui Reich era totuna cu băiatul care-i slugărise pe gratis, măgarul care căra ghiozdanele – «doi pași mai în spate, sluga merge în urma stăpânului» –, cel pe care «domnișorul» îl înhămasese la sanie cu talanga la gât.

M-am îndreptat spre tejghea și cu glas poruncitor i-am spus lui Puiu: «Băiatule, o jumătate de măslina și o sticlă de țuică. Da' vezi să nu furi la cântar!» Tresări ca și cum l-aș fi izbit cu biciul – nu era obișnuit să i se spună «băiatule» de către clienții care-l cunoșteau și știau cine este, dar s-a executat. A cântărit măslina, a luat o sticlă de țuică, le-a

împachetat frumos în hârtie albă și mi le-a întins: «Poftiți, domnule». «Cât face?» «Șaizeci de lei», mi-a răspuns cu glasul tremurat. I-am întins o hârtie de o sută și i-am spus cu glas boieresc: «Păstrează-ți și restul, să-ți iei și tu ceva...»

A tresărit din nou ca biciuit, nu era obișnuit să primească bacșiș. Când am ieșit afară am deșertat măslinile la canal iar sticla am spart-o de treptele prăvăliei. Neamțul nu pricepea nimic, se uita cu jind la lichidul galben care se scurgea pe trotuar. «Ei, și acum să mergem să bem ceva». Ne-am îmbătat criță în noaptea aia, mă simțeam răzbunat de tot ce îndurasem.

Treburile mergeau din ce în ce mai bine, pusesem și ceva bănuți de o parte. Neamțul bea de stingea. Când am văzut așa, mi-am spus că e păcat să-și arunce banii prin cârciumi, am început să-i fac rost de băutură zdravănă de la țară, trascău, rachiu, țuică dublu rafinată, orice, numai tare să fi fost. O luam mai pe nimica, la schimb cu haine, zahăr, făină, care erau la mare preț și i-o puneam lui în socoteală de două-trei ori mai scump, dar nu se tocmea, era bucuros că avea ce să bea. Îmi făcuse rost și de o legitimație de la armata germană, că lucram pentru ei, la aprovizionare – în fond nu era o minciună, nu-l aprovizionam pe el? Când a venit de la comenduire să mă ia la armată, le-am arătat legitimația și au plecat cu coada între picioare, n-au mai zis nici «păs».

Ei, dar nemții începuseră să dea înapoi, frontul mergea prost și într-o bună zi m-am trezit că pe furnizorul meu l-au trimis undeva departe, pe semne că mirosiseră ceva, dar n-aveau dovezi ca să-l judece sau erau amestecați și ștabi mai mari și au vrut să nu iasă scandal. Și așa a întârcat bălaia... Trebuia iar să-mi caut de lucru, dar nu-mi venea să mai vând ziare, mă obișnuisem cu binele și am început să trăiesc din osânza adunată, cum se zice.

Și a venit și 23 august – așa au început să se ducă pe gârlă hainele și pantofii, cravatele și cămășile. Întâi un costum, apoi altul și altul. Gazda mă mângâia, mă îmbărbăta, «lasă că o să fie bine și o să găsești tu ceva de lucru, nu-ți face probleme,

până atunci stai aici cu mine, am eu grijă de tine, mai am eu niște rezerve pentru zile grele». Dar eu eram tot mai cătrănit, mai nervos. Venise iarna, trecuse Crăciunul și Anul Nou și eu..., nimic. Rămăsesem cu hainele de pe mine și fără nici un chior în buzunar. Acum trei zile a năvălit iar peste mine în puterea nopții – acum se simțea tare, stăpână pe situație – și nu, și nu, să facem dragoste, să uităm tot. M-a nimerit întors pe dos, după o zi în care rătăcisem înghețat pe străzi, să găsesc ceva de lucru mai convenabil.

«Pleacă de aici, hoască bătrână, de dragoste cu tine îmi arde mie acum? S-a terminat, gata, s-a terminat. Dacă am nevoie de dragoste îmi găsesc eu una tânără, nu o mumie împăiată ca tine. De mâine mă și mut de aici, să scap, așa că dă-mi pace. Ieși afară!», am urlat cât am putut. A rămas o clipă tablou, apoi a ieșit trântind ușa, furioasă cum n-o mai văzusem niciodată. A doua zi de dimineață a fost la poliție și m-a turnat: că sunt neamț camuflat, că am lucrat mână în mână cu nemții – îl văzuse pe plutonier când venea pe la mine –, că am vrut să-i fur lucruri din casă și s-o omor, și câte și mai câte. M-am trezit cu comisarul și doi agenți la ușă. Erau de mult cu ochii pe mine, dar cât au fost nemții n-au îndrăznit să-mi facă nimic, pe urmă mă dădusem la fund și uitaseră de mine. Acum aveau ocazia să mi-o plătească. M-au luat pe sus, m-au ținut două zile închis într-o cameră, fără să-mi zică nimic. Ieri dimineață m-au urcat în camion și iată-mă aici, în vagon, călător fără destinație. Eu, Petre Crețu, zis Peter Varga, neamț bănuț care nu știe o boabă nemțește. Ba nu, știu: «Guten Morgen, guten Nacht, Scheisse», și cam atât.”

Ostenise de cât vorbise, dar păstrase în vorbă un humor ascuns, care făcea parte din firea lui optimistă, în ciuda tuturor celor prin care trecuse.

Cât povestise, Jan îl ascultase cu atenție, cu nerăbdare chiar. Uitase pentru moment unde se afla, uitase de toate problemele sale. Se simțea mic și umil, ce viață monotona trăise, în comparație cu Peter! Părinți buni și iubitori, casa casă, masa masă, elev model și în primară și în liceu – acum realizase că

el nu se bătuse niciodată cu nimeni —, student serios la facultate. Trecuse prin viață fără să o simtă, ca o frunză plutind pe apele liniștite ale unui lac ferit de furtuni, în timp ce pe Peter puhoaiile vijelioase îl izbiseră de toate malurile, îl trăsese la fund, ca să-l scoată iar la suprafață și apoi să-l acopere din nou. Cu imaginația sa bogată, Jan transformase instantaneu în imagini vii și colorate tot ce auzise. Îl văzuse imediat pe Peter băiat mic, cu pantalonii cârpiți, în cămăruța lor joasă, cum îl bătea tatăl său vitreg, cât și înhămat la sanie, cu talanga prinsă la gât, opintindu-se prin troienele mahalalei să-l plimbe pe „domnișorul” Puiu, care-l croia cu biciul și-i striga în batjocură: „Dii, gloabă, mai repede, mai repede, dii”. Vânduse împreună cu el ziare pe străzile capitalei, alergând și țipând cât îl ținea gura: „Ia *Dimineața*, ia *Universul*, ia *Realitatea ilustrată!*”, apoi îl urmăse pe celălalt Peter, elegant și înțolit, prin localurile de noapte. Nu fusese niciodată la vreun bar, dar vedea cu ochii minții localul, cu lumini colorate prin colțuri, cu măsuțe joase ascunse în penumbră, cu Peter înconjurat de femei în rochii de seară, cu decolteuri adânci, pe jumătate dezbrăcate, turnând șampanie în cupe cu piciorul înalt, până ce spuma se revărsa pe fața de masă, fumând țigări cu filtrul aurit și aruncând bacșișuri regești chelnerilor și picolilor, care i se închinau cu plecăciuni până la pământ. Imaginația lui sporea de câteva ori toate cele povestite, le colora în fel și chip, le completa, le adăuga toate amănuntele pe care Peter nu le rostise — o perdea veche la fereastră, un covor oltenesc tocit deasupra patului, ochii albaștri spălăciți și zâmbetul răutăcios al domnișorului Puiu, volane la capotul roz decolorat al gazdei cu sâni planturoși — parcă trăia el însuși a doua oară, mai plin și mai colorat, toate aventurile lui Peter. Îl vedea pe plutonierul neamț, afacerist și bețiv, neapărat blond și neapărat cu o cicatrice pe bărbie, plin de țiucă ca un butoi, ba îl urmărea și mai departe, îl vedea cum nimerește pe front, îngrozit de sânge și de noroaie, neobișnuit și incapabil să se descurce ca ceilalți, obișnuit cu viața bună și de huzur de până atunci. Era sigur că

e mort acum – îl vedea decapitat de o schijă, cu capul rostogolindu-se ca o bilă, din care curgea țuică în loc de sânge.

Ceea ce nu-i reușeau niciodată pe deplin în imaginație erau episoadele erotice. Mai puțin înfocat și prea timid, refuzase să-și însoțească colegii care frecventau Crucea, Scăricica și Prejbeanca. Apoi, la șaptesprezece ani, veniseră ochelarii. Nu mai vedea nimic din ce scriau profesorii la tablă, trebuise să-și comande o pereche. O vreme nu i-a purtat decât în clasă – îi creau un complex îngrozitor de inferioritate, la șaptesprezece ani omul judecă cu o altfel de logică, i se părea că toată lumea se uită la el, că-l privește cu milă și curiozitate. Îi luase de la oculist în seara de 9 noiembrie – peste noapte fusese groaznicul cutremur. A doua zi venise Lucian să-l ia de acasă, să afle știri despre un alt coleg al lor, care locuia la Carlton. Primul lucru pe care l-a văzut când și-a pus ochelarii a fost blocul prăbușit la pământ, un morman de ruine fumegânde, de care nu i-au lăsat să se apropie. Colegul lor murise îngropat sub dărâmături, nu mai exista nicio șansă să fie în viață. I-au scos trupul carbonizat după o săptămână, Era desfigurat, ars, l-au recunoscut după dantură. Asta i-a făcut ochelarii și mai odioși.

Când a intrat în facultate a văzut că nimeni nu râde de el, nimeni nu-i zice nimic, totul părea tuturor normal, mai erau și alții ca el, fetele se purtau și vorbeau cu el ca și cu ceilalți colegi fără ochelari. Îi purta acum regulat, se obișnuise cu ei, pretindea chiar că-i dădeau un aer mai serios de intelectualitate. Doar sficiunea față de femei nu dispăruse, trecuse de douăzeci și unu de ani și era încă virgin. De asta nu reușea să-și imagineze în detaliu toate poveștile lui Peter. Îl vedea numai cum se repede la proprietăreasă, cum o trânteste pe pat și-i desface capotul roz cu volănașe și gata – parcă se așternea un cearșaf negru pe imagine, filmul se rupea în acel moment.

* * *

Trenul mergea ca un cal năvălaș, chinuit vara de muște. Când gonia ca nebunul, ca apoi să se oprească brusc, pornea înapoi nechezând din fluier, se oprea din nou câte o oră-două și iar o pornea galopând înainte. Cei care ședea mai tot timpul la ferestruici, cocoțați, în echilibru instabil pe cufărașele lor de lemn ca să poată vedea afară, văzuseră în trecere gara Buzău. O zi și o noapte de la București la Buzău, douăzeci și patru de ore pentru o sută și cincizeci de kilometri.

Oamenii n-aveau chef de vorbă, orele treceau în tăcere. Doar ici și acolo mai vorbea cineva, povestind în șoaptă, așa cum făcuse și Peter. Jan era încă sub impresia povestirii, se gândea la tot ce auzise, dar gândurile, ca niște fluturi zănateci care se întorc mereu la flacăra lămpii, reveneau mereu dureros acasă. Îl frământa gândul la părinți, ce-o fi făcând mama, ce s-o mai fi întâmplat cu Ana. Îl făceau să sufere aceste gânduri, îi ardeau aripile, dar nu se putea despărți de ele. Și, peste toate, plutea ca o flacăra arzătoare, neconținută întrebare: De ce?

De ce tocmai el? De ce trebuia să sufere acestea toate? Ce crimă făcuse fără să știe, ca să trebuiască să îndure o astfel de soartă? Își amintea de casă, de prieteni, de școală – totul începea să devină acum atât de îndepărtat, parcă nu trecuse numai o zi și o noapte, le simțea ca pe ceva pe care le știuse, le trăise cândva demult, poate într-o altă viață. Nu-l chinuia atât gândul ce o să se întâmple cu el, cât ceea ce lăsase în urmă, acasă, ce era cu ei. Și iar și iar chinuitorul: de ce? Îi revenise în minte – nu știa nici el cum și de ce – un vers din *Georgicele* lui Virgiliu, cu care îl chinuise profesorul de latină și care, învățat pe dinafară, i se gravase în memorie și apăruse acum la suprafață: „*Felix qui potuit rerum cognoscere causas*”. Atunci i se păru-se rău plicticoase, prețioase și inutile, bune de chinuit elevii cu scandarea, iar acum își dovedeau tâlcul adânc, adevărat. Dar el nu putea fi fericit, nu avea să cunoască niciodată adevărata cauză a lucrurilor. Că trebuiau să plătească atâția nevinovați faptul că nemții pierdeau – sau pierduseră deja – războiul nu i se părea o explicație suficientă. Nici legea talionului, „ochi

pentru ochi, dinte pentru dinte”, nu era o justificare, n-aveau decât să plătească cei cu adevărat vinovați. Dar toate frământările astea n-aveau niciun rost, își scormonea rana inutil, trebuia să accepte situația așa cum era, să nu se lase pradă deznădejdi, să lupte, să se zbată, să caute să supraviețuiască cu orice chip. Cum spunea Peter: „N-am de gând să-mi las pielea pe acolo pe unde ne vor duce dumnealor!”

Viața începuse să se desfășoare după un program normal, regulat: dimineața o primă oprire pentru satisfacerea nevoilor. Sentimentul de jenă din prima zi dispăruse aproape cu totul, devenise ceva normal și necesar. Coborau de-a valma bărbați și femei și se risipeau pe lângă vagoane, prin zăpada înghețată, stând pe vine ca și cum ar fi fost singur, singurei, izolați într-o câmpie pustie.

Apoi, pe la zece, o a doua oprire, când căpătau o ciorbă de cartofi sau de fasole cu un sfert de pâine, care reprezenta masa de dimineață și de prânz laolaltă, pâinea fiind rația pentru întreaga zi, pe care ți-o chibzuiai cum credeai mai bine. Unii o mâncau toată, încercând să se sature măcar o dată pe zi. Cei mai mulți o împărțeau în două, să aibă și la masa de seară. Erau însă și din cei cumpătați, care o tăiau în felii subțiri, pe care le păstrau și le păzeau cu multă grijă, să aibă oricând o mică rezervă, la nevoie. Apoi, pe seară, o nouă oprire – de fiecare dată afară în câmp, departe de case și de sate – în timpul căreia căpătau o a doua ciorbă. De fasole, dacă avuseseră cartofi dimineața sau invers, cineva glumise că meniul se schimbă atât de des, ca să nu se plictisească mereu cu același fel de zeamă. Oprirea era de data asta mai lungă, aproape o oră, aveau voie să iasă din vagoane, să se pregătească de noapte. Apoi obloanele trosneau din încuietori, drugul cădea cu zgomot de ghilotină și pentru mai bine de douăsprezece ore erau din nou singuri, cu întunericul din vagon, care creștea odată cu lăsarea serii, până se transforma într-o beznă de nepătruns, cu frigul care pătrundea neostoit prin toate crăpăturile, încălziți doar de căldura animală

a celor treizeci și șase de trupuri, înghesuite unele într-altele, fiecare cu jumătatea lui de metru pătrat.

După trei zile ajunseră la Iași, cineva recunoscuse orașul. Jan se cățăra și el la o fereastră, chinuindu-se să vadă ceva – se zăreau doar câteva case sărace, cu curțile goale, niște garduri de lemn și mulți arbori, acum cu ramurile dezgolite de frunze, cu ramurile înălțate, parcă cerând îndurare cerului plumburiu. În depărtare se zăreau câteva turle și o clădire mare, dominând orașul. Jan o recunoscuse din fotografii, era Palatul Administrativ. Nu fusese niciodată la Iași, dar învățase la cursul de Istoria arhitecturii românești despre monumentele lui și se trudea acum să le amintească. Biserica Trei Ierarhi, cu dantelăria ei de piatră, pare-se aurită pe vremuri, ctitorie a lui Vasile Lupu, ca și Golia cea uriașă, cu fațada ei barocă, neobișnuită la bisericile moldovenești, cu turnul ei celebru, din care se vedea toată panorama târgului. Apoi Galata și Cetățuia, Sf. Nicolae și Sf. Sava, unică în țară cu aspectul ei de moschee, ridicată de un oarecare meșter Gheorghe din Constantinopol. Încearca acum să le identifice, dar turlele erau prea departe, prea amestecate, pierdute în zarea fumurie sau poate ochelarii aburiți de lacrimi îl împiedicau să le deosebească.

Ce mai știa în plus despre Iași? Prietenia dintre Eminescu și Creangă, plimbările lor la Borta Rece, bojdeuca din Țicău, Copoul cu teiul lui Eminescu, Junimea și cam atât. Ba nu, mai știa câteva versuri din Topârceanu, pe care-l iubea în mod deosebit și care se refereau tot la Iași:

„Două postmeridiane...

Sună lung și monotom

Ornicul cu trei cadrane

De la Sf. Spiridon.”

Care din turle o fi fost cea de la Sf. Spiridon? Cine putea ști?

La puțină vreme după plecarea din Iași, trenul s-a oprit din nou, de data asta iar în câmp. Se auzeau tropăit de bocanci, comenzi strigate cu glas poruncitor, zgomote de obloane

trântite – nu era totuși ora de masă. Când ușa lunecă scârțâind în șinele ei ruginite, în cadrul ei apărură un tânăr locotenent, însoțit de un sergent major.

„Cine e responsabilul de vagon?” Liniște și chipuri nedumerite. „Trebuie să fie cineva șef, trebuie să numiți pe unul mai energic din voi, care să aibă grijă de ordine și disciplină, care să răspundă față de comandamentul militar, să primească dispozițiile care se dau...”

Toate privirile se îndreptară spre Welter. Acesta înaintă încet spre ușă. „Rusește știi?” „Nu, domnule locotenent”. „Păcat, era mai bine dacă era cineva care vorbește rusește. Știe cineva rusește din voi?” Nu știa nimeni. „Bine, atunci coboară tu!”

Welter sări jos și oblonul se închise cu un zgomot sec. Tonul se schimbă, deveni mai aspru, se vorbea cu „tu” și „voi” – cei disprețuiți, cei din afara legii, cei deportați. Nu mai făceau parte din marea familie a lui „noi”, nu li se mai vorbea cu dumneavoastră, ca până acum. Acum erau doar o biată părțică din masa mare, amorfă. Treizeci și șase de individualități, treizeci și șase de oameni diferiți topiți într-o magmă comună, formând un bloc unic, ștampilat cu un disprețuitor „voi”.

Welter se întoarse după aproape o oră. Nici nu apucase să se închidă bine oblonul după el, că întrebările începură să curgă din toate părțile, ca grindina. Făcu semn cu mâna să se facă tăcere și într-o clipă ai fi putut auzi musca zburând – dar iarna nu erau muște.

„Ne-am oprit să se facă predarea. Comandamentul român predă celui sovietic întreaga garnitură, respectiv pe toți oamenii care sunt în ea. Sunt patruzeci și patru de vagoane – am numărat responsabilii – din care douăsprezece de femei. De acum înainte vom fi păziți de ruși, s-a cerut disciplină și ordine totală. Nerespectarea dispozițiilor și actele de indisciplină vor fi sever pedepsite. Nu se știe – sau nu vor să ne spună – unde ne vor duce, o să aflăm mai târziu. Sunt vreo trei-patru translați, soldați din Basarabia pe câte cred, prin care ni se vor transmite ordinele. Vom fi transbordați din vagoanele astea în

cele rusești, care se află garate pe linia paralelă, căci rușii au ecartamentul mai mare și vagoanele noastre nu pot merge mai departe. Transbordarea se va face vagon cu vagon, în liniște și disciplină. Asta e tot ce am aflat, ce vă pot spune. Pregătiți-vă bagajele și să vedem ce-o mai fi.”

Erau și multe bagaje de adunat! Într-o clipă toți fură gata și ascultau cu urechile ciulite să distingă câte ceva, să afle cu o clipă mai devreme ce se întâmplă afară din zgomotele și vorbele care se auzeau și care se apropiau tot mai mult. Când oblonul se deschise din nou, Jan văzu pe linia alăturată noua garnitură de tren. Erau tot vagoane de marfă, la fel de ponosite și de decolorate, cu aceleași uși glisante, cu același drug de fier ce servea la închidere. Între cele două vagoane se aflau, pe dreapta și pe stânga, cordoane de soldați, lăsând între ei un culoar liber. Pe dreapta se aflau militari români, pe stânga rușii.

Tânărul locotenent român apărură însoțit de un ofițer rus, cu stelute pe epoleți, în spatele lor cu tălmaciul. „Toată lumea coboară în liniște și trece în vagonul alăturat. Fără grabă, fără înghesuială. S-a înțeles? Unde e șeful vagonului? Începeți!”

Welter coborî primul, urmat îndeaproape de Peter. Ca întotdeauna, Jan se afla pe undeva pe la mijloc, nu primul dar nici ultimul. Privi la soldații aliniați pe dreapta și pe stânga. Românii aveau parcă figurile împietrite, cu ochii înnegurați, câțiva priveau în jos, rușinați de ceea ce se întâmpla. Trase cu coada ochiului și la ruși, studiindu-i cu atenție. Mai văzuse soldați sovietici când intraseră în București, dar de când cu „davai ceas, davai palton” lumea se ferea pe cât putea să-i întâlnească, mai ales pe străzile laterale, când începea să se întunece. Se povesteau tot felul de grozăvii: bătrâni dezbrăcați de paltoane în plină iarnă, soldați mergând cu câte patru-cinci ceasuri la o mână, ba fusese văzut unul care-și atârnase un deșteptător de gât, parcă era Marele Cordon al Ordinului Sf. Gheorghe. Astea erau lucruri certe, se întâmplaseră și unor cunoscuți. Se vorbea și de degete smulse ca să ia inelele, dar astea erau desigur exagerări. Cea mai nostimă întâmplare se petrecuse cu domnul Nathanson,

un cunoscut al tatălui său, om în vârstă și el. Venind spre casă pe seară, se trezi cu o țeavă de pușcă mitralieră în piept și cu un soldat rus, duhnind zdravăn a băutură și care abia se mai ținea pe picioare. „Davai palton” – în zadar a încercat să-i explice prin vorbe și semne că n-are altul, că e bătrân și e iarnă, rusul nu s-a lăsat până nu l-a dezbrăcat. Dar când să plece, înduiosât în beția lui de bătrânul care plângea, sufletul slav izbucni cu putere la suprafață: își scoase mantaua militară, ponosită și decolorată, i-o puse pe umeri, apoi dispăru. Domnul Nathanson intră în casă fericit că a scăpat cu viață și instinctiv băgă mâna în buzunar, să-și caute batista. Găsi în el două ceasuri de mână de care rusul uitase. Dar asta era o întâmplare unică. Realitatea era că seara aproape nimeni nu mai ieșea din casă, se baricadau ușile și ferestrele și toți tremurau la cel mai mic zgomot necunoscut, ori de câte ori se auzea soneria. Teroarea durase până în iarnă, apoi comandamentul de ocupație sovietic luase măsuri drastice de pedepsire a făptașilor și furturile încetaseră, cel puțin în București.

Acum îi vedea pentru prima oară din imediata apropiere, trecea la mai puțin de un metru de ei, le simțea mirosul de transpirație, de unsoare de cizme, de băutură și mahorcă. Erau nerași, cu figurile aspre, cu ochii încruntați, în haine decolorate de atâta purtat, cu mantale lungi până aproape de glezne, cu căciuli îmblănite, încălțați cu cizme crețe uzate sau cu pâslari cenușii de noroi. Păreau de toate neamurile, un amestec cum Jan nu mai văzuse până atunci. Unii înalți, blonzi-roșcați, cu ochi de culoare deschisă, cu fața inexpresivă, cu trăsături rotunjite, moi – „ca un cartof”, fu primul lui gând – dar care păreau blânzi și docili – „ca niște dulăi ciobănești” – fu al doilea gând – așa cum își imaginase din lecturi că trebuie să arate țaranul rus, mujicul, voinic ca un urs, aparent domol, dar cu vâlmășag de gânduri negre în dosul frunților înalte. În contrast cu ei erau alții, mărunți, cu ochi mici, abia mijiți, cu privirea rea, cu pielea măslinie – tătari probabil, urmașii lui Gingis-Han, din cei care-și frăgezeau carnea sub șei și mânau cetele de robi de la